

sentiment català

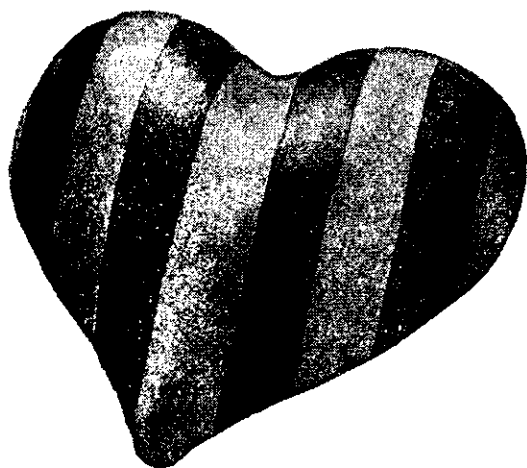

Josep Font i Huguet

**sentiment
català**

Josep Font i Huguet

sentiment català

Pròleg per Manel de Sàrraga

Primera edició, desembre 1980

Portada de Triangle.

© Josep Font i Huguet.

Dipòsit Legal: L. 380 - 1980

ISBN 300 - 3631 - 8

Imprès a A. G. Camps

Sant Eloi, 2, Tàrraga.

Als meus avantpassats,
amb agraïment.

SUMARI

	PÀG.
Introducció	17

PRIMERA PART

SENTIMENT CATALÀ	21
Els orígens	22
La mare com a fet integrador	26
Primeres visions de la infantesa	27
Primeria dels ensenyaments	28
Vocació paterna	38
Període d'estudiant	39
Incorporació a la tasca	55

SEGONA PART

LA LLENGUA	59
Etimologia	59
Extensió geogràfica de la llengua catalana	71
Primers filòsofs catalans	73
Renaixença de la llengua catalana	75
Actualitat lingüística avui	76

TERCERA PART

LA NOSTRA HISTÒRIA COMENTADA	81
ANYS	
a. de J. C. Temps primitius	83
241 Dominació cartaginesa	85
205 Dominació romana	89
d. de J. C.	
414 Dominació goda	92
714 Dominació àrab	94
801 Dominació franca. - Comtat de Barcelona	96
<i>Dinastia catalana</i>	
873 Guifré el Pelós	97
902 Guifré II	99
912 Sunyer	99
954 Borrell II	100
992 Ramon Borrell	100
1018 Berenguer Ramon el Corbat	101
1035 Ramon Berenguer I el Vell	101
Els usatges	101
1076 Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II (corregnat)	102
1082 Berenguer Ramon el Fratricida	102
1097 Ramon Berenguer III el Gran	103
1131 Ramon Berenguer IV el Sant	104
<i>Dinastia catalano-aragonesa</i>	
1162 Alfons I el Cast	109

		pàg.
1196	Pere I el Catòlic	110
1213	Jaume I el Conqueridor	111
1276	Pere II el Gran	112
1285	Alfons II el Liberal	115
1291	Jaume II el Just	116
	La venjança catalana	117
	La Companyia	117
1327	Alfons III el Benigne	119
1335	Pere III el Cerimoniós	120
1387	Joan I el Caçador	124
1396	Martí l'Humà	125
1410	L'Interregne	127
	<i>Dinastia castellana</i>	
1412	Ferran I el d'Antequera	133
1416	Alfons IV el Magnànim	134
1458	Joan II Sense fe	140
	Els pagesos de remença	142
	<i>L'Imperi de les Espanyes</i>	
1479	Ferran II el Catòlic	147
	L'Expulsió dels jueus	149
	La rendició de Granada	150
	Descobriment d'Amèrica	152
	Nàpols durant el regnat	154
	<i>Dinastia austríaca</i>	
1516	Carles I	161
1558	Felip II	163

		Pàg.
1598	Felip III	165
1621	Felip IV	166
1665	Carles II	169
	<i>Dinastia borbònica</i>	
1700	Felip V	171
1746	Ferran VI	178
1759	Carles III	179
	Gaspar de Portolà	179
1788	Carles IV	180
1808	Ferran VII	181
1833	Isabel II	186
1870	Amadeu de Savoia	187
1873	I República	187
1875	Alfons XII	188
1885	Alfons XIII	188
	Regència	188
	Govern liberal de Sagasta	189
1914	Enric Prat de la Riba i Sarrà	
	President de la Mancomunitat	190
1917	Josep Puig i Cadafalch	
	President de la Mancomunitat	191
1923-30	Dictadura Primo de Rivera	200
1931	II República	201
1932	Francesc Macià i Llussà	
	President de la Generalitat	202
1933	Lluís Companys i Jové	
	President de la Generalitat	202
1936-39	Guerra Civil	204

Immigració en països de parla igual	229
Immigració en països de parla diferent	230
Immigració en un país dins un mateix Estat, però de parla diferent	231

Diferents classes d'immigrants

Gent de parla catalana movent-se dins l'àrea catalana	234
Els que vénen a treballar amb intenció de quedar-se	234
Els que vénen amb la intenció de fer diners i retornar a casa seva	235
Els que vénen amb la intenció de l'anterior, pe- rò per diferents motius es queden	235
Els que vénen per tasca de l'administració estatal	236
Els que tenen un ofici liberal professional	236

Formes integradores de l'immigrant

Viure i treballar a Catalunya	237
Endinsar-se en la cultura	238
L'ensenyament, peça fonamental	238
Hi ha discriminació a Catalunya?	241
Enyorança i records	245
<i>Els altres catalans de Candel</i>	248
I en la terra ferma: Lleida	249
Cognoms	250
Els casals	251
Diferents llengües dins la llar	252
COMIAT	253

PROLEG

Quan l'amic Josep Font i Huguet em demanà que escrigués unes ratlles per a prologar aquest llibre, li vaig respondre afirmativament sens dubtar un sol moment.

El lector es trobarà davant d'un autor que vibra dins el sentiment català, per damunt d'ideologies i partits polítics. El seu, Centristes de Catalunya (CC-UCD), se sent orgullós que sigui membre del Consell de Lleida, perquè juntament amb ell tenim molts altres militants, que demostren que el catalanisme i tot el que representa no és patrimoni de cap partit en concret, sinó que som molts els partits que tenim aquest component com a peça fonamental, però que al mateix temps s'ha de conjugar amb una idea clara respecte al futur de Catalunya i al model de societat que volem per als nostres descendents.

L'objecte de l'autor en escriure aquest llibre queda prou assenyalat en la introducció, en parlar del sentiment català d'una forma senzilla i planera, pel que fa als nostres sentiments dins el catalanisme, analitzats per un home profundament català.

Dues breus anècdotes m'envaeixen el pensament en aquest moment, sobre en Josep Font. La primera, en la campanya electoral al Parlament, en Josep es presentava d'imprevist en qualsevol míting dels molts que vàrem do-

nar, i sempre ens criticava, amb raó, que dedicàvem molt de temps a exposar temes de política general i molt poc a parlar del nostre passat històric i de la nostra forma peculiar de sentir-nos catalans.

La segona es produí també en la mateixa campanya electoral. Estàvem planificant el viatge del president Suárez a les nostres comarques, actes a celebrar, visites, etc. En Josep no va parar fins a aconseguir que es fes una parada a Bellpuig, i no solament que el president visités la Llotja Avícola, sinó que abans visités el mausoleu de Ramon Folch de Cardona, monument nacional orgull dels bellputxencs.

Aquestes dues anècdotes, si voleu intranscendents, assenyalen la forma de ser i pensar d'en Josep Font i Huguet, els sentiments del qual són els d'un home català que, sense deixar de sentir-se espanyol, estima la nostra història, els nostres costums i la nostra terra catalana, per damunt de totes les coses.

MANEL DE SÀRRAGA GÓMEZ
Secretari General de Centristes
de Catalunya (CC-UCD)

INTRODUCCIO

Amic lector:

Em dic Josep Font i Huguet i tinc 43 anys. Els meus avant-passats han viscut en aquestes terres de Lleida, des de fa molts segles, i jo, continuador de les seves tradicions, visc i treballo en un poble del Pla d'Urgell, anomenat Bellpuig. Vila lleidatana enclavada en les terres del Principat de Catalunya, territori autònom de l'Estat Espanyol.

El motiu que m'ha impulsat a escriure aquest llibre, és que sóc català i vull ser-ho. I perquè després del llarg temps que hem estat governats per un sistema autoritari, ara, sortosament, hem passat a un sistema democràtic. Així, doncs, em veig en el deure i l'obligació d'exposar, amb tota llibertat, el meu sentiment català, a fi de cobrir el buit que en molts de nosaltres ha produït la pèrdua de part de les llibertats del nostre poble durant els gairebé quaranta darrers anys de la nostra història.

Intentaré parlar-te del «sentiment català», com a base fonamental de la nostra manera d'ésser, de la nostra manera de pensar i de la nostra manera de comportar-nos. Jo considero el sentiment com una vareta màgica que, en tocar-nos, fa vibrar els nostres sentits. I d'aquesta manera, doncs, quan ens toca en el que concerneix la nostra família, quan ens toca les coses íntimes de la nostra llar, quan ens toca les co-

ses que fan referència a la nostra terra, o als nostres costums, o a la nostra llengua, o als fets més importants dels nostres avantpassats, sembla com si fos l'aglutinant que uneix tot un poble, i que al mateix temps el fa sentir diferenciat dels altres pobles.

El meu objectiu, amic lector, és intentar desenrotllar davant teu, amb un llenguatge popular, senzill i planer, els fets més representatius de la meua manera d'entendre el fet català, sense voler pretendre en cap moment ésser docte en les matèries a tractar, car jo, també ho reconec, tinc moltes coses per aprendre.

Aquest llibre està dividit en quatre parts, que crec que són fonamentals per tal d'introduir-nos dins el «sentiment català». En la primera part intentaré exposar el fet de la importància del naixement, l'ascendència familiar, el que ens afecta en la formació del caràcter i tot el que ens lliga amb la cosa ètnica. En segon terme, passaré a exposar el que pertany al nostre fet lingüístic, parlant de la llengua com a gresol del nostre poble. En tercer lloc, procuraré relatar els nostres fets històrics, mitjançant una manera ràpida, perquè puguis introduir-te dins la història de la nostra terra —i en el supòsit que ja n'estiguessis assabentat, procuraré incloure curts comentaris, a fi de trencar la monotonia que un relat massa llarg sempre comporta—. Finalment, en la quarta part tractaré el tema de la immigració dins la nostra terra. Fet que mereix un tractament d'excepció, perquè de la forma com s'integrin els immigrants a la nostra terra depèn l'avenir del nostre poble.

Considerant la meua condició d'home que ha travessat la

línia dels quaranta, em sento tan a la vora dels que en tenen vint com dels que en tenen seixanta. Penso que aquesta circumstància m'apropa a dues generacions, i que totes juntes fem possible la vida activa d'un poble.

Dono les gràcies a totes les persones que han sentit en el més pregon de la seva ànima aquest «sentiment català» —historiadors, poetes, escriptors, juristes, etc.— perquè gràcies a elles ha estat possible la continuïtat de la nostra cultura, i gràcies a elles ens hem mantingut, al llarg dels segles, fidels al nostre poble, per damunt de tota mena d'obstacles i adversitats. I gràcies a elles he pogut jo, juntament amb moltes altres persones, escodrinyar les seves obres, i endinsar-nos en els seus pensaments, i hem pogut d'aquesta manera formar dins de nosaltres el nostre pensament, per intentar traslladar-lo a vosaltres.

També et dono les gràcies a tu, amic lector, per l'aportació del teu preciós temps a llegir aquest llibre, i amb l'esperança que el meu atreviment d'escriure'l t'aporti d'alguna manera nous coneixements envers el «sentiment català», t'agraeixo de tot cor haver posat en mi la teva confiança.

JOSEP FONT I HUGUET

PRIMERA PART

«SENTIMENT CATALÀ»

Entremig de totes les accions que els mortals fem en aquesta vida, n'hi ha una que amb tota seguretat transcendeix dins de nosaltres, d'una forma verament important. Aquest és el fet del nostre naixement. Fet important per a nosaltres, i en el qual, curiosament, no podem intervenir gens. Així, doncs, l'atzar fa que els vents de la vida, d'una forma fortuïta, escampin les llavors vivificadores.

Qualsevol indret dels cinc continents del nostre planeta Terra, pot ésser el punt del nostre naixement. Tanmateix, aquest fet es pot produir segons les circumstàncies, en la zona més rica i desenvolupada o en la més mísera i subdesenvolupada. I seguint aquest procés, es pot néixer dins els més diferents estrats socials, dins una llar rica o no tan rica, dins una família agermanada o conflictiva, i ningú no pot culpar-se de la seva sort o dissort. Jo crec que tots hem de donar les gràcies als nostres progenitors per haver tingut la voluntat de donar-nos vida, prescindint del lloc del nostre naixement i de les altres causes que aquest esdeveniment comporta.

Nosaltres, amic lector, hem tingut molta sort: uns hem nascut a Catalunya; uns altres, sense haver-hi nascut, hi viuen i hi treballen. I tots som catalans, si volem ser-ho. Tenim tot el que cal perquè ens puguem sentir algú important, te-

nim un passat gloriós, un present que ens retorna les llibertats i un avenir prometedor. Tenim una història, tenim una cultura, tenim sota els nostres peus una terra molt estimada. ¿Que alguna vegada ha estat maltractada per persones i circumstàncies forasteres a les nostres coses? D'acord. Però malgrat totes les dissorts, al llarg del temps, des de la prehistòria fins als nostres dies, hem anat forjant un poble que passa per la història com a paladí invencible i pregoner incansable de la **LLIBERTAT**.

Jo he nascut a Bellpuig, poble enclavat en els plans d'Urgell, avui província de Lleida. Però, si mirem el passat, diria que Bellpuig pertanyia als territoris de les tribus indígenes dels lacetans, fins a l'època cartaginesa. I que després diria Bellpuig, sota l'imperi romà estava en el terreny denominat cisterior o tarraconense. Seguidament passa a pertànyer als gots, que respectaren bastant l'estructura romana. I després als dominis sarraïns. Tot seguit s'inicià la reconquesta i sobre l'any 1000 va passar a formar part del comtat de Barcelona, començant d'aquesta manera a incorporar-se a la nació catalana que s'anava formant. Després, en temps de les vegueries, pertanyé a Tàrraga. Seguidament al corregiment de Lleida, dins l'època napoleònica, i darrerament està inclòs en la província de Lleida, d'acord amb la distribució territorial de l'Estat Espanyol.

Doncs bé, aquí, damunt d'aquestes terres de Bellpuig, vaig néixer a l'hivern de l'any 1936, a les dues del matí del dia 26 de desembre. Any recordat per molts de nosaltres, per ésser aquest l'any de l'inici de la nostra darrera guerra civil.

Doncs sí, en aquell 26 de desembre vaig arribar al món dins una família d'eclasse mitja —diguem-ne burgesia mitja

catalana—. Sóc el tercer de cinc germans, i l'anomenat hereu segons els costums nostres. El pare, cap i suport de la llar, es dedicava al comerç i a la indústria derivada dels productes del camp. La mare tenia cura de les coses de la casa, sota els canons d'una família tradicional catalana.

Per part paterna vinc de Montgai —la Ribera del Sió—, i per la materna, de Sant Martí de Maldà —la Segarra baixa—, comarques situades a una banda i altra del pla d'Urgell.

Estudiant la genealogia de la família paterna, em trobo tallat a l'any 1736/1814, data del naixement i mort del primer membre per part paterna. I d'acord amb els documents que arriben a les meves mans, em puc remuntar als seus avis i pares fins aproximadament l'any 1665. No existeixen en les nostres comarques dates amb més posteritat, car les guerres napoleòniques causaren grans destrosses en els registres, sobretot en els eclesiàstics. A Montgai pogueren salvar un volum de les darreres guerres carlines dels anys 1870, en què també sofriren grans destrosses els registres.

Els meus avantpassats per part paterna foren:

Pere Font	n. 1665, Montgai
Teresa Balaguer	

ferrer	Miquel Font i Balaguer n. 1710 Montgai
	Potenciana Pons

comerciant	Pere Font i Pons (1736-1814) Montgai
	Cecília Roma

ferrer	Jaume Font i Roma (1787-1848) Montgai
	Maria Anna Vallès Talladell

ferrer i Gabriel Font i Vallès (1831-1902) Montgai
propietari Teresa Munné Vilanova de B.

comerciant Jaume Font i Munné (1865-1927) Vilanova de B.
Raimunda Rius i Tudela Vilanova de B.

comerciant Manuel Font i Rius n. 1895 Vilanova de B.
i industrial Adriana Huguet i Arrufat n. 1902 S. Martí de M.

Com pots comprovar, els nostres avantpassats no es movien pas gaire. L'únic que feien era anar a cercar alguna noia fora del seu poble, però ells continuaven arrelats en un lloc fix. El meu besavi fou el primer a traslladar-se de Montgai a Vilanova de Bellpuig, on s'havia casat. I el meu pare, de Vilanova de Bellpuig a Bellpuig, per motius de facilitat per al desenvolupament del seu negoci, ja que Bellpuig disposava de serveis, com és el tren, carretera reial —avui Nacional II—, correu, telègraf i bones vies de comunicació.

Per part de mare, la família sempre ha estat afincada a Sant Martí de Maldà, a causa de la seva tradició de gent de terres amb forta hisenda.

Dec al meu tresavi, Josep Huguet i Foguet, poder endinsar-me dins de la família materna fins als temps de Carles I, car ell va recollir i relacionar tot el que feia referència a la seva ascendència, i arribà a esbrinar fins a l'origen dels Huguets dits del cantó de la plaça, deixant documents manuscrits amb la seva perfecta cal·ligrafia, documents escrits en la nostra llengua vernacle, en aquelles darreries del segle XVIII. Jo crec que ell ha estat una de les peces fonamentals a l'afecció de les nostres coses que he heretat dels meus avantpassats.

Relació de la part materna:

Hisendat Huguet Escolà	n. 1540 S. Martí de M.
Hisendat Gabriel Huguet Escolà Joana Montargull	n. 1575 S. Martí de M.
Hisendat Mateu Huguet Montargull (1615-1696) Elisabet Serret i Tàrrega	S. Martí de M.
Hisendat Josep Huguet i Serret (1666-1732) Maria Martí Ortís	S. Martí de M. Verdú
Hisendat Flavià Huguet Martí (1698-1773) Anna M. Saltó i Aldomà	S. Martí de M. Omells de N.
Hisendat Francesc Huguet i Saltó (1734-1790) Magdalena Foguet i Foraster	S. Martí de M.
Hisendat Josep Huguet i Foguet (1767-1841) Anna M. ^a Torrent i Montargull Paula Viladot i París	S. Martí de M. S. Martí de M. Ivars d'Urgell
Hisendat Martí Huguet i Viladot (1813-1889) Antònia Serret i Cabal	S. Martí de M. S. Martí de M.
Hisendat Josep Huguet i Serret (1865-1957) Antònia Arrufat i Canyelles Adriana Huguet i Arrufat	S. Martí de M. S. Martí de M. n. 1902 S. Martí de M.

Dels meus progenitors he heretat, per part paterna: honradesa, treball, duresa i austeritat. I per part materna: amor a les nostres coses, sensibilitat i il·lusió. Així, doncs, d'aquesta barreja de caràcters ha sortit un home amb dues persona-

litats. La d'una persona dedicada al treball dur i positiu, i la d'una altra persona, plena d'illusió i sensibilitat.

Jo crec, amic lector, que encara que sigui com a *hobby* i dedicant-hi un poc del nostre temps lliure, és interessant saber d'on vénen les nostres arrels genealògiques i com han estat els fets històrics de la nostra terra. No solament per poder-ho explicar als nostres fills —i al mateix temps, ells, als que vindran darrera seu— sinó per sentir-nos més segurs en la nostra forma de pensar, i molt més fermes en la nostra manera de viure. Perquè pots donar per ben segur que, si una persona sap d'on ve, és molt més segur que sàpiga allí on va. I nosaltres, els catalans, n'estem moltíssim, de mancats de veritables raonaments i recerques envers el nostre passat i la nostra història.

LA MARE COM A FET INTEGRADOR

La mare és la primera baula de la cadena que ens uneix a la vida. Ella, a partir de l'inici del nostre engendrament, aporta tot el seu ser i tota la voluntat possible perquè nosaltres, sang de la seva sang, puguem tenir un començament feliç dins aquest món.

La mare, en alletar el fill, barrejant la llet amb la música de les seves paraules amoroses, comença a imprimir un segell que difícilment ningú es pot treure, perquè aquest segell és el so fonètic de la seva veu, que ens va inculcant mitjançant les seves paraules el to característic de la llengua.

La llengua materna, de mot a mot, va entrant dins de nosaltres sense cap dificultat, i sense adonar-nos-en, comencem a pensar i a parlar en la seva llengua, i aquesta llengua, és

l'origen d'un fet transcendent. Aquest fet, és l'origen de la PATRIA.

El nostre gran mestre i poeta Joan Maragall, encapçala l'article publicat l'any 1911, anomenat «Catalunya i avant», amb un vers del seu íntim amic Miguel de Unamuno, que amb tota claredat defineix la influència de la llengua, respecte a la pàtria. Diu així:

«La sangre de mi espíritu es mi lengua.

Y mi patria, es allí donde resuena».

Quina manera més clara de definir on és la Pàtria de cadascú! Senzillament, allà on ressoni la teva llengua.

I la llengua, mitjançant la influència materna, va fent de nosaltres persones que ens diferenciem de gent d'altres terres, i es formen així zones naturals de diferent lingüística, que donen peu a formar grups que, unificats per la seva manera de parlar, es converteixen en una comunitat, i viuen i treballen en un terreny que denominem Pàtria.

La mare ens ensenya a dir les primeres paraules, ens ensenya les primeres oracions, és la primera mestra que tenim en la vida. I tinguem en compte que encara que una mare doni a llum en un país diferent al seu, on parlin una altra llengua, el fill quedarà impregnat de la llengua materna.

PRIMERES VISIONS DE LA INFANTESA

Recordo molt bé quan s'acabà la guerra civil, l'any 1939. Recordo molt bé, una de les primeres imatges. Anava tot passejant pel carrer, amb les mans a la butxaca, a batejar-me junt amb una colla de nens i nenes, cap a dins d'un edifici que

feia d'església, car l'església del poble estava derruïda. I aquest fet produí en mi, al cap de pocs anys, l'eterna i persistent pregunta dels infants. El constant, per què?

Per què, jo vaig anar caminant a batejar-me, i ara hi van tot just nats?

Perquè, en el temps de la guerra, estava prohibit. I per què estava prohibit?

Perquè el govern que manava així ho disposava. I per què ho disposava?

Perquè no acceptaven les formes religioses.

I com podem veure, els per què, no es devien acabar mai.

Però una cosa important vaig aprendre. El significat d'una paraula. I aquesta paraula és LLIBERTAT.

Per aconseguir que aquesta paraula sigui real, amb tot el seu significat i les seves conseqüències, milers de persones arreu del món han vessat la seva sang.

En temps llunyans, dos segles abans de la nostra era, dos valents ilergets —nom donat a les gents de les terres que abraçaren des de les altes muntanyes pirinenques fins a les planes de Lleida—, Indíbil i Mandoni, donaren la vida en defensa de les nostres llibertats, oposant-se a la dominació Cartaginesa i Romana. Però aquest fet pertany a la història, i ja el tocarem a fons en el seu moment.

PRIMERIA DELS ENSENYAMENTS

El temps anava desfilant i la meua base d'ensenyament era completament catalana. Per una part la llar familiar, i per l'altra el col·legi de les «Germanes Carmelites de la Caritat», que tenia davant mateix de casa. Allí ens ensenyaven

oracions i doctrina en català, i tot l'ambient lingüístic del nostre entorn ho era.

La imatge que guardo d'aquella època, és una imatge completament de postguerra. El poble estava reblert de forces militars. Nosaltres, els nens, miràvem amb curiositat les seves formacions i escoltàvem atents els tocs de trompeta. Els nostres jocs per a passar temps, eren normalment buscar municions i treure'n la pólvora, per després formar dibuixos i encendre-la.

L'hivern del 1944, recordo que passava uns dies a la casa del meu oncle-padrí que vivia a Mollerussa, poble situat en el centre del Pla d'Urgell. El meu oncle-padrí, germà de la meua mare, era anomenat en aquella comarca «el senyor Huguet», car era el manescal i periòdicament visitava els pobles de la rodalia, com eren Vila-sana, Miralcamp, Golmès, Fondarella, Sidamon, les Novelles, etc. Cada dia sortia amb ell a visitar ramaderia. Ara una mula, ara un cavall, una truja, una vaca i tota mena d'animals.

Disposava, l'oncle-padrí, d'una clínica veterinària amb totes les condicions. Sala d'operacions, quadres per als animals, laboratori d'anàlisi, instrumental de tota mena, etc. Per a mi cada dia era un espectacle ple de novetats.

En aquest hivern del 44, la intenció dels meus pares era que hi passés solament uns dies, però les circumstàncies climatològiques feren que la meua estada s'allargués més del compte, car molts dels que viviu en aquestes terres lleidatanes i teniu com a mínim la meua edat, recordareu la cèlebre nevada que cobrí la nostra comarca amb un metre setantacinc centímetres de blanca neu, en el temps que va de l'anar a dormir fins al de llevar-se al matí.

L'oncle-padrí era un home intel·lectual, estudiant des de jove, passà els anys d'estudis veterinaris a Saragossa i després d'acabar la carrera s'instal·là al centre de la nostra comarca, endevinant d'alguna manera que Mollerussa seria el centre agrícola i ramader de la plana d'Urgell. Tenia una biblioteca molt extensa —sempre recordaré la flaire d'aquella habitació de prestatgeries plenes de llibres, perquè els llibres fan olor, una olor característica—. En una part hi havia tots els llibres referents al seu ofici veterinari, enciclopèdies veterinàries, agrícoles, etc. En una altra, novel·les clàssiques en català, francès i castellà. I en una altra llibres exclusivament catalans, començant per les col·leccions de la «Fundació Bernat Metge» amb els escriptors clàssics, llatins i grecs, les «Obres completes» dels clàssics nostres, llibres polítics de la «Lliga», d'«Estat Català», llibres sobre la «Mancomunitat», «La República Catalana», història de Catalunya, gramàtiques, diccionaris, revistes, etc.

Recordo que, en aquella època, solament mirava els llibres per la part de fora, sense atrevir-me a tocar-los. Avui dia formen part de la meva biblioteca. Dic que els tinc jo, perquè el meu volgut oncle-padrí va deixar d'existir l'any 1976, a l'edat de 87 anys, i com que no es casà, varen passar a mi. Amb gratitud i reconeixement a la seva influència catalanista respecte a la meva persona, guardo el seu diploma de veterinari en un lloc preferent de la biblioteca, aquest diploma, de títol de veterinari, estès a Madrid el 24 d'agost de 1909, per ordre de S.M. EL REY, ALFONSO XIII.

Recordaré sempre l'activitat d'aquells dies d'hivern a Mollerussa. M'aixecava al matí, i després de rentar-me i d'esmorzar, mirava al carrer des del balcó, per veure quants ani-

mals hi havia a l'espera de ser atesos. Tot seguit anava a la clínica veterinària, per si hi havia alguna operació a fer. Em recordo perfectament de la llitera abatible, on es fermaven els animals, i per mitjà de torns se'ls feia posar de la forma més convenient per a treballar.

Acabada la tasca de la clínica, el mosso de l'oncle-padrí treia de la quadra el cavall negre de raça àrab, respallat, amb el pèl lluent com si portés brillantina, i l'enganxava a la tartana. Una tartana molt lleugera, pintada vermella la fusta i els ferros negres, la vela de tela beige, els seients envellutats vermells i muntada damunt de llargues molles, per evitar la brusquedat dels sots. Així, muntats dalt de la tartana, recorriem els camins terrosos de les terres d'Urgell. Aquestes condicions reconec que eren fantàstiques per a la formació d'un nen. Des de dalt de la tartana, mirant cap endavant, es veia el cap entremig de les orelles del cavall, que marcava el pas a mig trot, sense parar. De tant en tant, a les rectes, em deixava agafar la brilla del cavall, i a mi em donava la sensació que era el veritable guiadador. Reconec que aquest ambient de contacte amb la natura, amb els animals, amb l'agricultura i la gent, dins un ambient contínuament formatiu, deixaren en mi records inoblidables.

En aquell temps la tècnica moderna no ens havia envaït, i prova d'això és el cas curiós que l'oncle-padrí de Mollerussa disposava d'un formidable auto marca SKODA, molt modern i bonic, de color verd, que si mal no recordo era de fabricació txecoslovaca, i el tenia sempre net i tancat sota la casa. L'auto solament el feia servir en cas de viatge llarg—com per exemple a Lleida—o bé que el temps fos molt dolent.

La gent de l'Urgell, recordo que quan arribava el «senyor Huguet», el manescal de Mollerussa, li tenien gran consideració i respecte, car a més de la seva personalitat, els cuidava els animals, i en aquell temps un animal de treball per a un pagès era una veritable fortuna, i després de la guerra i a conseqüència de les requises en quedaren molt pocs.

En els dies d'hivern la nit prompte arriba, i en arribar la nit entràvem en una altra secció, dic una altra secció, perquè la nit era fosca, sense llum elèctrica, perquè estàvem sota el règim anomenat de «restricció», per molts de nosaltres recordat. Havíem de passar el temps fins a l'hora de sopar. Així doncs, sota la llum blanca d'un quinqué, sense sorolls de cap mena —ni ràdio, ni televisió, ni motors d'explosió pels carrers—, immergits dins un silenci absolut, ens reuníem al voltant de la taula, l'oncle-padrí, una nena veïna del pis de dalt, i jo. Mentre la tia, germana de la meua mare, feia el sopar a la cuina. Una de les nostres distraccions de preferència era aprendre paraules en francès. I una altra era buscar noms geogràfics, dins una esfera de globus terrestre que, posada damunt la taula i il·luminada per la llum del quinqué, fèiem girar a tota pressa per assenyalar el riu, el mar, la ciutat, etc., que anàvem anomenant. Tot seguit sopàvem, i ens anàvem a dormir amb llum d'espelma.

Aquest hivern va significar, per a mi, la primera experiència de convivència, allunyat dels meus pares i germans. Per a mi fou una petita introducció dins el món catalanístic de base, car l'oncle-padrí de Mollerussa irradiava per tots els cantons aquesta sensació que jo denomino «sentiment català».

Finalment, la gent de la comarca havien obert el pas a base de pala, pels camins i carreteres, i com si es passés entre-

mig de grans passadissos de parets blanques, vàrem poder viatjar fins a Bellpuig, amb el Skoda verd, per les vigílies de Sant Josep.

Tenia 7 anys, i recordo que fèiem classes de religió en català amb el capellà del poble, per preparar-me per a fer la primera comunió. Recordo que la vàrem fer en una església anexionada a l'església parroquial —que encara estava destrossada— anomenada de la Verge dels Dolors, verge que Bellpuig venera amb gran devoció.

L'ambient de casa, amb els pares, els germans, els parents, la gent, la terra, els costums i tot el conjunt, anaven sembrant petites llavorettes, dins de mi i de molta gent com jo, perquè un dia, en germinar, donessin el fruit esperat per la nostra terra.

Quasi tots els nens del poble anàvem, a partir dels 7 anys, a l'escola Santa Creu, dirigida per un capellà i algun mestre. Allí, per primera vegada les assignatures es feien en castellà, sobreposant damunt de la nostra cultura una llengua que no era la nostra. Recordo que, en entrar a la classe i abans de començar, tots drets i amb el braç dret enlaire i la mà oberta, ens feien cantar cançons patriòtiques en castellà, com el «Cara al sol» o bé «Triunfa España». Per nosaltres, que estàvem immersos dins un ambient de postguerra, reconec que no ens representava un gran esforç.

La guerra. Parlem una mica del que representava per a nosaltres, els joves d'aquells temps.

La guerra. Perdedors i guanyadors, vencedors i vençuts. Per nosaltres això era un galimaties, perquè no podíem diferenciar massa bé les posicions. Les preguntes i respostes eren les següents:

— Havien guanyat els nacionals.
— Nosaltres fins al final de la guerra, estàvem en zona roja.

— Els nacionals s'havien alçat contra el govern de la República constituïda?

— La República havia estat dominada per partits d'esquerra?

— Les esquerres i les dretes es varen enfrontar.

— Les dretes han vençut per l'ajut dels països de l'eix?

Sigui com sigui, crec que una guerra civil, guerra entre germans, és una cosa inversemblant, però per desgràcia molt pròpia de nosaltres. Quan desenrotllem els fets històrics, ens adonarem que moltes vegades durant els darrers segles ens hem enfrontat els uns amb els altres. Quines són les causes? Quins són els motius? Ho aniré comentant en la part històrica d'aquest llibre.

Tot i essent en anys de postguerra, a l'escola ens ensenyaven cançons catalanes, i en arribar la Pasqua Florida, amb la nostra faixa i la barretina vermella, anàvem cantant «caramelles» de manera catalana per tots els carrers. A la punta d'un bastó portàvem una cistella, a fi de recollir-hi els donatius que des dels balcons la gent ens donava. També ballaven peces folklòriques com el «ball dels bastonets» i es muntaven sessions teatrals com «La mort de l'escolà».

Tornant a la vida familiar, per part paterna no vaig conèixer l'avi, car morí molts anys abans de néixer jo. L'àvia deixà d'existir quan encara era molt jove, però recordo que era una dona de complexió robusta, amb el mocador de cap negre, amb faldilla també negra i llarga fins als peus. Els meus avis materns visqueren fins que jo era ja gran, perquè

ja havia fet el servei militar. Els dos passaven dels 94 anys d'edat, i feien una parella preciosa. En morir l'avi, ella l'acompanyà tot seguit.

Dels avis materns, del seu poble de Sant Martí de Maldà i de la seva casa, en tinc uns records ben vius. Recordo els dies de la festa major, quan ens reuníem tota la família —costum que va desapareixent dintre les nostres comarques, bé per circumstàncies econòmiques o per raons de la tan pregonada llibertat personal, o bé per la «societat de consum», que no té temps de perdre el temps—. Però, llavors, aquests problemes no existien i el dia de la festa major es posava «l'olla petita dins la gran».

La casa dels avis materns, és una casa patriarcal, de gent de Segarra tradicional de molts segles. La casa la féu nova l'avi al final del segle passat, ja que l'hereu —o sigui el seu oncle Jaume, que morí solter— la donà al municipi de Sant Martí de Maldà, perquè la usessin per a escoles municipals o bé per fins benèfics, com hospital o casa d'esplai. És una casa grandiosa, anomenada «cal Flavià» situada en el centre del poble. Tornant a la casa de l'avi, era equipada amb un mobiliari antiquíssim —car el portà de la casa pairal en ser donada al municipi— plena de llibres en llatí, a causa dels molts clergues que en la família hi havia hagut. Tenia un toc diferent de qualsevol casa que jo conegués.

La part baixa es componia d'entrada, amb una escala a la dreta, que portava al pis. Al centre de la part baixa, un passadís donava al corral, on hi havia tota mena de bèsties. Recordo l'àvia quan ens preguntava si volíem beure llet de la seva cabra negra, especialment guardada en el corral. I que ella mateixa munyia i ens donava per a beure directa-

ment. Era boníssima i dolça, sense posar-hi sucre. A la part esquerra del passadís, hi havia el graner i en el departament següent el celler amb els cups de vi.

El pis estava encarat, per la part del menjador, de cara al migjorn i sol ponent, amb una terrassa de pedra que dominava tots els plans que van fins a l'Urgell, i al fons de tot les muntanyes dels Pirineus. A la part esquerra de la terrassa, una cisterna de pedra que donava una aigua fresquíssima. Al darrera de les vidrieres, un gran menjador. I al costat la cuina, amb un gran foc a terra, voltat de bancs de fusta de dos metres d'alçada, per evitar corrents d'aire. Després, les habitacions i al davant, de cara el sol naixent, una gran sala plena de llibreries i amb butacons ben distribuïts. Al front d'aquesta sala hi tenien la seva habitació, amb una imatge del Sant Crist, amb reclinatori i un llit de matrimoni de caoba, amb llargues cortines de punta blanca amb un toc de midó, penjades al voltant.

Els avis materns feien una parella d'aquelles que ja no en quedaven en la nostra terra. Ells conservaven tota la tradició del nostre passat i miraven amb plena curiositat com el món avançava a velocitat vertiginosa davant dels seus ulls. Ells, recordaven des de la darrera guerra carlina fins als temps dels avions de reacció i televisió a les cases. Des de l'arribada de la llum elèctrica fins als autos més moderns. En una paraula, foren testimonis efectius dels grans avenços tecnològics del nostre món modern. Tot i dins d'aquesta evolució, ells sempre conservaren la mateixa forma de vestir i de viure. Ella sempre vestida de negre del cap fins als peus, amb el seu mocador fi al cap i les faldilles llargues. Sota aquesta forma de vestir típicament catalana, s'entreveia una figura

menuda, fina i delicada, que deixava endevinar la boniquesa passada.

L'avi, era una persona sempre ben vestida, elegant, amb tots els cabells blancs damunt de la testa i amb barba ben cuidada també blanca. La cadena del rellotge penjada de l'armilla i complementat amb un bastó de mà. El seu caràcter era suau i bondadós, amb un sentit de l'afecte molt acusat. Sempre recordaré que tenia l'hort a prop de casa, i que per anar-hi s'havia de baixar un pendent molt fort. L'avi m'agafava de la mà. I tot caminant, la meua mà petita i fina posada dins la seva arrugada i gran, jo tenia la sensació de seguretat, de protegit, i mirant l'avi, la seva cara reflectia una radiant satisfacció en sentir-se protector del plançó de la seva filla. ¿T'has fixat mai, amic lector, en l'avinença entre un nen i un vell? Entre ells no hi ha cap mena de fronteres, semblen com si formessin un sol cos compenetrat. Sembla com si la terra i l'horitzó s'ajuntessin. Sembla el punt convergent de la mar i al fons el firmament. Sembla com si l'inici de la vida i la fi es donessin les mans. Unes mans velles i arrugades, carregades d'experiències forjades pel temps, que s'acomienen de nosaltres, sentint-se satisfetes de sentir entre les seves unes altres mans petites i fines, plenes d'ihusió i esperança. *Unes mans que són sang de la seva sang. Mans continuadores de la seva obra*, i que ell és conscient que, un dia, més aviat proper, deixarà.

L'avi, era un home que disfrutava tenint cura de la mai-nada. Recordo que tenia una vaixel·la de porcellana catalana, d'aquelles de to blavenc, i cada peça tenia uns dibuixos i una figura diferent. I a l'hora de repartir els plats, tots ens disputàvem el poder tenir el platet de la «boteta» —era un plat amb

la figura d'un noi jove, alçant una bóta petita de fusta—. L'ambient era del més familiar. La festa major de Sant Martí de Maldà és a l'entrada de l'hivern, el dia és curt i les nits són fredes. Recordo aquelles tardors asseguts en els bancs de fusta alta, on no passava cap corrent d'aire, al voltant d'aquell foc tan meravellós, tothom parlant i comentant les coses, amb forta animació familiar. Aquests fets marquen una època de canvi dins els nostres costums. ¿Qui no recorda amb satisfacció i enyorança aquelles concentracions familiars? Jo crec que molts de nosaltres en som enyoradissos i que a la llarga s'hi anirà tornant. Hi tornarem el dia que tinguem la necessitat de desintoxicar-nos d'aquesta nova època del «consumisme», on tot és fred i calculat, on tothom viu emancipat, i la gent no tenim ni temps per a viure.

Tornant als temps de la infantesa, recordo molt bé aquell ambient de postguerra. Recordo un dia que, sortint de l'escola —aquella escola anomenada Santa Creu—, vàrem sentir una forta explosió, i en sentir-la tots ens posàrem a córrer per satisfer la curiositat normal de la nostra edat. I en arribar al lloc, veiérem amb els nostres ulls un esgarrifós espectacle: un noi jove, de la nostra edat, trossejat i escampat a trossos, a causa d'una explosió de bomba. Aquestes imatges queden marcades per sempre més.

VOCACIÓ PATERNA

El meu pare, home treballador, de caràcter dur, de cor gran i bondadós, m'anava inculcant amb els seus consells les normes característiques de la nostra forma catalana de veure les coses. Jo era l'hereu, el continuador tradicional de l'o-

fici patern. Ell em va inculcar l'amor al treball i la satisfacció de fer-lo. Mai no he sentit de la seva boca queixar-se del seu ofici. Tot al contrari, sempre l'ha lloat. Així, doncs, jo mai no he tingut dubtes quan la gent preguntaven:

Què seràs quan seràs gran?

Què voldràs ésser?

Aquesta resposta jo sempre l'he sabuda. És un dubte que molts tenen, i que jo sempre m'he estalviat. Jo seré com el meu pare. Seré el continuador de les seves activitats. I intentaré aprendre el que ell sap. Jo seré comerciant, industrial igual que ell. D'aquesta manera, doncs, la papereta de què seria en el futur sempre la vaig tenir resolta.

Havia arribat l'hora de decidir on havia d'anar a estudiar, car ja comptava prop de deu anys. I en aquell any de 1946 vaig ingressar intern a les Escoles Pies de Tàrraga.

PERÍODE D'ESTUDIANT

Tàrraga està situada a 11 quilòmetres de Bellpuig, direcció Barcelona. Però, en aquell temps, t'asseguro que era tan lluny com de Barcelona a Londres. Aleshores amb prou feines hi havia autos. A Bellpuig tenien un auto-taxi d'aquells amb tendal i botzina ronquera. Això sí, hi passa el tren i la carretera Nacional II, abans anomenada «carretera reial».

Els internats, segons com es miren, tenen moltes coses positives. Entres a formar part d'una comunitat, on hi ha unes normes establertes, les quals has de seguir, sota la pena d'ésser reprimat si no les compleixes. Surts de la custòdia i manya-gueria familiar. I dins aquestes condicions aprens a viure valent-te més per tu mateix.

El grup heterogeni format en comunitat és important per la coneixença de les diferents formes de costums de les comarques que l'integren. Allí reunits ens trobarem nois del pla d'Urgell, de l'alta i la baixa Segarra, de les valls pirinenques i del Principat d'Andorra. Cadascú tenia un deix fonètic diferent, i alguns mots en el parlar diferents dels meus. Crec que vaig enriquir el vocabulari de la nostra llengua en gran manera, durant aquells anys de contacte amb tanta gent de diferents contrades.

Guardaré sempre record del primer dia d'estada en el nou col·legi de Tàrrrega. Els pares m'ajudaren a col·locar les meves coses personals en el seu lloc. Els mocadors, les camises, les mudades, les bates ratllades de col·legial, la roba de mudar, el sabó, la pinta, la tovallola, el dentífrici, el pijama i totes les altres coses necessàries per a poder subsistir.

Els passadissos que voltaven els claustres eren llargament inacabables. Hi havia portes pertot arreu. Les classes plenes de petites taules i en el fons grans pissarres. El menjador, amb llargues taules de marbre blanc, mirat amb els meus ulls, tot ho trobava nou i gran. En tots els objectes personals teníem gravat el número d'identificació corresponent, per no barrejar els nostres objectes.

Una vegada instal·lat en la meua nova llar —indubtablement molt diferent a la meua—, els pares s'acomiadaren de mi. Em feren un petó i em deixaren sol, dins aquella gran casa d'espais grans i clima fred. Recordo que vaig aixecar la mà en forma d'acomiadament i ells desaparegueren. No puc negar que, en girar-me i endinsar-me cap al nou col·legi, unes llàgrimes d'enyorança sortiren dels meus ulls, relliscant cara avall. Prompte em passà, car l'aldarull que feien els fu-

turs companys, que també havien arribat el mateix dia, i el motiu de fer noves coneixences, feien que penetressis en aquella nova família on tenia una bona entrada, perquè ja hi havia nois amics del meu poble.

Hi ha una dita que fa: «Ha tingut un bon mestre». Els primers grans mestres són els nostres pares, però els ensenyadors tenen un paper molt influent en el futur dels joves. Nosaltres, els interns, teníem els professors normals per cada assignatura i a més un pare escolapi que ens feia de mare. Dic de mare, perquè la seva missió era tenir cura tot el dia de nosaltres, incloent en aquest «tot el dia» totes les hores del dia i de la nit dels dies feiners i festius.

Aquell primer curs tinguérem els interns, per mare, el «pare Ramon». En acabar les classes, passàvem directament al seu càrrec. Ell convivia totalment amb nosaltres. Presidia i beneïa la taula a l'hora de menjar, vigilava la classe a les hores de fer deure, dormia en una cambra tocant a les nostres, tenia cura dels esports, del temps d'esplai, etc... Però recordo molt bé, que el seu objectiu més important —el seu *hobby* preferit—, era la seva Escola Cantorum. Era un enamorat del cant i la música.

Doncs sí, amic lector, tornant al «sentiment català», que és l'objectiu de les meves narracions, el fet de l'Escola Cantorum, va influir en mi de manera especial durant aquest primer any d'intern.

Els de l'Escola Cantorum teníem el tracte —diguem-ne de mimats— de preferència. Abans de cantar, bons esmorzars, ous ferrats, llet, pa blanc —dic pa blanc, perquè llavors el menjàvem negre—. L'esmorzar normal era un bol de llet, pa i xocolata desfeta.

Doncs bé, aquest any va ser un any que vaig aprendre moltes cançons, unes eren llatines, de cant gregorià, i moltes altres catalanes. En aquestes cançons catalanes hi ha sentiment, el sentiment del nostre poble, i molts de nosaltres les hem cantades, i molts altres les coneixen. Com a tribut als poetes que els donaren veu, i als compositors que els posaren música, escric el començament d'algunes d'elles:

«A la ciutat de Lleida
n'hi ha una presó,
canteu, canteu bons presos

.....».

«N'era un cavaller
de guerra en tornava,
dalt son cavall blanc,
cançons ne cantava

.....».

«Dalt del cel tot blau
la Verge Maria,
la filant filant
tot el sant matí

.....».

«O cel blau, cel estrellat
per què quan de nit te miro,
sense adonar-me'n sospiro

.....».

D'aquesta cançó en tinc un record especial, perquè la cantava en solitari:

«Déu vos salve, Oh Maria Immaculada,
Verge Santa del Remei

.....»

I moltes altres que en passar el temps han anat esborrant-se de ma memòria.

Aquesta va ésser l'aportació del pare Ramon dins el meu «sentiment català», mitjançant aquestes cançons i la seva música.

En acabar el curs, anàvem tots cap a les nostres cases, en període de vacances. Allí tornava a fer vida familiar, amb els pares i els germans, sortint amb els amics i anant una estona cada dia a veure el pare al lloc de treball, per aprendre, i ajudar-lo en el que podia.

En aquesta comarca nostra, quan arriba la festa major —el 14 de setembre— marca un canvi d'estació, no solament climatològica, sinó també en aquells temps per a mi, un canvi d'activitat. S'havia de tornar a l'internat, on trobaria els amics d'estudis, amb tota seguretat algun més de nou. En una paraula, nous al·licients.

L'arribada d'aquest curs fou diferent, ara jo era diguem-ne veterà. Primera novetat. Sorpresa!: el nostre pare Ramon —el pare-mare— havia estat destinat a Sarrià de Barcelona. Els «enxufats» de l'Escola Cantorum vàrem exclamar: Adéu de privilegiis!!; dit i fet: Adéu cançons!!

Qui serà el nou pare dels interns?

Un home d'uns cinquanta anys, fill de Tàrrega mateix, va ésser el destinat. Es deia Josep M.ª Domingo i Serret, i també era gran afeccionat a la música. Tocava el piano i l'harmonium força bé, però això de perdre temps assajant cançons es va acabar.

Amb aquesta persona —el pare Domingo— sempre hem conservat mútuament una forta amistat, que es trencà el dia que va deixar d'existir, molts anys després de l'època d'estu-

diant. Aquest home va ésser per a mi i per a molts altres, l'home providencial que, a semblança de la distribució de les llavors de la vida, va quedar sembrada en aquell moment i allí, per endinsar-nos amb les seves ensenyances, dins el més profund del «sentiment català».

Ell ens ensenyà a aprendre a estimar la pàtria catalana mitjançant l'estudi de la nostra llengua, de la nostra història, de la nostra cultura i els nostres costums. Ens ensenyà a escriure en el nostre llenguatge. En una paraula, ens ensenyà a estimar les nostres coses amb tota honestedat i posant-hi tot el seu cor.

Difícils temps aquells per a l'ensenyament de les nostres coses catalanes, car oficialment no es podia fer. Dins el sistema docent, podíem tenir classes d'anglès i de francès, però no de català. Però el català era la nostra llengua de comunicació quotidiana, i el català estava posat dins el nostre pensament. D'aquesta manera no li fou difícil reclutar un exèrcit de voluntaris, al crit de: ¡Voluntaris per a fer classes de Català! I continuà dient: ¡Les classes es donaran els dies de festa al matí! L'exèrcit sofrí algunes desercions. Però una trentena quedàvem inscrits, sense dubtar un moment, en aquelles sessions matinals dels dies de festa al matí.

Reconec la tasca verament difícil i admirable del nostre mestre. Perquè analitzant amb perspectiva ja llunyana el seu sistema docent d'ensenyament d'aquesta difícil assignatura extra —no oficial—, mai, ni en la més petita ombra, no parlà ni bé ni malament del règim polític del govern. Mai no va parlar de política, ni de tendències polítiques, ni parlà mai de fets històrics que poguessin ferir la nostra sensibilitat juvenil.

Recordo que tot l'internat estava constituït per nois de parla catalana, així doncs, la nostra convivència era completament catalanitzada. Solament parlàvem en la llengua castellana el referent als textos de les assignatures que estudiàvem, els exàmens, les redaccions, etc.

Parlem una miqueta d'aquells diumenges al matí. Gramàtica catalana sota el braç, i cap a classe s'ha dit. El pare Domingo, per fer lleugeres i agradables les hores d'estudi voluntari, anava barrejant gramàtica amb literatura. El seu gran enamorat i mestre era Jacint Verdager i Santaló, que pertanyia a aquella generació de grans poetes i escriptors que sorgiren en el darrer quart del segle passat, en l'explosió renaixentista de la llengua catalana.

Homes que feren de la nostra llengua el sentiment més viu d'un poble. Homes que la feren ressonar pertot arreu; homes que mereixen tot el nostre respecte i gratitud. Homes com:

- Jacint Verdager i Santaló, nascut el 14 de maig de 1845 a Folgueroles.
- Joan Maragall i Gorina, nat el 10 d'octubre de 1860 a Barcelona.
- Joaquim Ruyra i Homs, nat el 27 de setembre de 1858 a Girona.
- Santiago Rusiñol i Prats, nat el 25 de febrer de 1861 a Barcelona.
- Apeles Mestres i Oñó, nat l'any 1854 a Barcelona.
- Narcís Oller i Moragues, nat el 10 d'agost de 1846 a Valls.
- Caterina Albert i Paradís, nascuda l'11 de setembre de 1869 o l'Escala (Víctor Català, pseudònim).
- Miquel Costa i Llobera, nat el 10 de març de 1854 a Pollença (Mallorca).

- Angel Guimerà i Jorge, nat el 6 de maig de 1847 a Sta. Cruz de Tenerife (Canàries).
- Joan Alcover i Maspons, nat el 3 de maig de 1854 a Palma de Mallorca (Balears).

Aquests homes i molts altres, que no relaciono per no estendre més, varen cantar, per mitjà de la seva ploma, cants a la pàtria, a la llengua, a la història, als costums. Varen fer sortir a ran de terra sentiments colgats des de molt de temps. Tots naixeren dins un període de temps no massa llunyà els uns dels altres. Jo no crec pas que això fos casualitat, ni una circumstància de l'atzar. Jo crec que fou l'explosió de molts sentiments retinguts des de 1714 —any del qual ja parlaré en la part històrica—, sentiments retinguts per causes molts cops dissortades. Causes dissortades i repetitives, que tampoc no crec que hagi estat obra de la casualitat, ni de la nostra sort o dissort. Més aviat crec que han estat obra del nostre caràcter i de les nostres decisions en un moment dat. Potser per manca de l'home adequat en el moment just. Potser perquè el poble no hagi sabut respondre en el moment donat. Sigui com sigui, sempre hem ensopegat en el mateix tipus de pedra. Per altra banda, cosa molt pròpia d'humans que som.

Doncs bé, a les darreries del segle XIX, de cop, sense previ avís, va esclatar la primavera de les lletres catalanes modernes. Amb més entusiasme que mai, amb més força, amb una renaixença poques vegades observada dins una llengua.

Així nosaltres, amic lector, gràcies als grans mestres renaixentistes i gràcies a l'esforç, voluntat i dedicació del pare Domingo, vàrem poder, durant aquell temps d'estudiants interns, aprendre a llegir i escriure la nostra llengua. El sistema que tenia el pare Domingo era molt simple, però il·lustra-

tiu al màxim. Analitzàvem versos i poemes dels nostres poetes, paraula per paraula. Recordo que començàrem per *L'Atlàntida*, de Verdaguer, el seu poeta predilecte. Començava així:

«Vora la mar de Lusitània un dia
los gegantins turons d'Andalusia
veren lluitar dos enemics vaixells;
flameja en un bandera genovesa,
i en l'altre ronca, assedegat de presa,
lo lleó de Venècia amb sos cadells.»

Primerament el recitava, per després analitzar la fonologia, la fonètica, la lectura, la prosòdia, l'ortografia i la sintaxi. D'aquesta manera anàvem construint la nostra base, mitjançant l'estudi dels nostres poetes. Des de llavors sempre he escrit les cartes personals en la nostra llengua catalana, car per a mi és més fàcil escriure de la forma que em dicta el meu pensament. Recordo que, en aquella època d'internat, setmanalment rebia la bossa de la roba neta. Però, a més, a dins de tot hi havia un paquetet que a l'hivern eren pastilles «Juanola» per a la tos i els constipats —no sé si ho recordeu, eren romboides, petites i de color negre, i tampoc sé si encara en fan— i, a l'estiu, uns grans caramels, fets a Bellpuig (a Bellpuig hi ha dues fàbriques que els fan molt bé). Però el més esperat per mi no era res de tot això, ni la roba ni els paquetets. El que jo més esperava era llegir la carta que la mare em posava cada setmana dins la bossa, sense oblidar-se'n mai. En la carta m'explicava les coses de la casa, i s'acomiadava amb una forta abraçada i petons de part de tots. Aquesta carta que puntualment arribava cada setmana, estava es-

crita en català i jo tot seguit la contestava també en català, hi posava el segell, la tancava i la tirava al correu.

La vida d'intern anava transcorrent amb tota normalitat. Estudiant, comentant els esdeveniments del món —car teníem tota mena de periòdics, revistes esportives i una extensa biblioteca—. Estàvem, a més de la nostra postguerra, també immersos en l'altra postguerra, la de la segona guerra mundial. Es parlava de la novetat i poder de destrucció de la bomba atòmica, dels fets bèl·lics més importants i de tot el referent a temes d'actualitat. També ens arribava alguna informació que soldats i guàrdia civil havien tingut forts enfrontaments amb els «maquis» ben a prop de les nostres comarques. Eren, aquests fets aïllats, residus de la nostra passada guerra.

Una forta novetat d'aquells dies fou l'arribada a les nostres mans d'una revista anglesa, amb els primers reportatges il·lustrats amb fotos de l'entrada dels aliats en els camps de concentració nazis.

Allí es veié amb tota la crua realitat, davant de tots aquells disbarats que la raça humana dita racional féu, tot el que d'irracional es pot tenir. Recordo aquelles fotos que impressionaven. La gent eren cadàvers vivents, solament tenien la pell i l'os. Grans fossars de cents de metres, que s'omplien d'aquelles pells i ossos, molts encara movent-se, mitjançant càrregues de camions bolquets.

Mentre anaven passant els cursos, el país s'anava normalitzant. El pa ja era blanc, i la nit era il·luminada per la llum elèctrica. Encara que ben mirat, aquella llum de quinqué tenia un deix de romanticisme que solament pot reconèixer el qui ho ha viscut.

Parlant de fets de sentiment català, recordo l'excursió que vàrem fer a Montserrat. Era el primer cop que jo hi anava. L'autocar era de l'Alsina Graells i a les corbes del Bruc, fins a Montserrat, calgué fer maniobra, car la carretera era tan estreta que no podia girar. La muntanya de Montserrat és sens dubte el centre espiritual dels catalans. És d'una característica única.

Parlem una mica de Montserrat. S'ho val.

Montserrat és el centre de la història de Catalunya. El nostre culte tributat a la Mare de Déu en la muntanya de Montserrat es remunta amb tota seguretat al segle ix. En temps de Guifré el Pelós, el donà al monestir de Ripoll. En el segle xi, es pot dir que el gran benedictí Abat Oliba fundà el Monestir. A les darreries del segle xiii se separà de Ripoll, i prengué autonomia pròpia. Montserrat, però, té quelcom que la vincula amb el poble, tant espiritualment com políticament. En els temps de les guerres contra Joan II, el monestir fou defensor aferrissat del malaurat príncep de Viana. Aquest, amb tota seguretat, degué ser el motiu de la decisió de Ferran el Catòlic, en el segle xv, de subjectar a Valladolid el Monestir de Montserrat. El 28 de juny de 1493, catorze monjos de la Congregació de Valladolid prengueren possessió de Montserrat.

La millor manera de parlar dels monumentals edificis, és traslladar un paràgraf del llibre *Història de Montserrat*, de Dom Anselm M. Albareda, editat l'any 1931 i novament imprès el 1945. Diu així:

«Els edificis montserratins amonjoien la història nostra; són les fites inconfusibles del seu desplegament. La mirífica Església romànica en els temps de *Creixença*, els podero-

sos Claustres del Prior de Vivers en l'*Emancipació*, els elegantíssims Claustres Gòtics en la *Independència*, l'Església magníficent de l'Abat Garriga en l'*Expansió*, i el Monestir ciclopi d'aquests temps de *Plenitud*, són els exponents més alts dels períodes montserratins reveladors de la potència i de l'orientació llur.»

Durant la invasió de les forces franceses, en la guerra de la independència, el Monestir fou completament destruït. Es reconstruí en els finals del segle XIX i començaments del XX. Trasllado un tros del llibre de Dom A.M. Albareda, on resumeix de manera fidedigna i sentida aquest període de reconstrucció. Diu així:

«En el segle passat quan els nostres bons Monjos en moments de lassitud i descoratjament s'exclamaven: Senyor, quan Montserrat tornarà a ésser el que ha estat?, hom diu que l'Abat Blanch amb un pessimisme finament humorístic, responia: Calgueren mil anys perquè el Monestir esdevingués com l'admiràrem a la nostra joventut; deixem passar un altre mil·lenni i el tornarem a veure igual. L'excellent P. Blanch tirà massa llarg. No s'ha complert encara el centenari de la seva mort, i la total reconstrucció del Santuari pot donar-se per ben acabada.

»Si l'Abat de santa memòria Benet Argerich contemplés avui el nostre Monestir dubtaria de la realització del vaticini proferit en el llit d'agonia. Constataria que hom abandonà el seu projecte de perllongar els Claustres, però en canvi admiraria la Plaça superba, i les construccions subterrànies d'una robustesa que no desdiu de l'obra gegant per ell bastida. En l'interior del Monestir les sorpreses serien més nombroses i agradables. L'esplèndida escala que posa en comunicació els

pisos de la Mongia, l'exquisit Claustre romànic, petit joiell arquitectònic, el clar Refetor que ell presidí molts anys i que ara no reconeixeria, i tantes altres importants millores no li parlarien pas de destrucció ni de ruïnes. No fóra possible, és clar, ocultar-li l'irreparable, l'insubstituïble: en obrir els armaris de la Sagristia no li caldria, com abans, aclucar els ulls al llampagueig inefable de la pedreria acumulada en el tresor de Madona Santa Maria de Montserrat, a l'Arxiu acabaria aviat la tasca de repassar els pergamins montserratinos i els antics còdexs preadíssims; enyoraria els busts dels Emperadors Romans i les estàtues de les sis Sibilles; però el confortaria l'admirable Crist de vori atribuït a Ghiberti i d'altres adquisicions novíssimes: les taules policromes catalanes, les teles signades per Greco, Viladomat, Pierin del Vaga... les miniatures, les aquarelles, les ceràmiques, els camafeus, etc. La sensació de cultura sòbria i severa esflorada a la visita dels Museus Bíblic, Egiptològic, Prehistòric i Arqueològic, s'intensificaria en el *Scriptorium*, en la Biblioteca, en la Impremta; i a l'hora foscant, en aplegar-se al Chor la Comunitat nombrosa pel cant quotidià de la «Salve», en veure la Basílica atapeïda de fidels com en les grans solemnitats del seu temps, i en sentir el dring enyorat de les veus infantils, el bon Abat Argerich faria gràcies a Madona Bruna, que si permeté que allaus destructores es rabegessin en el seu estimat Santuari, fou per curullar-lo de benediccions que han fet possible, en un lapse de temps curtíssim, la restauració integral i perfecta del nostre Montserrat.»

Bé, amic lector, crec que em perdonaràs aquesta parada montserratina, car és un tribut que li devem a la nostra Patrona, Mare i Sobirana, la Verge Bruna de Montserrat.

D'aquesta primera visita a Montserrat, em queda el record d'endinsar-me en el culte espiritual i polític de la nostra terra en un jorn de climatologia ennuvolada, amb constant pluja fina. Els núvols i la muntanya estaven barrejats, i semblava com si la terra i el cel es donessin les mans. Dintre aquest clima de sublimació, va arribar a ma memòria un d'aquells trossos poètics de Jacint Verdaguer, que analitzàvem amb el pare Domingo, sobre Montserrat:

«Sortiu d'entre núvols, bellíssima Aurora,
d'ençà que us va perdre lo món està trist,
la terra us espera, lo cel vos enyora,
voleu que no us plorin los ulls que us han vist?
Sortiu, rica Perla, de vostra petxina,
que us vol Catalunya posar en son front;
per gerro preneu-la, roser sens espina,
i s'omple d'aromes Espanya i lo món».

De retorn a Tàrraga, en passar pel Bruc, es recordà la victòria sobre les forces napoleòniques, amb la gesta del famós timbaler.

El país es començava a normalitzar i per les carreteres es veien alguns vehicles moderns. Com que nosaltres sortíem a l'hora de descans al pati, tocant a la carretera reial, érem sabedors de totes les classes de vehicles que passaven. Recordo els primers camions moderns d'olis pesats, eren anglesos «Austin» i «Bredford», gairebé tots amb matrícula V (València). Nosaltres dèiem que havien entrat a canvi de taronges —potser era veritat—. Els millors autos d'aquells temps eren els Citroen anomenats «patos» i algun auto nord-americà d'aquells tan grossos i llargs, que no feien soroll.

Els cursos en el col·legi dels escolapis («Can Colapi») anaren passant sense tenir aturador. Vaig acabar l'ensenyament primari i tot seguit vaig iniciar-me en el Comerç. En aquella època les coses d'ensenyament estaven molt definides. Batxillerat, per als que tenien intenció de fer una carrera, i comerç per als futurs homes de negocis, comerciants o gent de comptabilitat.

Una forta incidència sobre el temperament juvenil del «sentiment català», recordo que eren les festes nadalenques. Elles tenien una preparació molt conscient, respecte als costums i tradicions del nostre poble. Un dels objectius era confeccionar una felicitació per als nostres pares. Un altre era aprendre a cantar cançons de Nadal. I recordo molt bé que un any ens vàrem dedicar a l'estudi del pessebre. Entre els meus llibres de la infantesa, guardo el titulat *Art pessebrístic*, editat l'any 1947, on es parla del paisatge del pessebre, del seu aspecte popular, figures i construccions i simbolismes i alegories.

L'arbre de Nadal tan estès en els nostres dies no es coneixia en la nostra terra, i tota l'atenció radicava a fer un pessebre amb figuretes, plata per a fer els rius i molsa per a les muntanyes i prats. Una gran estrella amb cua en el firmament, que orientava als reis d'Orient, que cada dia es feien moure unes passes, per arribar el dia de Nadal als peus del Jesuset.

«Per Nadal cada ovella al seu corral», diu una dita ben nostra. I així tots junts se celebrava la festa amb bona temperatura de cos i d'ànima, tot cantant les cançons tradicionals. Qui no les recorda aquestes cançons?:

«A Betlem me'n vull anar;
Vols venir tu, rabadà?
Vull esmorzar!
A Betlem esmorzarem
i Jesús adorarem.
Massa hi ha neu!
La neu que pel camí hi ha,
la calor ja la fondrà,
.....».

«El desembre congelat
confús es retira;
abril de flors coronat
tot el món admira.
Quan en un jardí d'amor
naix una divina flor
d'una ro ro ro,
d'una sa sa sa,
d'una ro, d'una sa,
d'una rosa bella
fecunda i poncella.
.....».

«Les dotze van tocant,
ja és nat el Déu Infant
fill de Maria.
Ja és nat el Déu Infant
fill de Maria,
fill de Maria.
.....».

«A vint-i-cinc de desembre,
fum, fum, fum,
ha nascut un Minyonet
ros i blanquet,
ros i blanquet,
fill de la Verge Maria,
N'és nat en una establia
fum, fum, fum.
.....».

Cançons aquestes, juntament amb moltes altres, que són guardadores del tresor dels nostres sentiments més nobles i purs. Sentiments d'un poble de tradicions familiars molt arrelades. Sentiments que amb música del nostre volgut mestre Pau Casals, han traspassat les barreres de la immortalitat, amb el mundialment conegut «Cant dels ocells».

INCORPORACIÓ A LA TASCA

Els cursos de comerç arribaren a la fi. I als quinze anys vaig anar cap a casa, ple d'entusiasme i de ganes d'aprendre força coses del nou mestre, que era el meu pare. Noves coses, amb el sentit de la vida real, pràctica i objectiva. Noves coses, que per a mi eren fàcils d'assimilar, ja que el nou mestre me les ensenyava de gust, i jo les aprenia amb il·lusió.

L'amistat amb el pare Domingo continuà al llarg dels anys. Molts anys, en arribar l'estiu, alguns companys ex-alumnes, juntament amb ell marxàvem a recórrer terres de l'Europa, amb la tenda de campanya i el sac de dormir. En molts llocs no hi havia càmpings i calia pernoctar entremig

dels camps i boscos. Era una bona manera de continuar l'amistat i, al mateix temps, poder comprovar *in situ* diferents formes de cultures i gents.

Amic lector, torno a l'objectiu d'aquesta primera part del *Sentiment català*. Comparant aquest sentiment sota l'aspecte que, si vols tenir una bona casa, segura, forta, amb forta resistència contra els vents, a prova de tempestes i de qualsevol causa imprevista, has de procurar fer-hi uns bons fonaments.

Aquests fonaments reconec que no tothom ha tingut l'oportunitat de construir-los amb la mateixa profunditat i força. Però sí que tothom ha tingut, amb més o menys escala, bases formades per condicions conscients o subconscients, mitjançant, en primer lloc, la influència de la mare, del pare i la família. Dels mestres del seu entorn i de la pròpia experiència de la vida.

Adhuc crec que sempre hi ha lloc per a reforçar-les, sempre que tinguem intenció de fer-ho, estant pendents de les nostres coses, en el que respecta al nostre fet nacional, per a poder sentir-nos completament identificats dins els més alts i nobles sentiments envers la pàtria.

Jo sempre he combinat, juntament amb el meu treball —treball que com és lògic necessitem fer tots els mortals per a la nostra subsistència—, la tasca autoformativa. Han anat passant els anys i he eixamplat els fonaments sempre que m'ha estat possible. Les ensenyances dels meus pares, dels recordats pare Domingo i oncle-padri de Mollerussa, sempre han tingut dins de mi un lloc de preferència, i han mantingut la flama del «sentiment català».

Durant els anys, he acabat documents i llibres, molts

d'ells dels meus avantpassats, els quals són molt generosos. Car els llibres són uns bons amics. No demanen res i sempre guarden amb lleialtat el moment de donar-te molt.

«De mica en mica s'omple la pica» diu una de les nostres dites populars. Jo espero que, basat en aquesta fórmula, si cada dia o cada setmana, fins i tot cada mes, vas incorporant alguna cosa dintre teu, respecte al coneixement de les nostres coses, crec que arribaràs a omplir amb gran mesura la «pica» del teu sentiment. I així d'aquesta manera t'ajudaràs tu mateix a sentir-te segur i integrat dins el sentiment del poble.

Per acabar aquesta primera part del llibre, voldria dir-te, amic lector, que com has pogut observar, les experiències i incidents comentats, han estat basats sobre mi mateix. I en referir-me al «sentiment català» —car és el meu, perquè sóc català—, ho he fet en el més pur sentit universal i respectant totes les nacionalitats. Donant el fet del sentiment vàlid per a totes les persones incloses dins una mateixa forma de convivència. Respectant d'aquesta manera a tothom les seves llibertats.

SEGONA PART

LA LLENGUA

Parlar de la llengua, és parlar del tresor més preuat que guarda el poble. Ella té cura per si sola, com si una mà invisible l'orientés, de fer, guiar i conservar les formes característiques d'un grup, diferenciant-lo dels altres. Solament posa una condició: Que s'usi, que es parli.

Si s'usa i es parla, es pensa amb ella. I el pensament fa com si es tractés d'una reacció en cadena que activa tots els ressorts.

Si s'hi pensa, es parla. Si s'hi parla, s'escriu. Si s'hi escriu, es llegeix. I d'aquesta forma es tanca el cercle necessari per a la seva subsistència. De la gent que la usen comencen a sortir-ne escriptors, historiadors, poetes, juristes, polítics, militars, religiosos, gent d'empresa, obrers, etc., i tots junts formen el poble. I aquest poble es converteix en fidel i actiu guardià d'aquest tresor que té per nom «la llengua».

Crec, amics lectors, que el que penso respecte a llengua ha quedat ben reflectit. Però penso que, perquè quedi més clar, és molt millor de fer una petita exposició històrica del seu desenvolupament al llarg del temps.

No és la meva intenció fer una explicació tecnificada, sinó explicar-ne en línies generals i senzilles, just allò que calgui i basti com per a tenir-ne una noció elemental.

D'entremig de les rastelleres de llibres de la biblioteca del meu padrí, el manescal de Mollerussa, el recordes?, un bon dia, em cridà l'atenció aquest: *Gramática Etimològica Catalana*, escrit per Marià Grandia i editat l'any 1901. Mitjançant la lectura i l'estudi d'aquest llibre, vaig introduir-me, per primera vegada, en la temàtica de les arrels de la nostra llengua.

Trasllado tot seguit els següents paràgrafs de l'esmentat llibre, amb la mateixa forma d'escriptura que emprà l'autor, a les darreries del segle passat, perquè et puguis fer una idea exacta de l'evolució de la nostra llengua escrita durant aquest temps, i, alhora introduir-te, per mitjà de veus més qualificades que la meua, en l'estudi de la nostra parla:

«Els primers habitants de Catalunya parlaven. Sa llengua es la primera parlada a Catalunya. ¿Son els íbers els primers habitants de Catalunya? Així sòl dir per la rahó de no conèixerse històricament l'existència d'un pòble anterior. El nòm *iber*, de *habar*, passar, sèmbra donarlos el caràcter de gent que passa o viatja, deixant sospitar avants d'ells un altre pòble fix y resident, còm que diguéssim indígena qui batejaria als nòu arribats ab el nòm de transeunts, *iberi*, cf. *hebræi*, hebrèus.

»En Catalunya se tròben també totes les senyals de l'existència de l'hòme en els temps prehistòrichs, tals còm gavi-nèts de pedra foguera, destrals de basalt (pedres del llamp), punxons d'òs. L'hòme llevòrs, diuen, habitava en les cavèrnes y esplugues naturals ahont avuy s tròben dits obgèctes. ¿Vòlen dir que no tenia també y ensemps altres habitacions còm avuy, que 'l temps ha destruides per ser mènus consistents que les valmes o cambròtes naturals? Dels dòlmens,

menhirs y cromlechs, y de les muralles ciclòpees de Tarragona, Girona y Mur no creuriem que fossen d'èpoques en que l'hòme no tingués ja civilisació y grans mèdis de fòrça y enginy per alçar aquèlles enormes pedres. Els prodigis d'Egipte en la mecànica en èpoques perdudes en l'obscuritat dels temps, no 'ls feren pas els cíclops.

»La llengua dels primers habitants queda degudament arxivada en els nòms topogràfichs. Còm opinèm que en últim anàlisis tots aquèixos nòms se pòden reduhir a les llèngues semítiques, la primera llengua de Catalunya es semítica.

»Estensió y duració de aquèixa llengua semítica en l'antiquitat. Recorrent els mapes antichs traçats sobre les indicacions dels geògrafs hebrèus, grechs y llatins y fins sobre 'ls modèrns, se vèu deseguida que la toponímia antiga fou prèsa d'una metèixa llengua, la que perxò degué ser comuna a tots els pòbles.

»Catalunya portá l'us de llengua ibèrica fins a l'actual variant basca, es dir, que Catalunya parlá 'l basch.

»La llengua basca de Catalunya se convertí pòch a pòch en llengua cèlta. Quant al sigle xiv avants de J. C. els fenicis foren trets de llurs tèrres interiors per Aarón que anava ocupant la tèrra de la promèsa, ompliren a Tiro y Sidón fins a sobreixir, y s' esbandiren cap a Espanya ocupantla tota sènç dominar-la, puig el seu fi era 'l comerç. Ja hèm dit que influïrien pòch en la llengua. Cinch sigles després en 900 avants de J. C. els grechs de l'illa de Ròdes cingueren a fundar a Ròses y ocuparen també les illes balears. Els grechs fòcis que havien en 600 fundat a Marsella y a *Agàtha*, vuy Agde, en el departament de Besièrs, vingueren a fundar en 500 a *Emporion*, vuy Empúries, cèrca de Ròses en la província de Girona; y apo-

derantse de Ròses baixaren fins al règne de València, fundanthi a Zanto y després a *Saguntum*, vuy Murvedre. Els cartaginèsos que intervingueren en la península 296 anys, ab pròu feynes tocaren a Catalunya, puig sòlament estigueren en èlla dos anys, o sia, desde 'l pas d' Anníbal en 218 fins a la derròta de Hannón, general cartaginès, en 216 per Cnèu Sci-pió, general Romá.

»Retornarèm sobre l'influència grega, però avants seguirem els cèltes o galos. Segòns testimoni de Estrabó els íbers a més de la Península ocupaven tot l'istme. Diu que «pels primers era nomenada Ibèria tota la tèrra de part deçà del Ròse y l'istme que entrènyen els golfs gálíchs» de Lion y de Gasconya. (III, 4, 19). Però Periplus de Scylax diu que «després dels íbers s'hi tròben lligurs e íbers barrejats fins al riu Ròse». (*Geog. min.*, I, 11). Ja donchs els lligurs que s'estenien del Ròse als Alps, barrejantse ab els íbers fins al Pirinèu començarien a cambiar la llengua. La lligur era cèlta o una variant de la cèlta que 's parlava en el centre y nòrt de les Gálies.

»Però l'influència cèlta fou decisiva quant les tribus cèltes s'avançaren cap a Espanya ocupantla tota, especialment el nòrt y ponent. L'època d'aquèixa invasió no es pas coneguda, però al mènus al sigle iv avants de J. C. hauria ja començat, perquè Estrabó esmentant a Narbona, avants ibèrica, l'anomèna mercat y ciutat cèltica: *Νάβξων ἐμπορίον καὶ πόλις κελτικ.*

»L'invasió cèltica degué ser molt densa per podèr cambiar en gran part la llengua. El cambi fou òbra de sigles y la llengua ibèrica pogué deixar, no obstant, un gran pòsit de sos termes en la nòva llengua, que ara dirèm cèltica. La llengua cèlta es molt semblant a la llatina, tant que l' celtòlech Bu-

ller diu que 'l llatí 's formá del grech y del cèlta, y segons el seu parèr, tots els naturals d'Itàlia son cèltes. Aquí, donchs, Catalunya parlava un cèlta seu, molt aproximat al llatí.

»La llèngua cèlta de Catalunya fou influïda pel grech. Catalunya y la Provènça en ses relacions ab els grechs durant 700 anys, be que no arribarien a parlar el grech, perquè la població indígena era sempre molt superior a la colonisadora, ne prengueren, no obstant, molts elements que no 's tròben en el llatí, y especialment degueren pèndren aquèll impuls de desenròtle y progrés que feu ser a la llèngua catalana o provençal la primera que en l'història aparèx culta y consagrada ja a la literatura. No es fácil amidar aquèixa influència, perquè la major part dels cassos l'element grech-catalá se tròba també en el llatí, no essent possible llavors dir si l'importaren els grechs ó 'ls llatins. El metèx dupte ocorre sempre que 's volen senyalar paraules gòtiques, puig se les tròba ensemps en grech o en llatí y res priva que les tingués ja 'l metèx cèlta.

»L'influència del llatí sobre la llèngua cèlta de Catalunya es evident. Ab la vinguda de Cnèu Scipió (216) a Catalunya, començá en èlla 'l domini de Roma que no fou definitiu y pacífich fins als 19 anys avants de J. C. regnant César August. Continué 'l seu domini ja pacífich fins a la vinguda dels gòts en 414 després de J. C., any en que Ataulf el primer rèy gòt ocupá Catalunya la vella, o sia l'orient desde 'ls Pirinèus y 'l mar fins al Llobregat. Aixís l'influència dirècta se deixá sentir durant 600 anys, havèntse continuat després, per ferse en llatí tots els estudis y bona part de l'ensenyança y liturgia cristianes. Avuy metèx se deixa sentir encara fòrtament l'influència llatina perquè pòble y sabis deriven del llatí 'ls mots

que 'ls fan menester, y mentres cauen á diari mots clàssichs de l'antigua llengua, se 'ls substituèx per mots del llatí. A ápat va rellevantlo *menjar*, a bòrni, *guèrx* (*versus*), a *mox*, *mans*, a *ren*, *llevat*, a *amerar*, *mollar*, a *deixatar*, *batre*, etc.

»No tenim necessitat de probar l'influència llatina, perquè tothòm la confessa, y més aviat s'exagera que s'escatima.

»La llengua llatina no arribaria a ser la del pòble a Catalunya.

»Ensemps que en el Laci 's parlava 'l llatí, en altres regions d'Itàlia s'oien altres llèngues èntregrechllatines pròu semblants al catalá. Per comprobar aquèsta asserció bastará dir al lector que César Cantú en el T. IV, c. 19, pròba que fins el metèx toscá actual se parlava ensemps y tal vòlta ja avans que 'l llatí, y ab gran abundància de testimonis demòstra que la metèixa Itàlia en els temps de la República y de l'Imperi tenia diferents llèngues.

»No 'ns sèmblen suficients 600 anys per implantar el llatí, tant més que durant els 189 primers Catalunya lluytá per sa independència, y no es probable que may arribés a portar ab gust el jòu de Roma quina supèrbia y avarícia no se li ocultaven. La dominació e immigració árabe fou en Espanya més dènça sènç comparança que la romana, y no obstant, després de 700 anys la llengua arábiga, excepció de unes pòques paraules, repassá l'estret de Gibraltar ab l'últim sarrahí. Les tribus indígenes de l'Amèrica després de 400 anys de caça que venen sufrint y apesar de la immensa immigració europèa, guarden ses llèngues, y no les perderán mentres no se les disperse. Una societat per pòca unió que se li permèta, no deixa may el primer i natural mèdi de comunicació que es la sua llengua. Trèss sigles de dominació gòda casi no deixen rastre en la llèn-

gua. Quatre cents anys de pa de mayrastre ¿quins canvis han fet en la llengua catalana popular? S'han fet vers esforços per matarla y quant la creyen mòrta ;no saben que la llengua es el pòble! s'ha deixondat ab incomparables energies, mès hermosa y ufana que may. Donchs, conclourèm que 600 anys mal aprofitats no eren pròus per empeltar una llengua totalment nòva, en un pòble enemich de Roma, sènça centres d'ensenyança, sènça servèy militar forçós, pròu mancat de vies de comunicació; en un pòble que Roma subjugá, però que 'l respectá còm els altres conqueridors.

»Quant Roma se possessioná pacíficament de Catalunya, la llènga llatina entrava en son período de descomposició a Roma metèx, puig Plaut diu que en son temps hi havia dues llèngues; nòble una, y una altra plebèya, fent Ciceró també la distinció de llèngua clàssica y llèngua urbana. Del llatí clàssich, deya Quintiliá, que era mès difícil d'apèndre que qualsevòl altra llèngua estranya. Luègo hi havia un llatí no clàssich, molt diferent de èlles y del clàssich. Docns, faltava ja a la llèngua llatina la fòrça per vulgarisarse en altres pòbles, ja que no la hi vindrien pas a portar els retòrics, sinó que ho haurien fet els soldats y 'l comèrç.

»La llatinisació romana del Catalá es en part aparent, y en la part real es deguda bòn xich als temps posteriors a la dominació de Roma.

»Es molt comú creure que 'l catalá es fill natural del llatí, mentres que sòls n'es fill adoptiu; volèm dir que la llèngua llatina y també la grega, còm a llèngues de la civilisació, donaren un impuls y una direcció tan fòrta a les llèngues dels pòbles que civilisaren que se les afillaren fins al punt de fer-les pèndre per filles seves. Però 'ls estudis històrichs han de-

mostrat ab ajuda de la filologia que dites llèngues tenien el seu ser. Existien ja mènus riques de formes, però més abundants d'arrèls que la llatina, y sobretot més senzilles. La llengua llatina s'anà separant de la capacitat del pòble per quedar-se la llengua de la política, de l'oratória y de la poesia, que no era vulgar còm la nòstra sinó clàssica. Les llèngues populars, al contrari, guardaren la senzillèsa y nuhèsa de l'arrèl semítica o indiana. Si tròbo en el catalá *coix*, *moix*, *deixatar*, *berenar*, per *merenar*, y mil altres, encara que les puch deduhir de *clausus*, *mulsus*, *depsere* y *mer-um*, també es cèrt que ningú 'm priva de pèndreles directament de l'hebrèu. Aquèlls etimòlechs que no 's vòlen mòure del llatí per cercar la rahó de sos mots esperèm que 's desenganyarán d'una vegada. Si 'l llatí no es més que una variant de les metèixes arrèls semítiques, ¿per què no concedir la metèixa formació dirècta al catalá, sènç negarli ensempls una gran llatinisiació? Conclohèm que 'l catalá guarda un gran nombre de paraules que no pendria del llatí sinó d'el'ibèrich, del cèlta y del grech, lo metèx en la topografia que en la llengua usual.

»La gran semblança èntre 'l cèlta catalá y 'l llatí se havia aumentat per la colonisació grega, y si, còm diu Buller, el llatí se formá del grech y del cèlta, tenim que 'l llatí podia aparèixer sobre Catalunya còm sobre 'l Laci, puig aquí hi havia també cèlta y grech. El cèrt es que en el fondo la paraula grega, cèlta o llatina es la metèixa, trobantse sa fònt en la llengua semítica.

»Diu Plutarch que Sertòri, natural de Núrcia, ciutat dels Sabins, que lluytà per l'independència de Catalunya, Aragó y part de l'Aquitània, derrotant els exèrcits romans y posant la

capital de sos dominis en Osca, parlava la llengua dels seus súbdits y que posá una universitat en Osca per ensenyar a la juventut nòble del pahís, llètres gregues y llatines, dehont sèmbra que la llengua dels catalans que eren els súbdits més numerosos de Sertòri seria fácil per èll y propera al grech y llatí, d'altre mòdo sèmbra un xich atrevit fer estudiar aquèixes llèngues á persones per qui fossen del tot estranyes.

»La llatinissació del catalá se feu gradualment a fòrça de sigles y s'está fent encara avuy còm hèm indicat. L'element indigen de la llengua no fou may avassallat del tot, y no 's contentá ab guardar un immens catàlech dels seus termes, sinó que no volgué apèndre la declinació ni la conjugació llatines. De la declinació sèmbra que sòls ne prengué 'ls números, y de la conjugació ne deixá tots els temps senzills de la Passiva, y tots els del radical de pretèrit de l'Activa, així còm el Futur Imperfet y Condicional. Catalunya y el Rosselló son encara refractaris al Perfet senzill llatí; y a pesar de que 'ls sabis llatinisants han escrit casi sènç excepció dit Perfet, el pòble sempre l'ha suplèrt per l'aussiliar *havèr*. En documents bearnèsos del sigle xiv aparèx també dit suplement, que avuy ja ha estat substituït pel Perfet llatí en el gascó. El castellá tingué també còm vulgar tal suplement preposant el vèrp aussiliar. Ho demòstren el Perfet *estuve*, *anduve*, etc., per *estar-hube*, *andar-hube*, etc., y encara usá també 'l suplement en l'Imperfet y Plusquam de Subjuntiu: *estuviera*, *estuviese* per *estar-hubiera*, *estar-hubiese*, per *stare-haberem*, *stare-habuissem*. Còm el catalá, totes les llèngues sobreviscudes al llatí han suplèrt aixís el Futur y 'l condicional: *amaré amaria*, per *amare-habeo*, *amare-habebam*; còm han suplèrt els temps d'acció complèta pel participi passiu: *he amat*, *ha-*

via amat, hauré amat, haja amat, haguera amat, hauria y hagués amat, per habeo amatum, habebam amatum, habere-habeo amatum, habeam amatum, habere-habebam, habuisssem amatum. Avuy els escriptors catalans usen ja 'l Perfet perifràstich remòt, però de continuar negantli 'l drèt a la vida, tal vòlta hauria mòrt, còm es mòrt en castellá. Es mès fácil pel pòble a qui 'l perfet llatí entrebanca aquí lo metèx que a tot arrèu per sa irregularitat.

»Conclohèm que nòstre pòble no arribá a parlar el llatí, sustituint la declinació per les preposicions, guardantne encara una anterior al llatí.

»No 's pòt fixar en quin sigle la llèngua catalana presentá 'ls tirats essencials de sa actual fesomia.

»Preguntar en quin sigle la llèngua catalana se presentá en son ésser peculiar, es igual que preguntar a un hòme quin dia 's va fer gran. L'aparició d'una llèngua no es pas òbra d'un sigle. El pòble que la fa aparèixer, no ho advertèx pas èll metèx. Èll no está may sènça llèngua; té sempre la adaptada a ses necessitats, y parlant, en sos llabis la llèngua va transformantse, es dir, que mòr y renax de contínuu còm el fullar y desfullarse dels arbres sempre vèrts.

«El catalá, donchs, al gran tresor d'elements ibèrich-baschs y cèltes hi anyadí 'ls grechs y llatins. Be que no li sap greu al catalá de tenir molts termes per significar lo metèx, no obstant deixá anar perdent els termes a qui la vellèsa feya ja mènys intèligibles per pèndren d'altres que ferien mès vivament la seva atenció. Guarda encara gran capdal de vèus de totes les seves etats, be que molt sovint es pròu difícil determinar si dites vèus son d'aquèsta o aquèlla etat, puig les sues arrèls se tròben en totes.

»Si no 's pòt fixar el sigle de la formació del catalá, dirèm a lo mènens en quin sigle devia ja estarse formant activament. Això que a mès de presentir-se, deuria demostrarse ab documents, se queda sempre fòra de l'evidència per no trobarse a Catalunya escrits anteriors al sigle ix.

»Sènç perjudici de que estudis mès pregons pòrten mès lluny la data de nòstra llèngua actual, aquí la colocarem al sigle vi.

»L'època de l'aparició de l'actual llèngua catalana se'n puja segurament al sigle vi.

»El document mès antich que existèx es l'Acta de consagració de la Catedral de la Sèu d'Urgell.

»Nostra ullada sobre l'acta d'Urgell es també una rahó de verosimilitut contra 'ls qui neguen la veritat de l'epitafi del compte Bernat, escrit sobre sa tomba tres dies després de sa mort ocorreguda en 844.

«Aqui jay lo compte Bernat,
Fisel credeire al sang sagrat,
Que sempre prud'hom es estat,
Que aquella fi que lo tuat,
Posqua son arm'aver salvat».

»Es verament aquest epitafi en gran manera correcte y exuberant de vida y llibertat. Però tingues present que l'escrigué un Bisbe, qui al llençarse a escriure en catalá contra la corrent universal, puig tothom escrivia en llatí, fa comprendre que possehia molt la llèngua vulgar y sentia deliri per èlla. Proba que dit epitafi fou escrit de fresch, acabada la mort del Compte la manera cuberta com el poeta senyala y oculta ensemps la seva fi a trahició pel Rey Carles: Qu'aquela

fi que lo tuat (matá) volgué senyalar als venidors la mort violenta, però no ho podia dir, puig vivien els assassins y eren poderosos.

»No escrivem pas la història de la literatura catalana. Per probar l'existència de la llengua basten els anteriors documents. En el sigle x trobem el poema de Boeci en catalá y en els següents abunden ja les poesies en nostra llengua.»

Crec, amic lector, que la introducció a la nostra llengua d'una forma etimològica, a la manera de Mossèn Marià Grandia, ha quedat més o menys exposada. Però encara —i perdona per l'extensió d'aquesta part— vull traslladar-te de la manera que relata l'estudi de la llengua catalana. Diu així:

«Tot bon catalá deù estudiar sa llengua cóm a fonament y punt de sortida per tot altre estudi. Altres han evidenciada la necessitat del catalá en les escoles primàries; tenen tota la rahó, el nen no acaba may d'aficionar-se a llegir, perquè llegint en castellá, no sap lo que llegéx. Sobretot l'estudi de la llengua del bressol deù precedir a tot altre estudi llinguístich, l'únich camí planer y viable.

»L'home estudian sa llengua, s'estudia a si matèx, puig que 'l llenguatge es el trasllat més fidel del nostre ser intel·lectual, moral y físich. Conèixer la llengua es conèixer tot el capital de idèes de la nació que la parla.

»Als catalans se'ls ensènja desensenyantlos primer, còm si 'ls coneixements adquirits de nen no fossen els més plens y veraders, especialment en tot lo que se referèx a l'observació sensible.

»La bona educació social y 'l metèx tacte polítich demanen que estudien el catalá tots els forasters que vòlen viure en terres catalanes.»

Per a cloure aquest capítol sobre l'etimologia, diré que la majoria dels nostres filòlegs discrepen de les teories de Grandia, endinsades en el temps, afirmant que la nostra llengua és netament romànica, cosa que considero acceptable, però tot i amb això, crec el punt de vista de Grandia prou interessant i he cregut convenient exposar-lo pel fet de ser el primer que incidí en mi, sobre l'etimologia de la llengua.

EXTENSIÓ GEOGRÀFICA DE LA LLENGUA CATALANA

En els segles XII i XIII, la nostra llengua es presenta en certa manera universal. Es parla en part de la nostra península, França i Itàlia.

La nostra llengua avui es parla a les quatre províncies del Principat de Catalunya, a les Illes Balears, en el regne de València, al marge dret del riu Noguera-Ribagorça (Osca), a les comarques franceses del Rosselló, el Capcir, el Vallespir i la Cerdanya. I en la ciutat de l'Alguer, a l'illa de Sardenya (Itàlia).

Sempre recordaré la primera vegada que vaig sortir del nostre país. Tenia setze anys, i poc després de travessar la frontera ens paràvem a Perpinyà, i amb gran satisfacció vaig comprovar que el nostre català era igual que el seu. I que en el paisatge del seu Pirineu hi tenien com a marc de fons la muntanya del Canigó. Aquest Canigó tantes vegades evocat pels nostres poetes. Així, doncs, em vingué a la memòria el poema que dedicà als catalans de França el nostre Jacint Verdaguer.

Amb son germà, lo comte de Cerdanya,
com àliga que a l'àliga acompanya,
davalla Tallaferro de Canigó un matí;
ve amb son fill de caçar en la boscúria,
quan al sentir-hi mística cantúria
se n'entra a l'ermitatge devot de sant Martí.

Lo Sant, des del cavall, vestit de malla,
encès d'amor, d'un colp d'espasa talla,
per abrigar a un pobre, son ribetat mantell;
Gentil, l'aligó tendre, sa armadura
contempla, i, amb coratge que no dura:
—Mon pare—diu, —voldria ser cavaller com ell.

No he feta amb vós contra Almançor la guerra?
M'ha vist l'espatlla l'enemic? ¿La terra
no reguí jo amb sang meva i amb sang de sarraïns?
¿Per què l'elm i l'escut que a tants donàreu,
a mi, a mi sol, fill vostre, me'l negàreu?
No infanten ja les mares guerrers i paladins?

Per primera vegada trepitjava la terra dels catalans de França, que durant segles havia estat unida amb la nostra terra. Però aquesta no fou l'única sensació agradable d'aquell viatge, car en arribar al nord d'Itàlia, a la comarca del Piemont, es parla el piemontès. Aquesta llengua, per la seva similitud amb la nostra, és perfectament entesa per nosaltres.

PRIMERS FILÒSOFES CATALANS

Fins al segle xv, la nostra llengua no té cap interferència, i esdevé lliure amb tota la seva plenitud. Sortiren grans homes que la divulgaren pertot arreu.

Filòsofs de la volada de Ramon Llull, nascut a Mallorca vora l'any 1232. El seu pare, home de Barcelona, prengué part a la conquesta de Mallorca l'any 1229. Ramon Llull féu una producció copiosíssima, de 243 obres, aproximadament.

Cronistes com Ramon Muntaner, que va nèixer a Peralada (Alt Empordà) l'any 1265. La seva *Crònica* és una obra de gran valor. També participà en molts fets d'armes, en la Companyia d'Orient.

Escriptors de la categoria de Bernat Metge, nascut a Barcelona entre el 1340/46. I Francesc Eiximenis, nascut a Girona al voltant de 1340. O bé Joanot Martorell, nat a Gandia (València) devers el 1413. I molts altres. Homes il·lustres, que varen estar al servei de la nostra llengua, per a honra i glòria de la nostra terra.

Fins al regnat de Ferran el Catòlic, la llengua catalana va ésser la parla dels comtes-reis de Catalunya-Aragó. El rei catòlic, que nasqué a l'Aragó, parlava català com a cosa habitual, àdhuc els castellans l'anomenaven «*el catalanote*».

El nét de Ferran el Catòlic, Carles I, com es pot comprovar en una anècdota d'ell, ja no parlava el català, car en referir-se a les diverses llengües d'aquell temps emprades per ell, deia:

«El tedesc és per a parlar amb els cavalls; el toscà amb les dones, el francès amb els homes i el castellà amb Déu.»

En el transcurs del temps, mentre la nostra terra fou governada pels nostres comtes, la confederació catalano-arago-

nesa, i per la dinastia castellana, a partir de Ferran d'Antequera, les nostres llibertats esdevingueren completament plenes. En iniciar-se el domini de la Casa d'Àustria, les nostres llibertats minvaren bastant, però a l'arribada de la Casa de Borbó, el canvi fou total i radical.

Amic lector, per adonar-se un d'aquest fet, solament cal cercar en els nostres escriptors d'aquella època. Uns dels pocs llibres que han arribat a les meves mans, dels meus avantpassats, són: *Diálogos*, de Joan Vives, i *Libro de los secretos de Agricultura, Casa de Campo y Pastoril*, per Miquel Agustí.

Joan Lluís Vives. La seva pàtria fou València, la Noble, que en diuen, del Cid, nascut l'any 1492, al final del carrer de la Taverna del Gall. La seva mare, Blanca March, descendent dels March, cavallers catalans. El seu pare, Lluís Vives, va ésser dels Vives que vingueren de Catalunya a la nostra conquesta i es varen aposentar a València. Aquesta forma de parlar de Lluís Vives està treta del seu llibre *Diálogos*, traduït del llatí a la llengua castellana.

Joan Vives visqué en l'exili, més o menys voluntari. Les causes foren que ell i la seva família eren jueus conversos, però com molts jueus conversos practicaven la seva religió d'amagat. Se'n va anar a París i Lovaina. Morí a Bruges el 1540. Tots els seus escrits foren fets en llengua llatina, segurament pel continu canvi de lloc. És un defensor aferrissat de la necessitat d'ensenyar en llengua materna. En llegir *Diálogos*, es nota la seva enyorança amb forta intensitat, en dir: «La seva València que abandonà de molt jove i que mai no va oblidar».

Miquel Agustí nasqué a Banyoles (Girona) l'any 1560. El

seu *Libro de los secretos de Agricultura, Casa de Campo y Pastoril, traducido de lengua catalana en castellano*. Aquest llibre fou escrit essent prior del temple de la Fidelíssima Villa de Perpinyà. L'edició de què dispose és del 1722. En aquesta edició es nota la castellanització del nostre Principat, sota la llei de Nova Planta de Felip V, el primer Borbó.

RENAIXENÇA DE LA LLENGUA CATALANA

La manca d'escriptors en la nostra llengua vernacle cada cop es fa notar més i més. Arribà a un punt veritablement preocupant. Però el «sentiment català» sempre viu dins les més fondes arrels del nostre poble, encara que donava la sensació d'haver mort, solament restava adormit. I un bon dia es despertà, donant mostra de la seva virilitat d'una forma tan esplendorosa, que a la segona meitat del segle XIX, després de molts hiverns sense primavera per a la nostra llengua, esclatà amb tota plenitud, i donà pas al període de la nostra «Renaixença» lingüística.

De la collita d'escriptors i poetes d'aquesta època ja n'he fet una bona exposició en la primera part del llibre, però vull remarcar, amic lector, que ells han estat els veritables homes que han fet que nosaltres puguem gaudir dels tresors lingüístics del nostre poble.

És d'admirar que quasi tots aquests poetes i escriptors feren una part de les seves obres literàries escrita en llengua catalana i una altra en llengua castellana, demostrant d'aquesta forma les seves ganes d'integració als pobles de la península, en un agermanament total.

Però del que estaven enamorats en gran manera, era de la llengua pàtria. Joan Alcover descriu així el sentiment a la llengua materna:

A la musa castellana
mos anys millors he donat,
d'una altra musa germana
fondament enamorat.

Qué podré donar-li ara,
per la tardor ensopit?
Qualque cosa bull encara
al fons de mon esprit.

Llengua de perfums masella
tal volta, amb rara virtut,
com una pluja novella
me torni la joventut.

Sols ella arribar podria
de mon cor fins a la rel.
Si altra esposa fou ma Lia,
ella serà ma Raquel.

ACTUALITAT LINGÜÍSTICA AVUI

La nostra llengua s'ha format al llarg dels segles. Infinitat d'homes n'han tingut cura i l'han conservada. En aquests moments del 1980, hi ha escriptors qualificats, mereixedors de tot l'agraïment per les seves obres.

A partir de l'última guerra civil, Catalunya perdé l'autonomia, cosa que fou indubtablement un cop molt fort per als

nostres costums populars i en gran manera per a la nostra llengua. Aquest fet s'accentuà sobretot en la base popular del nostre poble, en mancar-li l'ensenyament docent de la llengua catalana. Sense cap mena de dubte, ha estat potser el període més llarg d'adormiment de la nostra història. Les causes han estat moltes i molt diferents:

1.ª En finalitzar la guerra civil, el general Franco decretà l'ús exclusiu de la llengua castellana en tot el que respecta a les institucions oficials, inclòs l'ensenyament.

2.ª La major part de les persones posades en els departaments administratius de l'estat eren forasteres.

3.ª També eren forasteres la majoria de persones de comandaments militars, Guàrdia Civil, etc.

4.ª La penúria en què vivíem la gent del poble. La manca de productes de primera necessitat i la deficiència pecuniària, foren factors que feren de la gent, gent espantada.

Podríem cloure aquest resum de factors negatius per al desenvolupament de la nostra llengua, l'any 1960, durant el qual entraren noves variants:

— La immigració de forasters, que sempre ha estat forta dins les comarques industrials catalanes, s'incrementà d'una manera mai no vista. Dic immigració forastera, perquè a Catalunya n'hi ha sempre, de nadiua.

A partir de l'anterior any, el 1959, una nova forma de comunicació prengué peu d'una forma agressiva, nova i original: la televisió. Aquesta nova forma, juntament amb la ràdio, els diaris, els transistors, els cassets, etc., han anat arribant a tots els racons del país, unificant els pensaments de la gent, influint el conscient i el subconscient de tothom, des de Girona a Cadis, i des de Màlaga a la Corunya.

Un altre fet important entra dins el joc de factors que tenen influència damunt la nostra llengua: el factor anglo-saxó. Els centres del poder econòmic occidental, han passat dels anglesos als nord-americans, i això fa que cada cop la cultura anglo-saxona se'ns vagi endinsant més i més, i no serà res d'estrany, de continuar les coses com ara, que d'ací a dues generacions tinguem una altra llengua per a incorporar al nostre bilingüisme. No per la força, però sí per la necessitat.

En passar la ratlla dels anys seixanta, les nostres coses s'han anat suavitzant, per evolució natural, car és de tot punt impossible mantenir una pressió constant sobre el sentiment d'un poble. Un sentiment que ressorgeix mitjançant les noves expressions en forma de cançons, literatura, manifestacions culturals, etc. He de manifestar en aquest punt que, a excepció de l'ensenyament, algunes cançons d'exaltació patriòtica, manifestacions públiques de tipus nacionalista catalanes i algunes obres literàries, la forma genuïna de conservació de la nostra literatura dins el règim franquista, sempre tingué una petita vàlvula d'escapament.

Recordo que, darrerament, llegint Gaziol, en la seva obra «Quina mena de gent som», escrita durant la Setmana Santa del 1944, a Sant Feliu de Guíxols, fa un comentari respecte als Jocs Florals que se celebraren a Barcelona l'any 1944.

Diu així:

»A les darreries de l'hivern de 1943-1944, trobant-me accidentalment a Barcelona, vingué a veure'm un membre del Consistori dels Jocs Florals d'aquella ciutat. Em digué que ell i els seus companys havien acordat de pregar-me que acceptés la presidència dels Jocs Florals de 1944.

»Els Jocs Florals de Barcelona? Jo em pensava que aquesta bella i arcaica manifestació de la cultura catalana havia quedat ofegada, com totes les altres, d'ençà de la darrera guerra. El seu visitant m'explicà que, si bé la celebració tradicional d'aquella Gaia Festa estava suspesa indefinidament, els Jocs Florals de Barcelona havien continuat aplegant-se, com un caliu sota les ruïnes, des del mateix 1939, de manera discreta però ininterrompuda.

»Aquesta nova m'alegrà: era dolç per a mi de constatar-la com un petit batec ocult de l'ànima de Catalunya. Amb tot, vaig dir, sincerament, que jo no creia pas ser l'home més indicat per a presidir una festa com aquella. Vàrem quedar que tots plegats hi pensaríem una mica, i en tornaríem a parlar.»

Parlant d'aquesta Gaia Festa, l'any 1953, des d'aquest petit racó de Catalunya, que és el meu poble de Bellpuig, se celebraren els primers Jocs Florals de la nostra vila, un 30 de maig.

Faig aquests comentaris per demostrar que, clandestinament o no, mitjançant manifestacions literàries, folklòriques, musicals, etc., l'ànima del nostre poble, aquesta ànima que sembla com si alguna vegada hagués quedat soterrada, aquesta ànima del nostre poble sempre romandrà immortal.

Amic lector, torno a repetir dient que la llengua és el tresor més valuós d'un poble. I en aquest moment tenim el deure de vetllar-la més que mai, car tenim la sort de viure dins l'època més evolutiva que cap societat hagi viscut fins ara. Els grans i continuats avançaments respecte a la medicina, la rapidesa en la forma de traslladar-nos d'un lloc a un altre de la Terra en un temps molt reduït, la cibernètica, en po-

sar la informació a les nostres mans en un temps i amb una qualitat mai no somniades, els mitjans informatius mitjançant diaris, televisió, via satèl·lit, via vídeo, i molts altres avançaments que s'aniran recercant, fan que les condicions de forma de vida dels grups de gent que formen diferents nacionalitats, siguin completament noves i evolutives. Aquestes noves variants posades en la vida quotidiana, fan agermanar les persones. En conseqüència, es trenquen fronteres de molts tipus i els pobles s'uneixen, totadquirint noves formes.

Hem de procurar que les conseqüències d'aquest fet evolutiu dins la nostra civilització, arribin tot respectant la llibertat de les diferents nacionalitats dels pobles de l'estat Espanyol. I d'aquesta manera tothom se sentirà orgullós i content de pregonar als quatre vents el sentiment més íntim del seu cor i el pensament més lliure del seu cap.

TERCERA PART

LA NOSTRA HISTÒRIA COMENTADA

Darrerament han sortit al mercat versions en la nostra llengua, veritablement meravelloses, de la història de Catalunya. Si a la teva llar, amic lector, no en tens cap, t'aconsejlo que n'adquireixis alguna, perquè puguis ser sabedor de les nostres coses passades.

El meu objectiu, en iniciar aquesta part, és introduir-te en els fets històrics més importants de la nostra terra, i de la nostra gent, a fi de posar una base dintre teu.

Fa molts anys, remenant llibres, en aquella biblioteca del meu volgut i recordat oncle-padri de Mollerussa, vaig trobar un petit llibre d'Antoni Bori i Fontestà, editat l'any 1898, que portava per títol *Història de Catalunya*. Història de Catalunya?, vaig pensar. Bé, jo ja sé què diu la història d'Espanya respecte a Catalunya. Però la curiositat envers les nostres coses, ja començava a tenir una forta incidència sobre mi. I vaig començar a llegir-lo, i no vaig poder parar fins a haver-lo acabat tot en un sol dia. Aquest fet va ser la primera gran introducció en les nostres coses passades, històricament parlant, dins els nostres fets històrics.

La idea de Bori i Fontestà, en escriure aquesta història de Catalunya, era posar la nostra història a l'abast de tothom

que tingués una mica d'inquietud per les nostres coses. En mi ho va aconseguir plenament.

La meva idea és, com t'he dit abans, solament fer petits comentaris sobre la història, per tal de reviure una vegada més els nostres fets. I et recomano una altra volta que, si quedes amb l'angoixa de saber més i amb molta més profunditat, coses respecte a la nostra història, adquireixis algun volum de renomnats historiadors, que t'omplin els buits que les meves senzilles explicacions puguin ocasionar-te, cosa de la qual et demano perdó i et dono les gràcies.

De petits sempre fem la clàssica pregunta de per què. Per què? Per què?, preguntem als nostres grans, en l'afany de saber coses. I esperem amb atenció les respostes. Recordo l'avi matern explicant-me coses de la nostra terra. Ell relatava, i jo escoltava amb els sentits atents les seves narracions. Un dia m'explicà, com el besavi —el seu pare— li contava a ell, de la manera que es construí el Canal d'Urgell, aquesta via d'aigua que ha donat tanta riquesa a les nostres terres. Aquesta aigua que ha fet el miracle de convertir un desert en el més bell paradís. Ell narrava que es construí a força de braços, amb pics i pales i ajudats per ases que transportaven coves de terra. Quan el meu avi tenia tres anys, l'any 1865, es pogué fer, per primera vegada, ús de les aigües del canal per a regar les terres. L'avi parlava de grans problemes produïts pels entollaments en tot l'Urgell. Les aigües estancades es corromperen, ocasionant grans epidèmies. Les febres palúdiques, degudes als mosquits, envaïren tots els pobles de la comarca. Per corregir aquests contratemps, es construíren sèquies de desguàs per a sanejar les terres. L'any 1929

fou construït el canal auxiliar, quedant d'aquesta manera solucionat el problema dels entollaments.

Des d'aquells temps llunyans, en què el nostre pla d'Urgell s'anomenava «Mas cansà», fins als nostres dies, el nostre pla no el reconeixeria pas el meu besavi. Ara s'ha convertit, gràcies a la iniciativa, tenacitat i esforç dels nostres avantpassats, en una de les comarques més fèrtils de Catalunya, s'ha convertit en un veritable paradís, on es cultiven tota classe de fruits, on els pobles cada dia s'han fet més grans, on l'agricultura i ramaderia s'han tecnificat extraordinàriament, i on la gent, orgullosos, podem aplicar la dita popular tan catalana, «el català de les pedres en treu pa».

Recordo amb quin entusiasme i atenció escoltava la veu i les narracions del meu avi, respecte als fets de la formació de la meua comarca. M'imagino, amic lector, que amb tota seguretat, si t'has trobat en alguna circumstància escoltant comentaris dels teus avantpassats, els escoltaves amb el mateix sentiment i entusiasme que jo.

Amb el mateix entusiasme, curiositat i ganes de saber més respostes als perquè, als perquè no solament a les nostres coses respecte a la nissaga, a la nostra llengua, sinó als perquè dels nostres passats històrics, per tal d'acabar de completar l'assignatura que ens doni el títol de «coneixedors de nosaltres mateixos», mitjançant l'anàlisi del nostre passat.

TEMPS PRIMITIUS

En la foscuria del temps es perden les primeres notícies de Catalunya. Senyals que han quedat en l'època de pedra, com cavernes, sepultures, pilars, etc., testimonien el pas de

les primeres tribus indígenes en les nostres terres. Els fenicis, entrant pel riu Ebre, varen possessionar-se de les dues riberes, portant amb ells l'anomenada «època del ferro», i introduïren entre nosaltres, també, l'alfabet. Els sards entren per la part que ha quedat anomenada la Cerdanya. Els celtes, gent del centre d'Europa, travessen el Pirineu cap a l'interior de la Península Ibèrica.

De la raça ibera o indígena, i la celta, es formà el poble celtibèric, que s'apostà al centre de la península, i d'aquesta manera quedà el nord-est dominat solament pels ibers. Els grecs contactaren amb els ibers, mitjançant el seu comerç, i instal·laren factories a Roses i a Empúries.

Durant el temps s'anaren formant grups de gent, escampada per tota la part peninsular que avui anomenem Catalunya, amb els noms següents:

— *Ceretans*. — Actualment, terreny de la Cerdanya (França).

— *Rusins*. — Actualment el Rosselló (França).

— *Indigets*. — Habitaven la part Nord, entre el Pirineu i la desembocadura del riu Fluvià.

— *Ausetans*. — Habitaven des de la Plana de Vic fins a la comarca del Gironès.

— *Lacetans*. — Habitaven des del riu Ter al riu Segre, la zona que avui comprèn Manresa, Cardona, Berga, Solsona, Igualada, Martorell, Sta. Coloma, Guissona, Tàrraga.

— *Laietans*. — Habitaven des del riu Llobregat fins a Sant Feliu de Guíxols: Barcelona, Badalona, Mataró, Blanes.

— *Castilans*. — Habitaven la comarca del Vallès. Terrassa, Rubí, Montbui, Sant Celoni, etc.

— *Ilergets*. — Poblaven des del riu Segre fins a Osca i fins al Pirineu. Lleida, Balaguer, Tremp, la Seu d'Urgell.

— *Cossetans*. — Habitaven des del Llobregat fins a les muntanyes de Prades. Tarragona, Salou, Sitges.

— *Suecetans*. — Habitaven des de la desembocadura de l'Ebre —Tortosa, Amposta— fins a l'Aragó, per les dues riberes del riu.

Aquests pobles visqueren en plena llibertat, i independents els uns dels altres, fins a l'arribada dels cartaginesos a les nostres terres.

DOMINACIÓ CARTAGINESA — ANY 241 ABANS DE JESUCRIST

Acabada la primera guerra púnica, en la qual els cartaginesos abandonaren Sicília, Amílcar Barca motivat per les riqueses que li digueren que hi havia a la part dels Pirineus, envai la nostra regió catalana.

Els Ilergets foren els primers a oposar-li resistència. Tot seguit, els Laietans seguiren l'exemple, li presentaren batalla a la vora del riu Besòs i obligaren les forces d'Amílcar a tancar-se en la ciutat de Barcino (Barcelona), la qual varen fortificar. Amílcar deixà Catalunya per apagar una revolta dels Ibers a Andalusia, on morí en el camp de batalla.

El seu gendre Asdrúbal li succeí, i parlà amb els romans, assenyalant l'Ebre com a límit de les seves incursions.

En aquells anys, els romans i els cartaginesos es discutien el domini on les seves naus poguessin arribar: en succeir Aníbal a Asdrúbal, trencà el pacte amb els romans, per motius d'odi personal envers ells.

L'any 218 abans de Jesucrist, el general romà Escipió desembarcà a Empúries. Però tot i les legions romanes, Aníbal prosseguia el seu camí cap a Roma, travessant el Pirineu,

amb un exèrcit ple de forta moral i usant com a mitjà de transport els elefants.

Tots recordem els gravats dels elefants passant el Pirineu, i també lluitant en els plans d'Itàlia. Anaven atansant-se a Roma, aconseguint victòries en els camps romans, i semblaven indeturables.

Aquí en les nostres terres, pocs records, en forma de monuments, han quedat del temps del domini cartaginès. Alguns historiadors han dit que el «Pont del diable», que travessava el riu Anoia a l'altura de Martorell, és un dels únics monuments cartaginesos.

Mentre el general romà Escipió s'anava guanyant la confiança i l'amistat dels pobles Indigets i Ceretans, els cartaginesos incitaven les tribus indígenes a la rebel·lió, temorosos de la preponderància romana.

Els Ilergets eren un poble organitzat, amb forces i cabdills amb autoritat reconeguda. Indíbil i el seu germà Mandoni. Indíbil s'havia casat amb una jove cartaginesa emparentada amb Aníbal, la qual cosa feia que tingués tendència i llaços familiars posats en la causa cartaginesa. En un enfrontament amb Escipió, Indíbil és vençut, amb grans pèrdues. Poc de temps després els cabdills ilergets tornen a fer front als romans, però aquesta vegada no ho fan a favor de cap causa forastera. Ara els valents ilergets presenten batalla als romans per defensar el caràcter d'independència que bullia dins la seva sang. Els cartaginesos els ajudaren, i venceren als romans en una sonora victòria. En la lluita moriren els dos generals romans Gueo i Publi, als quals més tard se'ls féu el monument conegut avui dia pel nom de Sepultura dels Escipions, a Tarragona.

L'any 209 abans de Jesucrist el general romà Publi Corneli Escipió, fill d'aquell Publi que morí lluitant contra Indíbil i que jurà venjar-se de la mort del seu pare, desembarca a *Empúries* al front de les forces romanes. El seu primer objectiu fou atacar la capital dels cartaginesos, on tenien concentrades la major part de llurs forces. Cartagena caigué a l'impuls dels romans, i Escipió alliberà algunes famílies que tenien els cartaginesos en ostatge. Aquesta circumstància féu possible l'alliberament de la mare d'Indíbil i Mandoni, els quals quedaren molt reconeguts per l'atenció. La tàctica de la diplomàcia romana és coneguda en la història com un fet important de la seva política, en gran manera sempre que poguessin aconseguir aliances favorables. En aquest cas la diplomàcia obtingué resultats positius, perquè els cabdills Indíbil i Mandoni, com a prova de llur agraïment, els ajudaren en la campanya contra Cartago. Una vegada veié Escipió la balança decantada cap al seu costat, retornà a Roma demanat pel Senat i deixà al front de les legions romanes els generals Leutol i Accidi.

L'any 205 abans de Jesucrist, Indíbil i Mandoni consideraren que havia arribat l'hora de presentar batalla a les legions romanes. Dins d'ells sempre hi havia l'espurna de la independència del seu poble, a punt de fer encendre el foc de la llibertat. Reuniren entre ilergets, lacetans i ausetans, un exèrcit de 30.000 homes i 4.000 cavalls, i es decidiren a fer front als romans. Les legions romanes feren honor a la seva reconeguda fama. La seva disciplina, el seu ensinistrament i les noves formes estratègiques vanceren als valerosos i entusiastes homes de la nostra terra. En el camp de batalla morí Indíbil, cosa que va desmoralitzar les forces acabdillades per

l'ilerget. El seu germà Mandoni ordenà la rendició, cosa que no tingueren en compte els romans, car per donar exemple i escarment als guerrers rendits, crucificaren davant seu el valeros Mandoni.

Per a mi, la gesta d'Indíbil i Mandoni, és la primera llavor d'independència i llibertat regada amb sang dels nostres avantpassats i que, sembrada dins la terra, ha anat florint florada darrera florada al llarg dels segles. Analitzant la trajectòria de la vida dels valerosos ilergets, hem pogut observar que primerament lluitaren contra els cartaginesos, després s'aliaren amb els cartaginesos contra els romans, tot seguit ajudaren els romans a expulsar els cartaginesos de la península, però jo crec —ja que en aquell temps no existia el sentit de nacionalitat— que les seves lluites eren més aviat per afany de béns o per diners —tipus mercenaris— o per la seva pròpia subsistència. Mentre varen lluitar aliats entre cartaginesos i romans, conservaren el que té més valor d'un home, la vida. Però quan posaren en joc la paraula llibertat, llibertat en el sentit d'independència, donaren la vida, regant per primera vegada amb sang, en nom d'aquesta paraula, la nostra terra.

El nostre gran dramaturg Angel Guimerà en escriure la tragèdia d'Indíbil i Mandoni, clou d'aquesta manera el darrer acte:

«Oh, terra

dels passats, i d'aquells que un altre dia
lliures seran, que en heretatge es guarda
la meva ànima amb tu... Vindrà una albada
que el sol que surt te veurà gran, eterna,

de llibertat, d'honor, d'independència!»
venjada d'homeiers, i guardadora

En analitzar aquest fet de la nostra història, com a home de les terres de la plana de Lleida, on els valents ilergets lluitaren per conservar la llibertat de les nostres terres, no puc menys que dir-te, amic lector, que la vergonya em fa pujar els colors a la cara, en pensar en el temps que no sabia res de res, dels detalls de la nostra història. A la ciutat de Lleida hi ha un monument, situat al davant del pont del riu Segre, al costat de l'entrada de l'Arc que dona a la plaça i al carrer Major, dedicat als cabdills ilergets Indíbil i Mandoni. Durant molts anys de la meva joventesa vaig passar dotzenes de vegades per davant d'ell, mirant-los i no veient-los. A ells els demano perdó.

Continuem desfilant el cabdell de la nostra història. Una vegada vençudes les tribus indígenes dels nostres territoris, els romans romangueren amos absoluts de la península ibèrica.

ANY 205 ABANS DE JESUCRIST, COMENÇA L'ERA DE LA DOMINACIÓ ROMANA

Els romans, per a millor governar els territoris, partiren en dues parts la península: la Bètica i la Tarraconense.

L'esperit d'independència continuava fent acte de presència en petits punts. A la part d'Empúries, els indigets es varen sublevar contra el cònsol romà Marc Ponci Cató. Les legions romanes els assetjaren i els varen vèncer.

En aquell temps Roma tingué fortes dissensions entre Mà-

rius i Sil·la, que obligaren Sertori a refugiar-se a la península ibèrica. Sertori acabà els nadius, sempre disposats a la més mínima ocasió, i formà la famosa Guàrdia d'honor, composta d'ausetans. Organitzà la lluita contra les forces pretorianes, i els ocasiona fortes desfetes. Sertori fou assassinat pel seu lloctinent Perpena. Aquest fet ocasionà la llegendària acció de la Guàrdia d'honor de Sertori, que considerant-se no mereixedors de sobreviure al seu cabdill Sertori, decidiren acabar amb les seves vides, i s'envestiren els uns als altres amb llurs espases. El traïdor Perpena és derrotat i mort pel general romà Pompeu.

El triumvirat romà format per Pompeu, Cèsar i Cras governa la República romana. Prompte s'enfrontaren entre ells i Pompeu es féu fort a la Hispània. Les terres lleidatanes foren l'escenari de la confrontació entre els dos generals romans. La famosa Campanya de Lleida, comandada directament per Juli Cèsar l'any 49 abans de Jesucrist, fou digna de les memòries del Cèsar. Arribat amb legions de veterans de les Gàl·lies, començà la lluita a les rodalies de Lleida. En aquesta terra nostra tan dura de clima a l'hivern, amb els freds, les pluges i les persistents boires, Juli Cèsar féu gala de gran estratègia militar derrotant l'exèrcit de Pompeu, i la Hispània quedà sota el seu absolut domini. D'aquesta manera, doncs, Lleida fou un dels primers pilars de l'iniciat imperi romà.

Juli Cèsar va tenir una mort tràgica. La seva ambició de ser proclamat emperador de l'Imperi féu que els senadors romans conspiressin contra ell, i li donaren mort dins el mateix Senat.

Octavi vingué a les nostres terres per sotmetre els cere-

tans, que s'havien sublevat en les muntanyes. Fixà la cort a Tarragona, la ciutat més important de la península.

Parlant de la influència que tingueren sobre els nostres costums, així com els cartaginesos no aconseguiren influir-nos en gran cosa, els romans entraren dins la nostra manera de viure, en tots els camps. Tingueren gran importància la llatinització de la nostra llengua, les vies de comunicació, les lleis civils, les comercials, l'arquitectura, l'art, la ciència, etc. Varen organitzar el país amb «municipis», «ciutats lliures» i «estipendiàries». La hisenda pública funcionava com una veritable estructura d'Estat. Arreu on els romans estigueren, han quedat marcades les seves accions, amb diferents formes.

Durant el regnat d'Octavi August, tingué lloc el més gran esdeveniment sociològic del nostre temps. Naix, a Betlem de Judea, Jesús de Natzaret. Aquest fet té influència en tot el món, parant àdhuc la forma de comptar el temps, i partint des d'aquest fet l'any primer de la nostra Era cristiana. No sóc qui, ni estic preparat, per a parlar d'aquest gran Home, però sí que puc dir que, en aquells temps, pregonà als quatre vents els drets humans, escampant per tot el món la doctrina d'amor, de perdó, d'igualtat i de fraternitat. Digué paraules tan significatives com fe, esperança i caritat. Ens parlà de l'ànima immortal. D'una vida eterna. Aquesta nova doctrina germinà i esclatà pertot arreu. Fou un veritable canvi social dins el món llavors conegut.

Durant els sis segles de dominació romana, sens dubtar un moment, es pot assegurar que Catalunya va ésser romanitzada i integrada. I també es pot dir que la nostra llengua vul-

gar prengué part de la forma fonètica actual, ja que les arrels llatines s'anaren incrustant dins la nostra parla.

L'any 414 de la nostra Era cristiana, arriba el moment de la caiguda de l'Imperi romà. L'Imperi romà, com totes les coses d'aquest món, segueix l'evolució normal. Neixen, creixen, es conserven, decauen i darrerament moren.

DOMINACIÓ GODA

Els pobles bàrbars del centre-nord, pressionaven des de molts aspectes les estructures romanes. Essent cada cop les estructures romanes més velles i les pressions més fortes, sense remissió possible varen cedir. Onades d'homes d'altres races del nord, com els Francs, els Eslaus, els Germànics amb ses dues branques, tendons i gots, passaren per damunt de l'Imperi romà com un huracà de vent que ho arrasa tot. Eren onades de gent completament diferent. L'escriptor llatí Tàcit, en el segle II de la nostra era, descriu d'aquesta manera els germànics: homes robustos, de talla alta, rossos de cabell i ulls blaus, imperatius, guerrers, amics de la llibertat, menjadors, bevedors i jugadors. Tenen en un gran respecte les dones i tracten bé els esclaus.

Des d'Ataülf i Vàlia fins a Teodoret no hi hagué fets importants. En arribar a Teodoret trobem el fet històric de la revolta dels bagats, entre els anys 441/443. La paraula Bagats o Bagaudes, ve de nom celta. Etimològicament parlant, significa gent o multitud. Aquest nom fou aplicat als camperols malcontents que es revoltaren dins l'Imperi romà. Aconseguiren apoderar-se de Lleida l'any 450, empitjorant la situació ja tèrbola en què estava immersit el país. L'any 454

quedaren sotmesos per Teodoret. Euric va ésser el primer monarca visigot que dominà completament la península, sobre l'any 475. Li succeí el seu fill Alaric II, que com el seu pare fou perseguidor aferrissat del cristianisme.

Després regnà Amalric i tot seguit Teudis, que fixà la cort a Barcelona. Morí assassinat a Sevilla, l'any 548. Des d'Atanagild, que va traslladar la cort a Toledo, fins a Leovigild, que sufocà la rebel·lió del senyor d'Ager, Absidi, l'any 578, no hi hagué fets importants per analitzar.

Recared fou el successor. El fet més important fou la conversió de Recared a la fe catòlica, així com el Concili de Toledo, que convocà el 6 de maig del 589.

Sisibut, Recared II, Suintila. Els fets més importants són els nombrosos concilis que convocaren durant els seus regnats, enfortint en gran manera el poder cristià.

Vamba, Ervigi, Roderic. Al llarg dels anys, el poder visigòtic anava minvant cada vegada més. La nova força expansiva del moment era la sarraïna, que pressionaven cap a tots els costats des de les terres africanes banyades per la mar Mediterrània. Roderic va ésser el darrer rei visigot, car fou derrotat en la batalla del Guadalete el dia 19 de juliol del 711. D'aquesta manera, doncs, els sarraïns entraren a la península sense trobar pas massa resistència.

Jo crec que, durant els tres segles de domini got i visigòtic, l'únic que va contribuir a enriquir la cultura de Catalunya foren els nombrosos concilis que se celebraren a les nostres ciutats. Són de destacar els celebrats a Tarragona, Barcelona, Lleida, Girona i Terrassa. Sembla ser que es dedicaren durant aquest temps a qüestions religioses. En un principi, fins a la conversió de Recared, perseguiren els cristians.

De Recared cap aquí, toca el rebre als arrians —arrians eren gent d'una secta religiosa—. I després als jueus.

Quant a arquitectura, s'alçaren els primers monestirs. Les tribus autòctones vivien apartades de les grans ciutats i continuaven parlant la seva llengua. Així doncs, jo crec que sobre la nostra parla no tingueren gran influència.

DOMINACIÓ ÀRAB

Hem arribat a l'any 714. La invasió sarraïna ha començat en tota la península d'una manera ben planificada. Respectaren els costums populars, l'autonomia i la religió. A canvi d'un tribut, com a reconeixement de submissió, mitjançant un tractat.

Segons els historiadors, els cabdills sarraïns Mussa i Tàrik, solament trobaren resistència armada a les ciutats de Tarragona, Vic i Empúries, que foren conquerides amb violència. La gent, descontenta dels invasors per les raons que siguin, anaven marxant cap al nord, cap a les muntanyes pirinenques —el Conflent, la Cerdanya, el Rosselló—, començant d'aquesta manera a formar-se les primeres agrupacions de les futures nacionalitats modernes.

Les formacions de gent catalanes i aragoneses, prompte s'organitzaren per fer front als invasors. En un primer intent foren vençuts a Tàrragona.

Sobre l'any 725, les incursions sarraïnes travessaren el Pirineu, i arribaren a Narbona, Carcassona i Nîmes. Les batalles de Tolosa i Poitiers foren les més importants.

Del temps de dominació sarraïna, cal remarcar la influència en el camp de la ciència, l'avenç de la medicina, el de la

química, el de l'astrologia i el de les matemàtiques. És un fet a remarcar en el terreny pedagògic, on les dones per primera vegada entraren en el camp de l'ensenyament.

Cronològicament parlant, l'inici de la reconquesta peninsular tingué lloc a Astúries l'any 718 en la batalla de Covadonga. Després seguiren Navarra, Aragó, Bascònia i Catalunya.

Un dels primers catalans a declarar la guerra oberta fou Quintilià de Montgrony. L'any 778, lluita per les valls pirinenques i la regió de la Cerdanya, fustigant els sarraïns constantment.

Carlemany, emperador dels francs, amb tota seguretat en record de la desfeta de Roncesvalles, l'any 785 es llançà a la conquesta de les terres catalanes. S'apoderà d'Urgell i de Vic. Posà un cavaller franc al comtat de Girona, i Ermengol de Montcada al comtat d'Urgell.

Com pots comprovar, amic lector, des de l'any 714 en què s'inicia la invasió sarraïna, fins a l'any 785 en què Carlemany emprèn la conquesta de les terres catalanes, hi ha un temps relativament curt. A excepció dels terrenys que queden sota la línia que marca el riu Segre a Lleida, i tot el que queda al sud de la línia de Lleida a Tarragona, Catalunya va quedar molt aviat alliberada de la influència sarraïna.

Però la pressió dels sarraïns envers les terres del nord no minvava, car tenien esperança de tornar-les a dominar. L'any 793 tornaven a llançar una forta investida, i arribaren altra volta fins a Narbona.

Lluís el Bondadós, fill de Carlemany, tornà a conquerir les terres catalanes fins als límits de Lleida. Però altra vegada els mahometans varen fer recular els francs fins a l'Aquitània.

L'any 718, Lluís el Bondadós convoca a una reunió militar tots els cabdills del Pirineu, i organitza la gran i definitiva ofensiva, alliberant les ciutats de Girona, Empúries, Roses, Cardona, Vic, Solsona i Berga. Una vegada aconseguides aquestes victòries, tot l'exèrcit franc marxà sobre la ciutat de Barcelona, que després d'un any i set mesos de setge es rendí l'any 801.

Els francs posaren dins la Marca Hispànica els terrenys del Pallars-Ribagorça, els d'Urgell-Cerdanya, els de l'Oest Pirineu-Ansona, els de Girona, els del Rosselló, els d'Empúries i els de Barcelona.

COMTAT DE BARCELONA. DOMINACIÓ FRANCA

Conquerida la ciutat de Barcelona, Lluís el Bondadós retorna al país franc, tot deixant el cavaller de nacionalitat goda Bera al front del comtat de Barcelona.

En aquells temps les intrigues i les traïcions estaven a l'ordre del dia. Succeí a Bera, per aquestes causes, Bernad, fill del famós Guillem de Tolosa. En el temps de Bernad hi hagué revoltes de consideració, cosa que aprofità el sarraí Mussa per envair els terrenys de la Marca Hispànica, i arribar fins a la Cerdanya. Bernad tingué una mala fi —segons es diu fou decapitat pel rei franc, Carles el Calb, de la seva pròpia mà—. El rei franc designà el nou comte Sunifred.

L'any 849 el fill del dissortat Bernad, Guillem, inicià una revolta, que acabà amb la seva decapitació, de la mateixa manera que el seu pare.

Aleran, que fou qui sufocà la revolta del dissortat fill de Bernad, fou el darrer noble franc, car el seu poder quedà

molt afeblit en no poder esperar ajut per part del seu rei Carles el Calb. Aquesta causa estava determinada per la guerra que sostenia el franc contra els normands en la Gàlia.

En aquestes condicions, per primera vegada les terres catalanes s'havien de defensar per elles mateixes dels atacs sarraïns, que aprofitaven llur debilitament. Ràpidament organitzaren una col·laboració entre els comtats d'Aussona, Barcelona, Urgell, Cerdanya, Rosselló, Conflent, Besalú, Girona i Peralada.

Havia arribat l'hora, amic lector, de pensar en l'avenir. Tots els ingredients hi eren. La llengua, l'esperit, la raça, el mateix objectiu, la religió i les ganes, foren motius més que suficients per a començar a pensar en l'autonomia. Així, d'aquesta manera, una fermentació de nacionalisme comença a bullir dins de tots ells, trobant el terreny propici per convertir-se en una meravellosa realitat.

Com a resum de la influència franca dins les nostres terres, et diré que, segons els historiadors, no hi tingué massa incidència, pel que fa a l'aspecte ètnic. En canvi, sí en tingué en el social. S'imposà el feudalisme, l'art es desenvolupà, així com l'organització social, la forma política i la gestió administrativa de govern.

DINASTIA CATALANA

Guifré el Pelós fou el fundador de la dinastia comtal catalana i primer comte independent. Un dels seus fets més rellevants, l'any 873, fou l'ajuda que prestà al rei franc Carles el Calb en la batalla contra els normands. El comte Guifré el Pelós quedà ferit en la lluita, i en aquest fet neix la llegenda

de les quatre barres de sang. No hi ha ningú més indicat que Jacint Verdaguer per a cantar, amb la seva força expressiva i literària, aquest fet amb la poesia titulada *Barres de Sang*.

Carles mira ses ferides,
ses armes mira el Pelós,
tot mirant les seves armes
sospirava de tristor.
—No sospireu, lo bon Comte,
mon metge arriba tantost.
—De les nafres no me'n sento,
sols me sento de l'honor,
puix en lo camp de batalla
per mon escut no hi ha flors.
—Si el teu escut n'està sense,
ton pit n'està vermellós.—
Posa els dits en la ferida
los passa per l'escut d'or.

Si el comte Jofre plorava,
encara plora més fort,
mes ses llàgrimes de pena
ja són llàgrimes de goig.
—Grans mercès, lo rei de França,
grans mercès, l'emperador.
Si no puc tornar a veure-us,
Catalunya i Aragó,
est testament vos envio
escrit amb sang de mon cor;
gravau-lo en totes mes torres,
brodau-lo en tots mos penons,

i portau les quatre barres
a les quatre parts del món.—

Oh soca de nostres comtes,
Déu no et vol arrencar, no;
de les *barres catalanes*
tu en seràs lo portador;
grans províncies les esperen
per gravar-les en son front,
los espanyols en ses armes,
los catalans en son cor.

Guifré el Pelós, ara sol i sense l'ajut dels francs, emprèn la reconquesta de l'Alta Catalunya. Instaïa el centre políticoreligiós a Ripoll. Els seus dominis van des de Cerdanya a Montserrat, i des del Ter i la plana de Vic fins a les vores del riu Segre. Barcelona es converteix en la seva capital i fortalesa. A la seva mort, l'any 902, repartí els seus dominis entre els seus fills.

Guifré II o Borrell I, heretà els comtats de Barcelona, Aussona i Girona. Els restants germans heretaren els altres comtats. Guifré II es destacà per les continuades lluites contra els mahometans. Morí jove, l'any 912.

Sunyer. Germà de Guifré II, continuà la tasca de fustigar els sarraïns. Consolidà el domini sobre la comarca del Penedès i abdicà en els seus fills Mir i Borrell II, a la seva mort l'any 954. El seu fill Mir morí molt jove, i quedà al front del comtat Borrell II, l'any 966.

Borrell II. Durant el període de govern de Borrell II, Catalunya tingué un fort impuls en les ciències i en l'art. Tractà la pau amb el califat de Còrdova, però en morir el califa sarraí aquest tractat es trencà. Almançor envai Catalunya i tornà a caure en mans sarraïnes la part de la Catalunya Vella, l'any 985. Barcelona va ser presa, saquejada i passada a sang i a foc per Almançor (Almançor vol dir «el Victoriós»). Borrell II pogué fugir de Barcelona, i reuní tot seguit a Manresa tots els famosos nobles guerrers. El comte de Cerdanya Oliva, els Cardones, Montcades, Rocafortés, Pinós, Alemany i Mataplana, noms famosos que omplen les pàgines de la nostra història. D'aquest temps data la llegenda de Sant Jordi, en coratjant-los en les batalles i guiant-los cap a la victòria. El mateix any 985 es recobra Barcelona i fan recular els sarraïns fins dins les muralles de Lleida.

Ramon Borrell. Però la calma no existia en aquell temps i, l'any 922, altra volta els sarraïns manats pel terrible Almançor fan la segona incursió sobre terres catalanes. Ramon Borrell els presenta batalla a Cervera, on queden desfets els exèrcits catalans. En aquesta incursió Almançor torna a destruir tot el que troba al seu pas. El fill del sarraí, Abdelmelic, aprofitant les circumstàncies, avança per les terres del Penedès, però fou parat i vençut a Albesa d'Urgell. Tot seguit es replegà i fugí cap a les muntanyes aragoneses.

L'any 1010, Ramon Borrell formà una expedició que anà a Còrdova, per ajudar el sarraí Mohamed contra el també sarraí Suleiman. Aquesta causa la guanyà Suleiman, fet que ocasionà grans pèrdues dins la nostra gent. En el camp de batalla deixaren la vida molts nobles catalans, entre ells el comte

Ermengol d'Urgell, Aeci bisbe de Barcelona, Adalbert fill del vescomte de Barcelona Guitard, Ot bisbe de Girona, Arnulf bisbe de Vic.

En retornar Ramon Borrell de la fracassada expedició de Còrdova, es dedica a estendre els seus dominis per les terres del Segre, on va trobar la mort l'any 1018.

Berenguer Ramon el Corbat. Per sa minoria d'edat, estigué sota la tutela de la seva mare Ermessenda fins l'any 1021, en què Berenguer Ramon es casà amb Sança, i es féu càrrec del poder. L'ambició de la seva mare Ermessenda, va portar grans i greus problemes dins el comtat. L'any 1027 contragué segones noces amb Guisla. I l'any 1035 morí Berenguer Ramon.

Ramon Berenguer I el Vell. Altra volta Ermessenda és tutora fins a la majoria d'edat de Ramon Berenguer I. Ramon Berenguer I es casà amb una dama francesa anomenada Isabel. Durant aquest període hi hagueren molts problemes familiars dins la cort i alguns intents d'independència en els mateixos comtats. Ermessenda morí als 85 anys d'edat, l'any 1057. Respecte a la reconquesta, és important remarcar les incursions fetes en la part occidental de Catalunya, on s'apoderaren d'Agramunt, Cubells i Camarasa.

Mentrestant, Ermengol d'Urgell feia tributaris els valis sarraïns de Balaguer, Lleida, Barbastre, Monsó i Fraga. El valerós Ermengol d'Urgell caigué ferit de mort als peus dels murs de Barbastre.

Els usatges. Ramon Berenguer I el Vell fou el gran legislador del temps comtal. Els *usatges* foren una veritable cons-

titució per a resoldre els problemes d'aquella època. Aquestes lleis foren promulgades l'any 1060, i són considerades com el primer dret públic català.

Es tornà a casar en segones noces amb Almondís. Incorpora, en casar-se, el comtat de Carcassona, fet promotor de noves idees i costums, que tingueren gran incidència en barrejar-se amb les seves. La seva muller Almondís tingué una tràgica fi, ja que fou assassinada pel seu fillastre Pere Ramon, l'any 1071.

Amb desconhort i trist, i per oblidar tantes tragèdies, emprengué una expedició a les terres de Múrcia, i intervingué en el litigi entre els emirats de Toledo i Sevilla. Hi tingué fortes pèrdues, i decidí tornar cap a Catalunya, on deixà d'existir l'any 1076. D'aquesta manera perdérem el primer legislador de la península i l'home que més engrandí el comtat de Barcelona.

Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II. Corregnat dels dos germans, per voluntat testamentària. Els dos germans eren de caràcter totalment oposat, i aquesta condició feia preveure un desenllaç dissortat. Així fou: Ramon Berenguer, Cap d'estopes, fou trobat assassinat durant una cacera per les boscúries de Sant Celoni.

Berenguer Ramon el Fratricida. Directament o indirectament, la noblesa catalana sempre l'acusà del crim del seu germà. Conta la llegenda que en fer l'enterrament a la catedral de Girona, una veu ronca i forta que ressonà per tota la volta, digué: Caïm, on és el teu germà?

La vídua del seu germà, Mahalta, hagué de demanar ajut als nobles catalans. Ramon Folc, vescomte de Cardona, i

Bernat Guillem, senyor de Queralt, donaren custòdia al seu fill que més tard serà Ramon Berenguer III el Gran.

Berenguer Ramon mai no fou ben vist per la noblesa catalana. I sigui per les ganes de marxar a guerrear, o bé per calmar sa consciència, s'embarcà en aventures un poc estranyes. Es decidí a ajudar els valís de Dénia, Tortosa i Lleida, que estaven en contra de l'emir de Saragossa. S'hagué d'enfrontar amb el famós cavaller castellà anomenat el Cid, Roderic Diaz de Vivar, que en aquell temps estava al servei de l'emir de Saragossa. Berenguer Ramon caigué presoner del Cid Campeador. Una vegada alliberat, tornà a ensopegar-se amb el Cid en els camps de batalla de València, on altra vegada fou fet presoner. Es veu que, de tantes vegades de veure's, es feren bons amics i tingueren relacions molt cordials i amicables.

Els nobles catalans Ramon Folch, Bernat Guillem i alguns altres foren, segons els historiadors, els causants de fer-lo presentar al *Juicio de Dios*, l'any 1096, arbitrat per Alfons VI de Castella. Allí, una vegada vençut, és declarat culpable de la mort del seu germà. Es diu que, per expiar el seu crim, se'n va anar a Terra Santa, on engruixí les files dels croats, que manats per Godofred de Bouillon marxaren en la segona croada. Morí als murs de Jerusalem, l'any 1097.

Ramon Berenguer III el Gran. El qualificatiu de Gran ja indica per si sol l'abast de la figura d'aquest comte. Es casà amb Maria Roderic, filla del Cid Campeador. Això és prova palpable de l'amistat que tenien el Cid i el seu pare. La influència francesa, respecte a noves idees, el fan home força innovador. Prepara amb gran entusiasme i amb perspectiva

d'avenir, la marina. I comença a constituir la idea de la Confederació Catalano-Aragonesa.

En aquells temps el comte d'Urgell, Ermengol de Mairuca es casà amb la filla del cavaller castellà Pedro Anzures, i lluità al costat del rei Alfons de Castella en els camps d'Andalusia. El comte d'Urgell és mort en una emboscada, Pedro Anzures demana ajuda al comte de Barcelona i conquistà tota la ribera nord del Segre.

Ramon Berenguer III contrau segones noces amb Almondis, la qual morí molt aviat. Seguidament es torna a casar per tercera vegada amb Dolça, filla del comte de Provença. Aquest casament ocasionà, en anexionar al Comtat de Barcelona el de Provença, un gran canvi dins la forma de viure de la cort, car la Provença era una regió molt rica, on es tenia cura en gran manera de la cultura, i el Provençal —la llengua d'oc— s'estengué fins als límits de València.

Ramon Berenguer III el Gran, organitzà una expedició marítima a les Illes Balears. Fou el primer fet marítim d'envergadura. Era l'any 1114 i, havent sortit del port de Salou amb 500 naus, conquereix Eivissa i després Mallorca. Aquest fet marítim obrí a la casa de Barcelona el contacte amb les repúbliques de Gènova i Pisa.

Però els sarraïns no s'acontentaven a estar-se quietes, i en noves incursions arribaren fins a Martorell. I per mar tornaren a recobrar les Illes Balears. L'any 1127 les forces del comte foren derrotades a Corbins pels sarraïns, morint en la lluita bon nombre de cavallers catalans, entre ells el comte de Pallars. Ramon Berenguer III tornà cap al seu comtat i, cansat de tantes lluites i entristit per la mort de sa muller Dol-

ça, ingressà en els Cavallers del Temple, on l'any 1131 morí com a frare, en l'Hospital de Santa Eulàlia de Barcelona.

A excepció de les ciutats de Lleida i Tortosa, que encara restaven en poder dels sarraïns, si bé pagaven tribut al comte de Barcelona, i del comtat d'Urgell, que tenia autonomia, es pot dir amb tota fermesa que Catalunya estava unificada.

Ramon Berenguer IV el Sant. El fill de Berenguer el Gran succeí al seu pare. En trobar-se a les mans el poderós comtat de Barcelona, juntament amb la nova circumstància tan inesperada, que fou l'heretatge del regne d'Aragó, per conseqüència del seu casament amb Peronella, formà la confederació Catalano-Aragonesa somniada pel seu pare. Hagué de lluitar i defensar amb molt de coratge els seus drets, per aconseguir-ho. També li calgué controlar els terrenys de la Provença.

Ajudà en la conquesta d'Almeria els reis de Navarra i de Castella. Col·laboraren en la gesta de l'empresa, les repúbliques de Gènova i Pisa, que juntament amb les naus catalanes posaren a la mar un estol de 1.000 vaixells. Una vegada vençuts els sarraïns d'Almeria, el comte Berenguer retornà a Barcelona. Com a trofeu del triomf, s'emportà la porta de la ciutat i la posà en el portal de Santa Eulàlia de Barcelona.

Un comentari a fer sobre aquests fets és que lluitaren fora de casa, ajudant desinteressadament els monarques castellans, sense cap mena de compensació, i restaren encara per conquerir les ciutats de Tortosa i Lleida. Semblava com si estiguessin oblidades. Tanmateix arribada l'hora de la veritat i el pròxim any, el 1148, és conquistada per sempre més la ciutat de Tortosa. Queden solament Lleida i Fraga com a darrers baluards sarraïns dins les terres catalanes.

Ha arribat l'hora de treure els sarraïns de la resta dels terrenys ocupats i ajuntant les forces del comte de Barcelona i les del d'Urgell, assetjaren les ciutats de Lleida i Fraga. La rendició de Lleida i Fraga esdevingué el 24 d'octubre de 1149, i quedà d'aquesta manera tota la Catalunya conquerida.

Després de continuats conflictes en la Provença, el comte Ramon Berenguer decideix anar-se'n a Itàlia per signar-hi un tractat amb l'emperador Barba-roja. Camí de Torí es troba sobtadament malalt, i mor l'any 1162 als 37 anys d'edat en aquelles terres del Piemont. Fou traslladat al monestir de Santa Maria de Ripoll, on se li donà sepultura.

Ramon Berenguer el Sant fou qualificat de prudent, car jamai volgué el títol de rei, acontentant-se amb el de Príncep i Marquès d'Aragó. Fou considerat cavaller, per les seves nombroses empreses victorioses. Fou anomenat un bon polític, per haver solucionat grans compromisos diplomàtics. I darrerament fou anomenat pietós, per haver afavorit les construccions dels monestirs de Poblet i de Santes Creus. Sintetitzant, el Papa l'anomenà amb el nom de Sant, com a premi al conjunt de tantes virtuts.

Des dels temps en què els francs, sobreeixint pel damunt de les muntanyes del Pirineu, varen formar aquell petit comtat amb Bera comandant-lo, fins als dies de Ramon Berenguer IV el Sant, aquell petit comtat s'ha convertit en un poderós estat, on el comerç, la milícia i en gran manera la marina, travessen la mar Mediterrània per totes les rutes, ensenyorint-se'n.

Amic lector, crec que estem ara en el punt de fer una petita parada. Coneixedor del poc aimants que som normalment tots els mortals de la lectura, i sabedor de la paciència que

has tingut, en arribar fins aquest punt del meu relat, et dono les gràcies. No és de cap de les maneres la meva intenció allargar i detallar exhaustivament la nostra història. El meu objectiu, repeteixo una vegada més, és posar-te en coneixement del més elemental. I si, d'aquesta manera, t'entren ganes de profunditzar envers els temes històrics de la nostra terra, et recomano que et documentis mitjançant veus molt més qualificades que la meva.

A tots ens agrada saber coses, sobretot si són coses que tenen relació amb els nostres avantpassats. I preguntes com aquesta, surten a flor de llavi constantment en el període de la infantesa. Com se deia l'avi? —en el supòsit que no l'hagis conegut—, Què feia?, i la meva àvia?, i el besavi?, i així una correlació de preguntes inacabables. Però d'aquestes respostes n'anem fent una petita història del nostre passat i, els que tenim afany i oportunitat, podem descabdellar aquest fil dels nostres avantpassats, i arribar als orígens de la nostra nissaga.

D'igual manera que es recerca dins la genealogia, és important saber tot el que cal sobre el terreny que trepitgem. I, d'aquesta manera, formar-nos una idea clara que la terra on treballem té un passat, té una història, i que molts jorns abans que nosaltres la trepitjaren gentes que hi varen viure, que hi varen treballar i finalment morir, per deixar-nos-la a nosaltres.

En parlar de la nostra terra, i aclarir més la posició dels tros de terra que trepitgem, sempre recordaré aquelles nits d'hivern, il·luminades amb la llum blanca del quinqué. Nits llargues, fredes, gebrades i boiroses, tan característiques dels nostres plans d'Urgell, estudiant la nostra història. Aquella his-

tòria que ens donava el recordat i volgut pare Domingo, en aquell internat de «Can Colapi» de Tàrraga. Recordo que arribant al temps de la Reconquesta, delimitaren la línia del nostre terreny, respecte a les posicions frontereres d'aquells temps. Línia de frontera entre moros i cristians, que durà més de cent cinquanta anys. Les terres del pla d'Urgell central, eren els límits del comtat de Barcelona, més exactament la frontera devia ser entre Mollerussa i Sidamon. I de cara als Pirineus, des del sud de Balaguer —capital dels comtes d'Urgell— entre les terres de Tèrmens, Bellvís, Arcs i Linyola, devien estar els límits del sud del comtat d'Urgell. D'aquesta manera ens farem una composició de lloc real.

I a mesura que s'anaven conquerint nous terrenys dels sarraïns, gents vingudes de la zona nord repoblaren considerablement les nostres terres. Gent que no tingué cap mena de problemes d'adaptació, car quedaren assimilades dins els nadius, per les seves condicions d'igual llengua, la mateixa raça i forma de ser. I quedà fixada la raça actual catalana, aquesta raça que s'ha forjat al llarg dels temps, des d'aquells llunyans temps primitius, on les valeroses tribus s'enfrontaren als cartaginesos, als romans, als gots i darrerament, ja molt més definits, als sarraïns.

Durant aquest llarg temps d'invasions, hem tingut contacte amb gents d'altres races i cultures, formant a poc a poc, d'aquesta barreja, una nova raça definida, dins els costums i, en gran manera, amb una parla homogènia. En una paraula, s'ha format una nació, amb idees avançades, com és confederació, usatges per a la defensa dels drets del poble i mirant de cara al mar, pensant en l'expansió de les seves idees.

Aquests eren els comentaris que fèiem respecte a la nostra història, en aquelles nits llargues d'hivern de Tàrrrega, amb el recordat pare Domingo. I d'aquesta manera anàvem posant granets de sorra, per omplir amb forma de saber el bagul dels nostres coneixements.

Bé, amic lector, tornem a posar fil a l'agulla, i continuem relatant i comentant la nostra història.

DINASTIA CATALANO-ARAGONESA

Alfons I el Cast (II d'Aragó). Recomanat per la seva mare Peronella, es canvià el nom de Ramon per Alfons, i començà el seu govern l'any 1162. L'any 1164, prengué possessió d'Aragó i Catalunya, amb el títol de rei d'Aragó i comte de Barcelona. Una de les primeres accions fou lluitar per la Provença, que per motius familiars volia separar-se de la Confederació. Assegurada la Provença i amb ganes de noves conquestes, conquerí Casp.

Durant aquest temps tingué una invasió sarraïna, per la banda de Tarragona, l'any 1171, però els féu fugir tot seguit.

L'any 1174, es casà amb Sança, filla d'Alfons VII de Castella. Organitzà diverses expedicions contra els sarraïns i ajudà el rei de Castella Alfons en la presa de Conca. Altra vegada la Provença li dóna problemes. Sortosament l'ajudà el rei d'Anglaterra, i hi tingué una destacada actuació el famós cavaller croat Ricard Cor de lleó.

L'any 1194, assolaren les terres catalanes la fam i la pesta.

Alfons el Cast, morí el dia 25 d'abril de 1196, a la ciutat de Perpinyà.

Pere I el Catòlic (II d'Aragó). A l'inici del seu manament convoca les Corts de Barcelona, l'any 1198. Es casà amb Maria de Montpeller l'any 1204, tingueren d'aquesta unió el que havia de ser el més gran comte-rei de la confederació Catalano-Aragonesa, Jaume I el Conqueridor.

Al comte-rei li agradaven en gran manera les solemnitats. Així, doncs, embarcà en el port de Marsella, acompanyat d'un fastuós seguici, i es dirigí a Roma, per ser coronat de mans del papa Innocenci III.

Aquesta època del comte-rei Pere, fou una època plena de grans problemes polític-religiosos, heretgies, croades, casaments per interessos d'estat, etc. Verament els temps eren moguts. Ajudà de forma decisòria al rei de Castella, en la famosa batalla de Las Navas de Tolosa, l'any 1212. També intervingué en la croada del setge de Carcassona.

La Batalla de Muret, el dia 12 de desembre de 1213, fou la fi de la vida de Pere el Catòlic. Aquest hom aimant de les riqueses, glòria i sumptuositat, moria a mans dels croats de Simó de Montfort, amb una desfeta total del seu exèrcit i de la seva persona. Aquesta desfeta fou l'error polític més gran, causa d'una decisió imprudent i temerària que ningú no s'ha explicat mai. El comte-rei Pere, caigué al parany que conjuntament li prepararen el rei de França i el papa. Trasllado integra la narració d'aquest acabament del comte-rei Pere, segons *Els primers comtes-reis*, de Biografies Catalanes. Diu així:

«Davant del cadàver reial, nu, sagnant —els peons que en veure's segura la victòria havien sortit de Muret l'havien despullat igual que als altres caiguts en la brega—, Simó de

Montfort no pogué contenir les llàgrimes: Baixà del cavall i plorà com un nou David ploraria un nou Saül.»

Amb aquest dissortat fet, el domini i l'expansió catalana per terres de França van quedar per sempre més tallats. Un cas curiós és que el cavaller croat Simó de Montfort, de l'Orde del Temple, quedà encarregat de la custòdia del jove Jaume, que en l'avenir seria Jaume I.

Jaume I el Conqueridor. A la mort del seu pare, tenia Jaume sis anys, i es trobava a Carcassona sota la cura de Simó de Montfort. Com es pot suposar, la seva creixença estigué influïda pels cavallers croats, essent evidentment un home d'armes. Als setze anys d'edat, ja era famós com a cavaller de provada valentia.

Jaume obrí les corts de Lleida de 1214 a 1218, on fou jurat comte-rei. L'any 1229 se'n va anar a la conquesta de Mallorca, i el 1235 a la d'Eivissa. Les Illes Balears foren repoblades de gent de totes les comarques catalanes. L'any 1238, assetjà i féu rendir la ciutat de València.

Jaume I fou famós en tots els camps, tant en el de la guerra com en el de l'amor. Divorciat d'Elionor, es casà amb Violant d'Hongria l'any 1230, i contínuament visqué amb amistat. Era un home de força virilitat i molt agraciat; als 60 anys d'edat, encara es preocupava dels futurs fills que esperava tenir.

Passant ja dels seixanta, i després d'una continuada lluita plena de victòries, organitzà una Croada a Terra Santa, però no pogué portar-la a terme, per causa d'una forta tempesta en aigües de Menorca, que el féu desistir de l'intent.

Jaume I, que al revés del seu pare tingué llarga vida, també dominà fortes revoltes dins els seus dominis. En 1266,

baixant per terres valencianes, conquerí Múrcia. Durant la seva vida, a més de contínues victòries, participà en molts assumptes exteriors, com ara concilis, tractats, relacions i contactes amb els reis de Tunis, d'Armènia i d'Egipte. En tots els terrenys tingué una vida plena d'activitat en grau superlatiu.

El dia 27 de juliol de 1276, moria a la Ciutat de València el més gran dels comtes-reis de la dinastia catalano-aragonesa. Les seves despulles foren traslladades al monestir de Poblet.

Segons els historiadors, fou el més famós, el més gran i el més gloriós comte-rei de l'edat mitjana. Model d'activitat, d'energia i coneixedor de l'època en què li tocà viure. Dins la seva vida íntima de caràcter personal tingué bastants taques. Repudià la seva primera muller Elionor. Demostrà públicament una forta alegria en assabentar-se de la mort del seu fill natural. I al bisbe de Girona, Berenguer de Castellbisbal, li féu tallar la llengua, per haver revelat al Papa un secret de confessió.

S'envoltà de bons consellers, com Sant Ramon de Penyafor. Constituï el Consell de Cent, de Barcelona. Se li atribueix el *Libre dels Feyts* o sigui la *Crònica* que porta el seu nom.

A l'hora del seu testament, no demostrà l'habilitat dels seus fets en vida, car repartí els seus dominis entre els seus fills i regalà els territoris de Múrcia, territori redimit per dues vegades amb sang catalana.

Pere II el Gran (III d'Aragó). Fill primogènit del comte-rei Jaume, heretà Catalunya-Aragó-València, i en prengué possessió tot seguit a Saragossa. Li calgué reprimir les revoltes sarraïnes de València. Els feudals catalans es rebel·laren, i es feren forts a Balaguer, però el comte-rei amb els

seus exèrcits els derrotà i els féu jurar altra volta vassallatge.

Era home d'aliances. Pactà amb el rei d'Anglaterra, amb el de Portugal, i amb l'emperador de Constantinoble. Motius polítics el feren organitzar una expedició a Sicília.

La preponderància en la mar es manifesta en totes les seves accions. L'almirall Pere de Queralt, solament amb 14 naus, atacà les 40 d'Anjou, en la batalla de Nicotera, i aconseguí agafar-ne 22, que portà al port de Messina.

Carles d'Anjou, amb tota seguretat a causa de la desfeta que li ocasionà el comte-rei Pere, el desafia a una lluita personal. Quedant acordat que cent cavallers de Carles d'Anjou i cent de Pere, amb ambdós al front, es trobarien a Bordeus el dia primer de juny de 1283, per lliurar una lluita cavalleresca. Mentrestant els almogàvers manats per l'almirall Roger de Llúria, el gener de 1283 ataquen Calàbria. S'apropava la data del desafiament entre Pere i Carles d'Anjou. Tots els cavallers es disputaren l'honor de formar part entre els cent elegits. L'elecció fou la següent: 50 catalans, 40 aragonesos i 10 sicilians. El dia 6 de maig de 1283 sortien de Sicília cap a Catalunya. La nit del 16 de maig desembarcaren a Cullera. Tingué Pere notícies que s'estava preparant una emboscada, i malgrat que totes les noves eren per a desistir, organitzà una aventura molt novellesca.

El seu caràcter guerrer i aventurer, el féu pensar com podria entrar dins el territori francès i presentar-se a Bordeus. Valent-se d'un ramader de la part del Pirineu, es disfressa de pastor juntament amb alguns dels seus cavallers. D'aquesta manera i després de fer grans tirades, arribaren a Bordeus. I preguntant pel Senescal, li digué si responia de la seguretat del comte-rei Pere i dels seus cavallers. Tal

cosa el Senescal no pogué garantir, car li respongué que el rei d'Anglaterra havia donat permís al rei francès per a preparar-li una emboscada. Llavors Pere demana al Senescal que l'acompanyi al camp de batalla. Muntant a cavall, passa diverses vegades pel terreny del camp i, descobrint-se, es donà a conèixer al Senescal i li féu alçar acta de compareixença de la seva persona i els seus cavallers. Tot seguit marxà per diferents camins fins a arribar a Baiona. I després de molts perills i peripècies arribà a Taraçona, on el seu fill Alfons l'esperava.

Com era d'esperar, la guerra amb el rei de França és declarada tot seguit. El seu mateix germà Jaume de Mallorca, ajudava el rei francès. Pere amb els seus exèrcits es presentà ràpidament a Perpinyà, per atacar les forces del seu germà Jaume de Mallorca, a qui aconseguí vèncer. Però aquesta no era la solució, car els exèrcits de la croada avançaven cap a Catalunya, per envair-la. Jamai s'havia vist exèrcit tan nombrós. Més o menys, així eren les xifres: 280.000 homes de peu, 12.000 cavalls i 13.000 ballesters. Com una exhalació entraren pel Rosselló, i trobaren resistència a Perpinyà. Seguidament passaren a Elna, que fou arrasada després d'un setge heroic.

Pere II el Gran, es dirigí juntament amb un centenar de cavallers al coll de Panissars, pensant l'estratègia a fer davant d'aquell nombrós exèrcit croat que li queia damunt. Era home de molts recursos en l'art de la guerra, i va fer encendre grans fogueres a tots dos costats del coll, entremig de les muntanyes. L'exèrcit invasor es pensà que hi havia molta gent en la defensa del coll, i optà per retirar-se a les planes del Rosselló.

Considerant Pere que no podia fer front a l'exèrcit invasor, pensà que la millor solució era deixar-lo entrar endins de les terres catalanes. Abandonà l'Empordà, deixant terra batuda totalment, sense gent i sense queviures. Com estava previst caigué Peralada i seguidament assetjaren Girona, que després de gran resistència es rendí.

Mentrestant l'almirall Roger de Llúria havia arribat a les costes de Girona, i prenia Cadaqués. Es féu fort a la mar, perseguint els vaixells francesos.

L'exèrcit croat era tan gran que no es podia moure, víctima de la seva mateixa magnitud. La gent estava malalta, no tenien queviures, els mariners de Roger de Llúria els inquietaven, sobretot en forma d'emboscades. Havia arribat l'hora de la greu decisió. La retirada. Però els catalans ja estaven a reraguarda, en el coll de Panissars. L'exèrcit croat es veié en una situació tan extrema, que hagué de demanar clemència perquè pogués passar el rei francès, que transportaven, malalt i angoixat, amb llitera. Clemència que fou donada, però una volta el rei francès hagué passat, els almogàvers es tiraren damunt de la resta de les forces forasteres, fent-hi veritables desastres. Segons els historiadors, mai no s'havia vist sobre la nostra terra guerra tan cruel i despiadada.

El comte-rei Pere moria l'any 1285 a Vilafranca del Penedès, i fou enterrat al monestir de Santes Creus.

Alfons II el Liberal (III d'Aragó). La primera gesta d'Alfons fou marinera: embarcà amb Roger de Llúria cap a les Illes Balears. Primerament es rendeix la ciutat de Mallorca. Seguidament ocupen Eivissa. I l'any 1287 emprèn la conquesta de Menorca.

El temps del seu manament fou molt curt. Començà als 21

anys d'edat i morí als 27. A causa de la seva inexperiència i el seu caràcter tou i indecís, li esdevé el sobrenom de Liberal.

En aquell temps la mar Mediterrània estava dominada pels vaixells de la Confederació Catalano-Aragonesa, i es deia que ni els peixos podien passar-hi si no portaven les quatre barres d'Aragó marcades damunt d'ells.

Jaume II el Just. El seu germà Jaume vingué de Sicília i prengué possessió a Barcelona. L'any 1295 signà el tractat de pau d'Anagni. I es casà amb Blanca d'Anjou.

El seu germà Frederic no volgué renunciar al regne de Sicília i es declararen la guerra. Segons els historiadors foren guerres de les més ferotges. Finalment se signà la pau de Caltabelotta l'any 1302.

L'any 1300 es fundà la primera universitat de Catalunya a la ciutat de Lleida. A la ciutat de Lleida s'aconseguien grans realitzacions polítiques, econòmiques, culturals i artístiques, com a ciutat lliure i autòctona.

Aprofitant aquest temps de pau que hi hagué dins la Confederació, Jaume II pensà en l'expansió de la seva organització, mirant de cara a l'Orient. Aquí neix la famosa «Expedició a l'Orient» formada per catalans i aragonesos. Gesta heroica que ha fet omplir, fins a sobreeixir, milers de planes als nostres escriptors relatant-la.

Simplificant aquest fet, per no allargar-me massa, Roger de Flor convé amb Andrònic II l'expedició en auxili de l'Imperi Bizantí. Arribaren l'any 1303 a Constantinoble. Travesaren la mar Màrmara i atacant als turcs, obtingueren una gran victòria. El fet més important a remarcar és la tràgica fi de Roger de Flor, car tramen no pagar-lo i l'assassinaren a

traïció juntament amb la seva gent, passant-los tots a ganyivet, quan estaven celebrant un banquet a Andrinòpolis l'any 1305.

La venjança catalana. L'assassinat de Roger de Flor i dels que l'acompanyaven produí en els almogàvers una set de venjança inacabable. La narració de Lluís Nicolau d'Olwer diu:

«La mata-degolla d'Andrinòpolis gira de sobte el camí de la Companyia. De servidors més o menys disciplinats de l'imperi, els catalans passen a enemics de l'imperi. Ja no pensen a combatre els turcs, sinó a venjar-se dels grecs. Venjança és l'única paraula que ressona; venjança és l'únic pensament d'aquells homes desfrenats. Llur venjança serà una devastació tan sistemàtica i absoluta, que al record de la *venjança catalana* tremolaran per molts segles Tràcia i Macedònia.»

La Companyia. Aquest era el nom que se li donà a l'expedició de l'Orient. Com era lògic i d'esperar en aquells temps, tingué fortes lluites internes. Passaren anys en les terres d'Orient. Lluitaren contínuament, fent honor al nom d'almogàvers. S'establiren en el ducat d'Atenes, i l'ensenyà d'aquell estat foren les quatre barres catalanes. L'any 1319, la Companyia s'anexionà el ducat de Neopàtria de la Grècia continental. D'aquesta manera passaren els ducats d'Atenes i Neopàtria a la corona Siciliana i després a la d'Aragó. Foren del regne d'Aragó fins l'any 1452, en què Constantinoble fou presa pels turcs.

Amic lector, faig una petita parada altra volta, en el relat de la nostra història, com un deure obligat a Ramon Munta-

ner. Ell fou un membre actiu de la famosa Companyia d'Orient, participant en la major part de fets d'armes. Però el més significatiu va ser, per mi, que es convertí en el primer diguem-ne periodista-repòrter del nostre temps, i que amb la seva Crònica ens trasllada totalment a l'expedició d'Orient.

Amic lector, et prego que durant un moment tanquis els ulls i t'imaginis el següent espectacle: Cavallers vestits amb fortes malles de ferro, l'espasa a l'espatlla, muntats dalt de son protegit cavall i amb tots els sentits a l'aguait. La vista amb ansietat de veure, les orelles curioses d'escoltar, contactant tot el seu ésser al trepig d'aquelles terres tan llunyanes, barrejats amb gents de diferents races, de diferents llengües, de diferents costums, i que després de jornades de lluita amb risc constant de la vida, quan tenien un moment de relativa calma, treien ploma i pergami, i omplien fulls i fulls, de dades, fets, noms i detalls de tota mena, perquè avui nosaltres, després de segles, puguem revivre les seves odisses. Jo crec que ja podem obrir els ulls, car més o menys he intentat traslladar-te en aquell escenari.

Jaume II, orientat i seguint els consells del rei de França, Felip, decideix acabar amb l'orde del Temple. Els pren els castells i els béns, quedant d'aquesta forma desfet l'orde militar-religiós.

Contragué segones noces amb la filla del rei de Xipre, Maria de Lusignan. La qual morí l'any 1322. Aquest mateix any es tornà a casar amb Elisenda de Montcada, el dia de Nadal, a Tarragona. El dia primer de febrer del 1326, el papa Joan XXII atorgà a Elisenda la butlla per a la fundació del nou monestir de Clarisses a Pedralbes.

Envià una expedició a Sardenya, sota el comandament de

l'infant Alfons. És atribuït a Jaume II el parlament on diu: «Fill: jo us do la bandera nostra antiga del Principat de Catalunya, la qual ha un singular privilegi, ço és, que nun temps, en camp on la nostra bandera reial sia stada, jamès no fo vençuda ni desbaratada».

L'any 1327, després de 37 anys de regnat, moria Jaume II el Just a la ciutat de Barcelona, i fou enterrat a l'església del monestir de Santes Creus.

Jaume II el Just trobà en els historiadors catalans Mun-taner i Descloit, mitjançant les seves famoses *Cròniques*, els millors paladins de la seva obra. Fou un gran diplomàtic. El seu poder dins la mar era indiscutible. Fou un gran promotor de l'art i del comerç. En aquest temps s'iniciaren els mercats de Reus, Olot, Vic i Barcelona.

Alfons III el Benigne (IV d'Aragó). Vidu de Teresa d'Entença, es casà en segones noces l'any 1329 amb Elionor, filla del rei Ferran de Castella. Aquest casament és el senyal d'una aliança amb Castella. Elionor tenia un caràcter extremadament dominador, i adquirí sobre Alfons un gran domini. La seva tendència era tirar tota la terra cap al seu munt, provocant constants tensions entre els nobles catalans i aragonesos. En descriu una de les més conegudes, on es trasllueix el seu mal caràcter.

«Arribats a presència dels sobirans, Guillem de Vinatea va manifestar amb reverència i respecte la contrarietat que experimentava la ciutat de València davant el fet que el rei i els seus consellers haguessin acordat tals donacions que equivalien de fet a separar de la Corona el regne valencià; sense les viles i els llocs alienats aquest regne quedaria reduït a no res. Com era de tan vital importància l'afer que es debatia,

els consellers es veien obligats a oposar-se a la decisió reial, amb la qual cosa s'arriscaven a ésser considerats com a traïdors. El monarca podia disposar llur mort —o sia la d'en Vinatea i els seus companys—, però feia l'advertiment que tot seguit serien degollats a tall d'espasa tots els presents a la sala, exceptuats el rei, la reina i l'infant Ferran.

»— Això volies oir, oh reina? —exclamà Alfons, dirigint-se a Elionor, amb intenció de fer-li comprendre les conseqüències que havia produït la seva desorbitada ambició.

»Elionor tot plorant —plorant de ràbia es pot ben dir— contestà en castellà:

»— *Sennor, esto no lo consentiría el rey don Alfonso de Castilla, hermano nuestro, que él no los degollara todos.*

»A les quals paraules va respondre el Benigne:

»— Reina, Reina! el nostre poble és franc, e no es així subjugat com és el poble de Castella, car ells tenen a Nós com a Senyor e Nós a ells com a bons vassalls e companys.»

Alfons III signà un tractat d'amistat amb el rei Insef de Granada. El seu regnat fou curt i no massa important dins el camp polític-diplomàtic. Resumint, era un home de bona fe. A la seva mort, l'any 1335, Elionor i els infants Ferran i Joan, marxaren a Castella.

Pere III (IV d'Aragó) el Cerimoniós o el del Punyalet. Tenia, Pere, setze anys quan fou coronat a Saragossa. Prompte reclamà a la seva madrastra Elionor les viles que el seu pare Alfons el Benigne li havia regalat. L'any 1338, es casà amb la infanta Maria, filla del rei de Navarra. El 1340 es produí la batalla del Salado, on els exèrcits de la mitja lluna foren vençuts. També tingué fortes lluites amb Jaume de Mallorca.

Pere III es coronà a Palma de Mallorca. Tot seguit reduí els seguidors de la «Unió» Valenciano-Aragonesa. Després de les corts de Saragossa l'any 1347, i en retornar a Barcelona, conta la *Crònica* que, en arribar a la ciutat de Fraga, Pere III exclamà:

«O terra beneïda poblada de lleialtat: beneït sia nostre Senyor Déu qui ens ha lleixat eixir de la terra rebella e malvada: maleït sia qui li mir mal, car així mateix era poblada de lleials persones. Mas bé havem fe en nostre Senyor Déu que la tornarem a son estament e punirem aquells que hi miren mal.»

L'any 1347, celebrà segones noces amb Elionor de Portugal. Seguidament derrotà els de la Unió Aragonesa i els unionistes de València. El 1348 mor la seva esposa Elionor, i contrau noves noces amb Elionor de Sicília.

Tingué revoltes a Sardenya, i li calgué anar-hi per sufocar-les. La guerra amb Castella, el 1356, fou llarga i difícil. Les forces castellanques atacaren la ciutat de Barcelona l'any 1359. Per primera vegada es fa ús de l'artilleria, dins les tècniques de guerra en la nostra península. Una bombarda dispara contra els vaixells castellanques que estaven davant del port de Barcelona, fent-los fugir tot seguit. L'estol castellà, en la fugida, aprofita per atacar Eivissa i es refugia després a Alacant.

L'any 1361 se signa la pau, pau que fou poc duradora. L'any següent, Pere de Castella ataca la frontera aragonesa, sense avís de guerra. L'infant Ferran, el juliol de 1363, caigué mort per les armes blanques dels partidaris d'Enric de Trastàmara.

Pere III, aquell mateix any de 1363, ataca amb les famo-

ses Companyies Blanques vingudes de França. Aquestes Companyies Blanques estaven formades per gent aventurera que anaven a sou. Gent de totes races i llengües, manats pel cèlebre Bertran Du Claquin —Duguesclin—. Pere III els contracta oferint-los diners i el producte dels saqueigs. Aquestes forces mercenàries, en una campanya de cinquanta dies, travessen el terreny castellà fins a Sevilla.

Enric de Trastàmara és proclamat rei de Castella. Però el rei Pere no es dona per vençut i, amb l'ajuda de francesos i de Jaume IV de Mallorca, entra a Navarra. El 13 d'abril de 1367 presenta batalla als exèrcits d'Enric en els terrenys de Nàjara. Aquesta vegada la victòria es decanta cap al costat de Pere, el qual recobra la corona. Enric de Trastàmara es refugia a França.

Tampoc es donà per vençut Enric de Trastàmara. Ajudat pel rei de França i el comte d'Anjou, pel setembre de 1367, entren els exèrcits per Aragó i envaeixen Castella. Després de llargues lluites el rei Pere de Castella portava la pitjor part, i es refugia al castell de Montiel. En el camp de Montiel succeí aquell fet històric, tan transcendental, quan trobant-se els dos germans lluitant cos a cos, un dels cavallers d'Enric —Duguesclin—, ajudà al seu senyor, dient aquella cèlebre frase: «Ni quito ni pongo rey, sólo ayudo a mi señor». I, d'aquesta manera, Enric de Trastàmara fou definitivament rei de Castella.

Mentrestant els catalans, a l'Orient, mantenen llur domini.

Pere III el Cerimoniós, als 59 anys d'edat, es torna a casar amb Sibilla de Fortià, car la seva muller Elionor de Sicília havia mort aquest any 1379. Les darreries de la seva vida fo-

ren tristes. Pere el Cerimoniós moria sol, en el seu palau de Barcelona, el dia 5 de gener de 1387. És digne de destacar, com a lleidatà que sóc, que Pere III jurà els privilegis i llibertats de Catalunya en la ciutat de Lleida.

Amic lector, la meva intenció era anar relatant fins al temps del comte Jaume d'Urgell, anomenat el Dissortat, però crec que se'ns faria una mica llarg, i ens convé fer una parada per desintoxicar-nos de tants noms i dates, i per fer alguns breus comentaris respecte a la nostra terra d'aquells temps medievals. Senyor, quin temps més difícil i escabrós aquell! «Els quatre cavallers de l'Apocalipsi» cavalcaven totalment desbocats. La fam, la guerra, la pesta i la mort, s'ensenyorien pertot arreu on passaven. L'any 1348, la «pesta negra» fa veritables destrosses en la nostra població.

M'imagino els nostres pobles escampats per damunt de la nostra Catalunya, lluitant amb totes les seves forces per la subsistència. Els exèrcits que passaven, reclutaven els joves i els deixaven exhaurits de braços forts per a treballar. Els recaptadors d'impostos, que els arrasaven la seva mísera economia. I la mort, que els tenia amenaçats amb totes ses formes possibles. Formes que anaven des de l'espasa a la pesta, i la mort natural era la més anormal. Dintre aquest món apocalíptic, solament restava guardar el sentiment del nostre poble, amb la forma que sempre al llarg dels segles ens ha caracteritzat. Aquesta forma que ha salvat el nostre poble, és la nostra parla. Ella és i continua invencible, conservant la unitat del nostre poble. Dic el poble, en el sentit de veritable poble. El poble senzill, el poble treballador, el poble sofert. Senzillament, el poble que ansia viure lliure, lliure de pressions de gents poderoses, lliure de tractats i de pac-

tes polítics, lliure amb ell mateix. I al mateix temps, un poble guardador dels tresors lingüístics, culturals, i lluitador per la seva subsistència.

Després d'aquesta parada, em permetes, amic lector, continuar narrant, a grans trets, la nostra història? Doncs bé. Prosseguim. Som a l'any 1387.

Joan I el Caçador. Aquest comte-rei gaudia de poca salut, i era extremadament malaltís. Però això no fou pas motiu d'estar quiet. Una de les primeres accions que féu va ser la persecució de la seva madrastra Sibilla de Fortià, la qual despossessionà dels seus béns i la reclogué en un convent, on va morir.

La muller de Joan I, Violant de Bar, tingué forta influència sobre ell. La cort de Joan I el Caçador era, sens cap mena de dubte, la més esplendorosa d'Europa. Contínuament s'hi feien festes, caceries, concerts, recitals de cançons, de poesies, etc., i en aquell temps s'implantà a Catalunya la festa Occitana dels Jocs Florals.

Quant a lluites, hagué de lluitar contra les forces del comte d'Armanyac, que pretenia els drets a la corona de Mallorca. Una vegada vençut el comte d'Armanyac, es retirà més enllà del Rosselló.

Es de destacar el seu caràcter democratitzador, respecte a la causa dels pagesos de remença, en abolir els «mals usos».

L'any 1391, es produí en tota la península un moviment anti-jueu. Aquest moviment començà a Sevilla el dia 6 de juny del dit any. Seguidament aquest fet anti-semita arriba a Catalunya i té conseqüències tràgiques per als jueus, car foren passats a sang i a foc els Calls de Barcelona, Girona, Lleida, Perpinyà i d'altres poblacions.

L'any 1392, l'infant Martí pren possessió de l'illa de Sicília.

El 1397, la ciutat d'Atenes cau en mans de Nèrico Acciagnoli, i fou la fi de la dominació catalana a Grècia.

En aquest temps s'esdevé el gran cisma dins l'església catòlica. L'aragonès Pere de Luna, que adoptà el nom de Benet XIII, dit per sobrenom «el Papa Luna», no volgué renunciar al seu papat, després de l'acord del rei Carles VI de França amb la universitat de París, on es proposà, per acabar amb el Cisma, la renúncia dels dos papes competidors, i el nomenament d'un altre.

El comte-rei Joan I el Caçador morí a conseqüència d'una caiguda de cavall, durant una cacera en el terme de Torruella. Era l'any 1397, i tenia 45 anys d'edat.

És de destacar la col·laboració del nostre escriptor Bernat Metge en els afers nacionals, ja que fou secretari de Joan I el Caçador. D'aquest escriptor ha estat dit que la seva prosa, en *Lo somni*, és una de les millors mostres del català del temps, dins una línia culta i intel·lectualista.

Martí I l'Humà. A la mort de Joan I, el seu germà Martí, que estava a Sicília, esdevingué comte-rei de la confederació. Estava casat, des de l'any 1372, amb Maria López de Luna. La seva muller Maria fou regent mentre el comte-rei es trobava a Sicília. El comte Mateu de Foix reivindicà els seus suposats drets sobre la confederació catalano-aragonesa. El Consell de Cent de Barcelona i la Generalitat de Catalunya fan costat a la justa causa de Martí l'Humà, i obliguen el comte de Foix a retirar-se cap a França.

L'any 1397, el 29 de març, arriba Martí l'Humà a la ciutat d'Avinyó, on és rebut pel papa Benet XIII. Es traslladà a Bar-

celona, i passa seguidament a Saragossa, on jurà els furs i privilegis d'Aragó.

L'any 1406 se celebren les Corts de Perpinyà. Aquestes Corts foren famoses pel discurs d'obertura, en el qual el comte-rei féu un alt elogi del Principat de Catalunya, demostrant un gran sentiment envers el catalanisme. En aquest pregó desplega un gran sentit liberal, i diu que no hi ha cap altre poble al món que gaudeixi de tantes llibertats i franqueses com Catalunya. Aquestes Corts de Perpinyà foren molt llargues. Continuaren a Sant Cugat del Vallès i s'acabaren a Barcelona l'any 1409.

Martí l'Humà es traslladà a Sardenya, per sufocar unes revoltes. Després de la victòria, una dissortada nova arribà des de Sardenya. Martí el Jove, l'únic fill de Martí l'Humà, fineix de mort sobtada a l'edat de 33 anys. Aquesta pèrdua deixa la Corona Siciliana i Catalano-Aragonesa, sense successor.

El Consell de Cent i les Corts Catalanes demanaren amb molta insistència a Martí l'Humà que es tornés a casar, ja que estaven verament preocupats i nerviosos pel problema successori. Darrerament, i després de molta resistència per part de Martí, que aïllava la seva falta de salut, trià per muller Margarida de Prades. Com era d'esperar, l'enllaç no donà fills, i els aspirants a la corona desplegaren gran activitat per tal d'aconseguir llurs propòsits.

El 29 de maig de 1410, trobant-se el comte-rei Martí en el monestir de Valldonzella, se sentí malalt de gravetat —llavors hi havia la pesta a Barcelona—. El dia 31 de maig passà a millor vida el comte-rei Martí.

Tot veient el comte-rei la mort, no es decidí a nomenar el

seu successor i declarà que ho fos «el que per justícia li correspongui». Indecisió que portà grans conseqüències a Catalunya, perquè Martí l'Humà fou el darrer comte-rei legítim de la terra catalana.

Aquesta Casa de Barcelona, que s'inicià amb Guifré el Pelós l'any 880, ha arribat fins a Martí l'Humà en aquest any del 1410. A la primeria fou governada per comtes, després per comtes-reis. Aquest període de cinc segles llargs, és la base fonamental de la nació catalana. Durant aquest temps ha nascut, ha crescut i s'ha format aquesta nació nostra. Hem tingut molts entrebancs i entrepassegades. A causa de males decisions dels comtes-reis a l'hora de la successió per governar Catalunya i la Confederació, s'ha partit la nostra terra amb estranys repartiments, i sempre, una altra volta, s'ha tornat a ajuntar. Una força misteriosa ens manté units. Aquesta força és la nostra llengua, aquesta llengua parlada pels comtes-reis, aquesta llengua parlada pel poble, aquesta llengua parlada pel conjunt de la gent que viuen, treballen i moren en aquestes terres catalanes.

I en prova de gratitud, ella, la llengua, s'ha convertit en el nostre guardià etern i immortal. Guardià de la nostra terra, que té cura de nosaltres, que ens amoixa i que ens preserva dels perills. I gràcies a ella, hem resistit i resistirem totes les tempestes, totes les injustícies, totes les dissorts. I gràcies a ella ens hem mantingut i ens mantindrem sempre units i ens sentim orgullosos d'ésser fills de la nostra terra.

L'interregne. El dia 25 de setembre de 1410, catorze membres representaven el Parlament de Barcelona, i els pretendents a la Corona s'adrecen al Parlament. Els pretendents són els següents:

- Ferran d'Antequera (s'anomena d'Antequera per haver conquistat aquesta plaça als moros).
- Jaume d'Urgell, comte d'Urgell.
- Lluís d'Anjou, duc de Calàbria.
- Frederic, comte de Luna.
- Joan, comte de Prades.

Escollats els pretendents, el Parlament envià ambaixadors als diferents reialmes, perquè s'hi facin assemblees que deliberin qui hi té majors drets.

Una sèrie de circumstàncies coincidiren a fer de la causa del comte Jaume d'Urgell una causa que no arribés a bon terme, tot i que semblava que era la més justa i la possible guanyadora.

Amb una discussió entre Antoni de Luna —amic del comte d'Urgell—, i l'arquebisbe de Saragossa, l'arquebisbe mor a mans del de Luna. Aquest fou acusat d'assassinat i és castigat amb l'excomunió. Aquest fet causa una gran pèrdua en la popularitat del comte Jaume d'Urgell i afavoreix en gran manera la causa de Ferran d'Antequera.

Es decideix la reunió de compromissaris a Casp, que foren els nou següents:

- L'arquebisbe de Saragossa, Pere Segarriga.
- Guillem de Vallseca.
- Bernat de Gualbes.
- Vicenç Ferrer.
- Bonifaci Ferrer.
- Gener Rabassa.
- Domènec Ram, bisbe d'Osca.

— Berenguer de Bardaxí.

— Francesc d'Aranda.

Com he dit abans, les circumstàncies no eren propícies a la causa del que semblava guanyador, Jaume d'Urgell. Alguns historiadors diuen que hi hagué suborns. Sigui com sigui, les tendències majoritàries es decantaren pel castellà Ferran d'Antequera.

Així es conta la versió del que succeí aquell dia a Casp: Vicenç Ferrer (Sant Vicenç Ferrer), eloqüent predicador i molt respectat per la gent del poble de València i de Catalunya, tingué part decisòria i tendenciosa en aquest afer. Tot i havent-hi en la reunió un arquebisbe i un bisbe, que tenien més categoria que ell, prengué la paraula primer que ningú, i començà d'aquesta manera: «Mireu, no entretinguem més la sentència, car la justícia dóna el dret a l'infant Ferran de Castella i això i no altra cosa ha de fer-se, perquè ve de dalt i no pas de la terra».

Aquestes paraules dites d'una forma tan intencionadament inspiradora per la força divina, ningú dels d'allí reunits no gosà contradir-les. I així, un divendres 25 de juny de 1412, es votà la causa que decidí aquest conflictiu plet. Vicenç Ferrer fou el primer a donar el seu parer, votant a favor de Ferran d'Antequera. Seguidament el bisbe d'Osca, Domènec Ram, Bonifaci Ferrer, Bernat de Gualbes, Berenguer de Bardaxí i Francesc d'Aranda. I es complí d'aquesta manera el destí preconitzat per Vicenç Ferrer.

Hem arribat al punt àlgid de l'inici del nostre plet nacional envers Castella. D'aquest punt arrenca la pèrdua de l'hegemonia catalana, i es dóna pas a la dinastia castellana, que

mitjançant una reacció de fets, esdevé cada cop més dominadora.

Però, amic lector, no puc per menys que parar-me a fer una reflexió, en aquest moment que estic escrivint aquestes planes, aquí a Bellpuig, damunt d'una taula de fusta de no-guer envellida pels segles, una taula que pertany als meus avantpassats —i dic pertany, perquè moralment és d'ells—, que quan la miro i treballo damunt seu encara em sembla sentir les seves veus que m'aconsellen i m'orienten. Aquelles veus que quasi es remunten ja als fets que vaig relatant.

Doncs sí, aquestes terres de Bellpuig, que pertanyien a la baronia dels Cardona, dins el comtat de Barcelona, i un poc més a la dreta les terres del comtat d'Urgell, foren l'escenari on es desenrotllà la tragèdia del darrer comte d'Urgell, Jaume el Dissortat.

Balaguer era la capital del comtat d'Urgell, i en aquesta ciutat el comte Jaume prengué la decisió de no reconèixer Ferran, prescindint del compromís de Casp. Ferran estava bastant cautelós, perquè el d'Urgell tenia bons aliats i disposava de forts mitjans econòmics. Però l'un i l'altre esperaven qualsevol incident, per petit que fos, per a convertir-lo en un conflicte seriós. Ferran envià Rimbau de Corbera a les comarques lleidatanes, i ordenà als veguers de Lleida, Cervera i Tàrraga, que l'ajudessin per perseguir bandolers. Doncs bé, Rimbau, amb l'excusa d'agafar uns criminals, entrà a Castellnou de Seana, terreny del comte d'Urgell. Acte seguit el comte d'Urgell, enfadat, demanà a Ferran d'Antequera que privés al lloctinent Rimbau d'intervenir en afers que no eren de la seva jurisdicció. Amb tot això, les relacions

entre Jaume i Ferran anaren esdevenint cada cop més ti-bants.

El comte Jaume d'Urgell, ajudat pel seu amic Antoni de Luna —encarregat de reclutar forces mercenàries—, i amb tota seguretat esperant que el poble reaccionaria a favor de la seva causa, presentà guerra oberta contra Ferran d'Antequera. En un principi les forces del comte obtingueren alguna victòria sobre les de Ferran. Però a mesura que anava passant el temps, el de Castella tancava el cercle cada cop més, i obligà el comte Jaume a fer-se fort en la ciutat de Balaguer, que assetjà amb forces castellanes, aragoneses i catalanes.

En l'exèrcit que assetjava Balaguer hi havia molts cavallers catalans, que afavorien la causa ferrandista. Entre ells, segurament que hi havia Hug de Cardona, de la senyoria de Bellpuig. Senyoria que abraçava a més de la vila de Bellpuig, Vilanova de Bellpuig, Golmès, Linyola, Utxafava, Sant Martí de Maldà, Maldà i Maldanell (poble avui desaparegut). Dic segurament, perquè el seu germà Antoni de Cardona participà activament en el setge de Balaguer contra Jaume d'Urgell.

Ferran d'Antequera va fer que Vicenç Ferrer vingués des de València per predicar la seva causa, sobretot a la ciutat de Barcelona, car sabia el respecte que el poble li professava.

Després de moltes penalitats aguantant el setge, i amb l'esperança de rebre reforços —que foren contractats, però que no arribaren—, i Jaume d'Urgell en gran manera mal aconsellat per la seva mare Margarida, Balaguer es rendí.

D'aquest fet de la rendició, és bo comentar-ne i conèixer la narració feta en el llibre *La fi del comte d'Urgell*, d'autor

anònim, en el moment que el comte s'acomiaa del poble de Balaguer, aplegat a la plaça del Mercadal.

«—Prohoms: veient la vostra gran lleialtat i fidelitat, com també per la gran amor que us tinc i de la que en sou ben mereixedors, davant la temença que aquesta ciutat fos assaltada i vosaltres maltractats, he decidit de lliurar-me, jo i els meus béns, a mercè del rei. I com sigui que havia jurat de no llevar-me la barba fins a ésser rei o no-res, heus aquí que d'ara endavant que esdevindrà no-res, el meu vot s'és acomplert; he pensat, doncs, que abans d'eixir de la ciutat cal que em talli la barba.

»Dit això, després de donar les gràcies, amb gran humilitat, als que tan lleialment l'havien sostingut, féu venir un barber al mig de la plaça i va fer-se tallar la barba. Els prohoms de la ciutat, tot plorant, digueren al comte que no havia de retre's sense salvar els seus béns i la seva persona, els quals de cap manera no havia de posar en mans del rei, a qui calia que prestés la deguda fidelitat, però que no devia preocupar-se d'ells ni de la ciutat car tots s'estimaven més morir amb l'espasa a la mà abans que la seva persona fos ultratjada i els seus béns dissipats. Llavors el comte, plorant, els digué:

»—Prohoms: no passeu quimera per mi; només us encomano la muller i les filles, car la meva persona s'és extingida i perduda, i ningú no pot salvar-la.»

Acabada la confrontació amb la victòria de Ferran d'Antequera, els béns de la casa d'Urgell foren confiscats i repartits. Jaume d'Urgell fou empresonat i, després d'estar en diferents presons, fou definitivament reclòs en la presó del castell de Xàtiva. Després de llarg i penós captiveri, morí el dia

1 de juny de 1433. En els documents oficials de la defunció del comte consta que fou de mort natural. En algun altre, s'hi fan comentaris de malaltia. I la llegenda parla d'assassinat. Però el que sí que es pot assegurar és que les seves paraules «ésser rei o no res», varen ser reals.

La dinastia castellana. Ferran I, el d'Antequera. L'any 1412, dos anys abans de l'afer del dissortat comte d'Urgell, Ferran d'Antequera jurà els furs a Barcelona. Les Corts declararen el comte Jaume en rebel·lia. Encara que la causa del d'Urgell fos presa pel poble amb simpatia, per motius de seguretat i acatament a les lleis, va anar perdent força. Ja sabem el resultat del conflicte.

Una de les coses que més disgustà els catalans, fou l'acompanyament de consellers i funcionaris castellans que portava Ferran d'Antequera.

Un dels fets a destacar és l'abandó de Ferran envers el papa Benet XIII per motius polítics. Aquest papa, que tant l'ajudà en la causa del Compromís de Casp, es veu ara desprotegit i es retira a Peníscola. Benet XIII, el Papa Luna, mai no volgué renunciar al seu papat i solament la mort que trobà aquí a Peníscola el vencé, donant fi al cisma de l'Església catòlica.

He comentat abans que a Catalunya no es veia amb massa bons ulls l'acompanyament de consellers de Castella dins la Cort. I els barcelonins eren molt zelosos de les seves llibertats i privilegis. Estant obligats, des del monarca als vassalls, a pagar llurs tributs, Ferran donà ordres de no pagar els impostos. Tal cosa ocasionà una reunió del Consell de Cent, que decidí enviar el conseller Fivaller per solucionar aquest de-

sagradable afer. Els historiadors donen d'aquest fet diferents versions:

«La versió tradicional fou teatralitzada, diguem-ho així, per Llorenç Valla. Té tot l'aire de novel·la allò que Fiveller, convençut que es jugava la vida, anà abans a casa seva a acomiadar-se de la muller i dels fills, i que féu testament i es confessà i combregà, així com allò altre que es posà la gramalla de dol, i que s'encaminà al palau reial precedit d'un veguer, i seguit d'un patge i dotze escuders, tots igualment endolats.

»—Qui sou? — diu que li preguntaren al palau reial quan demanà per veure el comte-rei.

»—Un conseller de Barcelona — respongué.

»Li digueren que només hi havia ordre de deixar entrar Joan Fiveller. Però aquest, per tres vegades, féu la mateixa resposta invariable:

»—Sóc un conseller de Barcelona.

» Per fi el monarca, quan li fou tramesa la tercera resposta, digué:

»—Que entri el conseller de Barcelona, puix que amb la seva tossuderia prou que és Fiveller.»

Traslladant-se el comte-rei Ferran de Barcelona a Castella, en arribar a Igualada es trobà sobtadament malalt. El seu mal fou de tanta gravetat que ningú hi pogué fer res, i morí tot seguit, el dia 2 d'abril de 1416. Acompanyaren les seves despulles el conseller Joan Fivaller i altres prohoms, i fou sepultat al Monestir de Poblet. Així acabà la vida el primer comte-rei foraster de la nostra terra.

Alfons IV el Magnànim (V de Castella). Les primeres ordres que donà Alfons després d'haver jurat els furs i pri-

vilegis de Catalunya, foren cridar el seu germà Joan, perquè sospitava que tenia intenció de quedar-se amb el regne de Sicília. També es preocupava constantment de l'estat de l'empresonat Jaume d'Urgell, car considerava que tenia encara molts partidaris disposats a ajudar-lo.

El 1419 convocà Corts a Sant Cugat del Vallès, i hi féu el discurs d'obertura en llengua catalana. Seguidament marxà a pacificar les illes de Còrsega i Sardenya, i deixà la seva muller Maria com a lloctinent de la Confederació. L'any 1421, se li presentà l'ocasió d'anexionar als seus estats el regne de Nàpols. Aquest fet motivà ressuscitar les lluites entre Aragó i la casa d'Anjou (aquestes lluites duraran trenta anys). Guanyada per fi la guerra sobre la casa d'Anjou, és Alfons el Magnànim proclamat per la noblesa i aclamat pel poble. La sort li ve de cara, i derrota l'estol genovès en aigües de Pisa. Aquesta victòria desperta l'enveja dels napolitans, que organitzen un complot per assassinar-lo. Avisat a temps es refugia en un castell, mentre les seves forces són passades a ganivet.

Les Corts de Tortosa havien estat previsoros i enviaren just a temps un estol de 22 vaixells, manats per Joan Ramon Folch, comte de Cardona. L'estol arribà a Nàpols el dia 10 de juny de 1423. En veure la nostra gent des del castell de Nàpols arribar reforços, sortiren contra els napolitans, i reduïren la ciutat a flames. De tornada, prengueren la ciutat de Marsella i agafaren les cadenes del port, per portar-les com a trofeu a la ciutat de València, on arribaren al final de l'any 1423. D'aquesta manera acabà la primera fase de l'atrevida campanya.

A Itàlia les lluites eren constants, amb tractats i guerres

continues. Alfons el Magnànim es casà amb Maria, germana de Joan II de Castella. Els continuats viatges d'Alfons i possiblement la poca delicadesa de Maria, varen fer d'aquesta comtessa-reina «una vídua amb marit viu».

Les lluites internes a Castella entre cosins i cunyats sembraren els reialmes de grans calamitats tot al llarg de trenta anys.

En aquest any de 1433, s'esdevingué la mort del comte Jaume d'Urgell el Dissortat, en la presó del castell de Xàtiva. L'obra anònima mencionada abans, *La fi del Comte d'Urgell*, relata que el comte morí assassinat pels germans Joan, Enric i Pere, fills de Ferran d'Antequera. En el relat es donen tota mena de detalls del suposat crim. Aquesta versió de l'autor anònim ha estat acceptada per la majoria d'autors moderns. Així diu textualment el relat:

«Lo rey don Joan, rey de Navarra, qui era germà del rey don Alfonso e dels dits dos infants, e qui sperave succeyr en lo realme de Aragó après mort del rey Alfonso, com no hagués infants, reduptant-se que per la deslliuració del comte no resurtís qualque torb sobre lo regne, qui li impedís la successió, attès majorment que lo rey aturave en les parts de Itàlia fora d'aquest regne, tractà molt secretament ab los infants sos frares que lo comte morís, fahent compte que home mort no fa guerra, e que pus fos mort may no 's parlaria pus d'ell. E, de fet, portant a execució aquest tracte e empresa, ells hagueren certes lletres del rey Alfonso deressades al català del castell de Xàtiva, ab les quals li escriví e manà que si lo rey de Navarra, son frare, a cavall, ab los altres infants se trobaven en lo castell, que ell fahés e complís sens tota di-

latió totes aquelles coses que ells volguessen e ordenassen, com si la sua persona hi fos present.

»E, de fet, certa jornada, ab molt gran secret e molt cautelosament, lo dit rey e infants vingueren al castell, e, donada la lletra al catlà, ells se retragueren en un retret del castell de Xàtiva e, retrets, digueren al catlà què era del comte de Urgell. E, per quant era encara molt matí, lo catlà los dix que encara no era llevat del llit; ells li digueren que el fes llevar e que 'l fahés venir a ells en lo retret on eren, car ells volien parlar a ell. De continent lo catlà anà allí hont lo comte jahie, e desperta'l e dix-li: — Senyor comte, ací són lo rey de Navarra e los infants don Henrich e don Pedro, que us demanen, car dien voler parlar ab vós; així que, si us plaurà, llevau-vos e veniu, car ells vos demanen cuytadament, que dien s'en volen anar. — Lo comte, qui oy que tots los tres germans eren aquí, tenint-se per mort, de continent dix: — O catlà, mort som jo—. E lo catlà dix-li: — Com? Mort, senyor, no sou pas—. Verament —dix lo comte—, catlà, sí som—. E així, ab mortal congoixa, ell se dressà al llit, e llançant-se lo jupó damunt ell, començà a dir una molt piadosa exclamació a nostre senyor Déu, del seu gran infortuni i de la sua extrema desventura.

»E així, ab molts grans gemechs e sospirs, sentint-se la mort, ell se vestí. Vestit, tot tremolós, com aquell que porten a sententiar, ell seguí lo catlà, que 'l menà en lo retret hont era lo rey e los infants. E anant allà, abans que hi plegàs, ell se girà al catlà e li dix: — Recort-te, catlà, que abans no seran passats cinquanta anys la mia sanch e destructió serà vindicada, no solament en aquest, més en tots aquells qui són estats causa e ocasió de la mia destructió —. E dites aques-

tes paraules, lo catlà lo mès dins lo retret; e de continent fo dins, digueren al catlà que eixís fora.

»Eixit lo catlà, ells se tancaren dins amb ell, e lo catlà, scoltant defora, oy dins molta remor, e, entre les altres coses, oy tres o quatre crits que lo comte mès, dient: — No sé tal cosa. No sé tal cosa. — E així, dins lo retret, lo comte fo offegat per los qui ab ell eren dins. E, offegat, de continent obriren la porta e cridaren lo catlà, qui se apartà quan sentí obrir; e de continent lo catlà entrà dins, e, vehent lo comte jaure allí mort, met agrement a plorar, cridant greument què havien fet, ne quina rahó e compte donaria ell al rey e al batlle de València de la persona del comte. E ells digueren-li que no curàs, que allò era stada la voluntat del rey. E de continent ells faheren pendre lo cors del comte e despullar-lo, e faheren-lo metre dins lo llit hont jahie, e digueren e manaren ab molt gran pena al catlà que no digués res del qui era stat fet, mes que fingís e que digués com ell lo havia trobat mort en lo llit. E molt cuytadament lo rey e los infants se isqueren del castell e se n'anaren.

»Lo catlà de continent tramet a la ciutat de Xàtiva e fa venir al castell la justítia e los jurats, ab los scrivents de les corts. E, arribats al castell, ell mostra a ells lo comte jahent mort en lo llit; e fan aquí pendre informatió com lo cors aquell que jahie mort en lo llit era la persona del comte, per poder-ne donar rahó al rey don Alfonso. E, fet açò, tramès molt cuytadament al batlle de València, suplicant-lo degués venir fins al castell, com ell ho hagués de molta necessitat. De continent lo batlle y (hi) anà, y, quan fou allà, ab molt stret secret ell dix al batlle lo cas com li era contingut; e lo batlle, presa sa gran informatió, féu portar lo cos en la ciutat de Xà-

tiva; e après feu-lo soterrar en lo monestir de framenors d'aquella ciutat.»

L'anònim narrador disculpa el comte-rei, i assegura que reprovà el crim i en fou molt irat. «Foren molts — escriu — qui digueren que lo rey Alfonso trobà molt gran anuig en la mort del comte, car no volia pas que el matassen, e que ell fo molt enganat sobre la lletra que féu al catlà; car sa intentió no era pas que lo comte morís, ni los germans nunca li digueren que 'l volguessen matar, abans bé se pensave que, complint lo promès, lo deslliurassen de la presó e que 'l trametessen en Portugal, pus, emperò, donassen compliment en fer les diffinitions e renuntiations qui eren estades promeses fer.»

Durant el manament d'Alfons el Magnànim, hi hagué moltes accions militars i polítiques envers els dominis mediterranis. L'any 1431, s'envià l'expedició d'un estol a Tunis. Acció contra l'illa de Gerba. Seguidament una a Trípoli. El papat es gira contra el comte-rei, i són derrotats en la batalla naval de Ponça l'any 1435. Alfons el Magnànim i els infants Joan i Enric esdevenen presoners en aquesta batalla. Seguidament són alliberats. L'any 1442 hi ha el setge i la conquesta de Nàpols.

En aquests anys les lluites interiors a Castella continuen amb forta intensitat. També hi hagué revoltes a Catalunya. Les classes populars anomenades la Busca i la Biga es sublevaren contra les més elevades, que tenien el monopoli del poder. Amb la intervenció del lloctinent de Catalunya, Galceran de Requesens, sembla que els ànims s'apaivaguen.

Tingué una destacada actuació en les lluites marineres l'almirall Bernat de Vilamarí. Els genovesos tingueren l'a-

treviment de presentar-se davant del port de Barcelona, per atacar la ciutat. L'almirall català els derrotà i els perseguí fins a la seva república, on féu veritables estralls.

Després d'un llarg regnat de 42 anys, Alfons IV el Magnànim mor, als 64 anys, a la ciutat de Nàpols, el dia 27 de juny de 1458.

Catalunya tingué en aquesta època una forta expansió territorial. La llengua catalana fou molt divulgada, i es parlava com a llengua oficial a Nàpols i tot. Es construí l'edifici de la Diputació de Barcelona. Es fundaren les universitats de Girona i Barcelona. Hi hagué grans escriptors historiadors, com Pere Tomic, Gabriel Turell, Bernat Boades i altres. També hi hagué poetes, com Ausiàs March, Jaume Roig, Jordi de Sant Jordi i altres. Es feren grans progressos a la indústria, a l'agricultura i al comerç. Per la part sud, es feren expedicions per les costes africanes fins al golf de Guinea. I els vaixells navegaren des de Flandes fins a Alexandria.

Joan II sense fe. Fill de Ferran d'Antequera, i essent rei de Navarra, és a partir d'aquest moment de l'any 1458 comte-rei de Catalunya-Aragó, a l'edat de 60 anys.

El dia 22 de novembre arriba a Barcelona, i com és costum, fa els juraments habituals dels usos i costums de Catalunya. L'endemà entra la comtessa-reina Joana Enríquez. Aquests dies foren de festa gran a Barcelona, però malgrat això les relacions entre Joan II i Catalunya no eren bones.

Carles de Viana, fill de Joan II, en morir Alfons IV de Nàpols passà a Sicília i poc després a l'illa de Mallorca. El príncep Carles de Viana tenia una gran popularitat entre el poble català. Això inquietava profundament al seu pare, Joan II. El príncep de Viana, pel març de 1460, sortí de l'illa de Mallor-

ca i desembarcà a Salou. El dia 31 de març entra a Barcelona, on se li fa una grandiosa i magna rebuda. Joan II cada vegada estava més preocupat i disgustat, per la simpatia i afecte que els catalans tenien per Carles.

Celebrà Joan II Corts a Lleida, l'octubre de 1460, i ordenà a Carles la seva assistència. Després de seriosos advertiments per part dels consellers de Carles, decideix presentar-s'hi el dia 2 de desembre. Una vegada davant el seu pare, aquest no triga a fer-lo detenir per la guàrdia reial. La conseqüència d'aquest fet causà forts disgustos dins la Confederació i en gran manera dins de Catalunya.

Acte seguit, s'obrí un procés contra Carles de Viana, acusat de conspirar contra la vida del seu pare i de tenir tractes amb gent de Castella per atemptar contra els dominis de Joan II. Cap d'aquestes acusacions no pogué ser provada.

Durant molt de temps, consellers del Principat i de la Confederació intercediren per la causa del príncep de Viana, car consideraven injust el tracte que el comte-rei donava al seu fill Carles. Cada cop els ànims estaven més tibants i, finalment, després de moltes temptatives per a solucionar el plet, la Generalitat i el Consell de Cent decidiren emprendre una enèrgica i decidida acció. Per primera vegada dins la nostra història, el poble s'alça contra el seu comte-rei. Davant de tan forta actitud, Joan II es desdiu i allibera el príncep de Viana, que es trobava empresonat a Morella.

L'entrada del príncep Carles de Viana a Barcelona fou feta amb gran pompa. Consellers, Diputació, clerecia i tot el poble l'aclamava. El 24 de juny de 1461 es proclama el príncep de Viana com a primogènit de la corona de Catalunya-Aragó, jurant les lleis de Catalunya i els privilegis de Barce-

lona i les altres llibertats de la nostra terra. Seguidament és nomenat Lloctinent de Catalunya. L'alegria dels catalans, i sobretots dels barcelonins, no durà pas gaire, perquè el dia 23 de setembre de 1461 el príncep Carles de Viana moria. La causa segurament havia estat la poca salut que gastava, però la veu del poble digué que morí emmetzinat. Emmetzinament, deien, promogut per Joana Enríquez.

Durant molt de temps el poble venerà el príncep Carles com a sant, i la gent deia que la seva ànima feia miracles i que fins i tot s'havi aparegut damunt el camp de batalla.

Sens dubte de cap mena, Catalunya volia i estimava el príncep Carles. Els historiadors d'aquell temps li feren tota mena d'elogis: «Dotat d'excel·lents qualitats personals, de dolç i amable tracte, plàcevol i modest, per bé que de vegades sever i malencòlic, i algunes irritable i liberal i magnífic sempre, donat a l'estudi de la filosofia i de la història de què deixà escrites i traduïdes obres, amic dels poetes...»

«Per la seva educació, pels seus estudis, escrivia i traduïa correctament el llatí, parlava el francès, l'italià i el català, a més de la seva llengua materna, la castellana...»

La sobtada mort de Carles de Viana afavorí els plans de Joan II i sa muller, que sempre havien desitjat donar la corona d'Aragó al seu fill Ferran. Així, doncs, el futur rei catòlic tenia el camí lliure.

Els pagesos de remença. Definiré, d'acord amb el llibret de J. Camps i Arboix titulat *La reivindicació social dels remences*, d'aquesta forma el remença: «La remença a Catalunya és l'adscripció a la gleba del Dret romà. Els remences són a Catalunya els servents de la gleba del feudalisme. Els adscrits a la gleba n'eren una pertinença, com un rec o un arbre,

i seguien la sort de la terra quan el predi era alienat. A més, es veien aflagits pel que s'anomenaven mals usos, i per tota una lletania de prestacions oneroses i gabelles abusives.»

L'any 1462 els pagesos de remença, acabdillats i organitzats per Francesc Verntallat, mostraren una gran agitació, amb actitud molt bel·licosa, i sembraren la intranquil·litat i l'alarma en totes les comarques. Davant d'aquesta situació, la Generalitat nomenà capità general el comte de Pallars.

Mentrestant, Joan II s'havia aliat amb Lluís XI de França per entrar a Catalunya. Aquestes forces franceses foren a temps d'alliberar la plaça de Girona, assetjada pel comte de Pallars, on hi havia Joana Enríquez i l'infant Ferran.

Les terres lleidatanes foren envaïdes. Joan II entrà a Balaguer, ciutat sota la seva senyoria des de la desfeta del comtat d'Urgell. L'exèrcit de la Generalitat és vençut en la batalla de Rubinat per les forces de Joan II, que s'apoderà de Tàrraga el 23 de juliol de 1462.

Aquesta guerra —potser és més ben dit, guerra civil, ja que la manca d'unanimitat entre els mateixos catalans era cada cop més accentuada— s'estendria com una gran taca d'oli i mobilitzava grans i petits.

Tot i veient que les coses no marxaven pas massa bé, la Generalitat declarava Joan II enemic públic i proclamava comte de Barcelona Enric IV de Castella, enemic de Joan II.

El conflicte s'internacionalitzava. Lluís XI aprofità l'ocasió per ocupar el comtat de Rosselló i Cerdanya. Joan II paralitzà l'acció de Castella, obligant Enric IV a acceptar la sentència arbitral de Baiona, on Lluís XI, jutge de les discrepàncies, sentencià Enric IV a renunciar a ser comte de Barcelona, a canvi de certes concessions territorials de Navar-

ra, i que Joan II havia de respectar els drets i les constitucions de Catalunya.

Catalunya tenia davant d'ella, per primera vegada en sa història, un veritable problema de difícil solució. Alguns prohoms llançaren la idea de constituir una república independent —amb seguretat, a l'estil de les repúbliques italianes—. Altres gents defensaven la causa de Joan II. La majoria remences, i alguns senyors.

La guerra continuava i Catalunya s'anava dessagnant. La terra no es cultivava, la gent estava espaordida, i ens matàvem entre germans. La ciutat de Lleida caigué en mans de Joan II el dia 6 de juliol de 1464, després de quatre mesos de setge, sense queviures i havent sostingut una resistència valerosa. Seguidament caigué Vilafranca del Penedès.

Pere de Portugal, nét del dissortat comte d'Urgell, fou proclamat comte-rei —com es pot veure, els catalans no havien oblidat la casa d'Urgell—. Aquest nomenament es féu a l'empara dels drets que conferia la Constitució de Catalunya. Pere de Portugal no havia calculat bé les seves forces i s'embarcà en una aventura que no es podia sostenir ni pels diners ni per l'organització. L'exèrcit manat per l'infant Ferran i el comte de Prades, caigué el 28 de febrer de 1465 sobre el del conestable de Portugal, entre Prats de Rei i Calaf. L'exèrcit del conestable sofrí una desastrosa desfeta, i caigueren molts nobles catalans, entre ells el comte de Pallars. Seguidament capitulà Cervera.

Pere de Portugal (Pere IV) s'emmalaltí a la ciutat de Granollers, i el dia 29 de juny de 1466 expirà. Joan II i el príncep Ferran, davant d'aquesta nova circumstància, oferiren la pau a la Diputació de Barcelona. Però, la minoria del moviment revolucionari no volgué acceptar i decretà, el dia 2 de

juliol de 1466, pena de mort per a tothom que parlés a favor de Joan II i la seva família.

La Generalitat catalana oferí a Renat d'Anjou, comte de Provença i enemic mortal de Joan II, ser comte de Barcelona. Renat d'Anjou acceptà. L'any 1467, Joan de Calàbria, duc de Calàbria i de Lorena, fill de Renat, és nomenat lloctinent de Catalunya. Arribà a Perpinyà, on se'l rebé amb grans honors. Joan d'Anjou de Calàbria i de Lorena tenia fama de ser un dels més prestigiosos cavallers d'Europa.

Joan II hagué de suspendre temporalment les activitats guerreres, per causa de la ceguesa provocada per cataractes. Fou operat pel metge jueu lleidatà Cresques Annabarrí, i recobrà la vista. Una vegada recuperat, reprengué la lluita contra les forces de Joan de Calàbria.

Durant aquest temps de l'any 1468, succeïren dos importants esdeveniments. Un és que el príncep Ferran es casà amb la infanta Isabel de Castella. L'altre és la mort de la segona muller de Joan II, Joana Enríquez, a Tarragona.

Tornant a Joan de Calàbria, que anava aconseguint victòries a Girona i a l'Empordà, de retorn a Barcelona se sentí sobtadament malalt. Malaltia que no pogué superar, i el dia 16 de desembre de 1470, el primogènit del vell Bernat d'Anjou deixava d'existir.

El nét de Renat d'Anjou, Joan de Calàbria, fill bastard del difunt duc de Calàbria i de Lorena, fou nomenat lloctinent de Catalunya.

Joan II aconsegueix noves victòries militars, car la mort de Joan de Calàbria l'afavorí en l'aspecte que moltes forces estrangeres retornaren als seus llocs d'origen. La revolta s'anava amainant. Joan II estava guanyant aquesta difícil i complexa partida que tenia entaulada amb el poble català.

El dia 14 d'octubre de 1471, la ciutat de Barcelona fou assetjada. Per terra, l'infant Alfons d'Aragó. Per mar, Bernat de Vilamarí. I el gruix de l'exèrcit de Joan II se situà a Sant Cugat del Vallès. El setge portava ja vuit mesos i Barcelona no defallia. Passà per tota mena de penalitats: la fam, la pesta, la pluja artillera que no parava, però els barcelonins aguantaren amb l'esperit de moral cada cop més elevat.

Joan II, en veure com resultava de difícil i llarg el setge, aplicà normes de diplomàcia, i oferí condicions cada cop més avantatjoses. Arribà un moment que Barcelona no pogué més, i capitulà. Joan II hagué de tornar a jurar els furs, les llibertats i els privilegis de la ciutat de Barcelona. Jurament que també prestà el príncep primogènit Ferran.

El dia 17 d'octubre de 1472, després de dotze anys d'absència, entrà Joan II a Barcelona. Aquest comte-rei tan odiat pels catalans, al qual havien prohibit de posar els peus sobre terres catalanes, decretà l'amnistia per a tots els catalans, excepte per al comte de Pallars, que fugí al seu comtat, per tal de defensar-hi la independència del darrer comtat de Catalunya.

Joan II, aquell comte-rei que començà el seu manament ja gran, un dia de gener de 1479 expirà amb l'angoixa de veure un poble que no l'estimava, un Rosselló sota el domini francès i un comte de Pallars en revolta.

Amic lector, hem de reconèixer, si fem un balanç d'aquest període tan complicat, que els catalans no tinguérem encert a l'hora d'escollir els nostres prínceps. Posàvem la vista en els més humans i cultes, que normalment solen ésser els menys venturosos. Però, la pèrdua més important fou per a la mateixa Catalunya, ja que quedà totalment desfeta, econòmica-

ment arruïnada, ferida en el més pregon dels seus sentiments per una guerra llarga i cruel entre germans. I encara roman descontenta la gent del camp. Cosa que fa viure amb constants amenaces a la llibertat.

Sí, és cert, les llibertats en temps de Joan II foren recuperades. Però els fonaments nacionals de Catalunya quedaren esquerdatats i grans fissures es feren dins la nostra terra i dins els nostres cors.

Han passat els segles des de llavors, i molts altres fets dissortats han assolat la nostra terra. I jo crec que encara han quedat part d'aquestes fissures per tapar.

L'IMPERI DE LES ESPANYES

Ferran II el Catòlic. A la mort del seu pare Joan II, Ferran hereta els estats de la Confederació Catalunya-Aragó-València. La unió amb els estats de Castella, tan propugnada en algunes històries, no fou legalitzada. Cada un d'ells —Ferran i Isabel— disposava de plena independència de govern, dins els seus reialmes. Però de fet hi havia una certa unió efectiva, avalada per la convivència d'esposos.

El dia 28 de juny de 1478, el rei Ferran féu l'entrada a la capital d'Aragó. I el dia 9 de setembre arribà a la ciutat de Barcelona, que l'homenatjà amb grans festes.

Convoca Corts a Barcelona l'any 1480. En aquestes Corts es comença a sentir la influència absolutista de Ferran II. El 28 de juliol de 1481, Isabel de Castella fa per primera vegada estada a Barcelona. Acompanyada per Ferran, foren aclamats pel poble.

Els pagesos de remença, descontents per l'incompliment de les promeses de Joan II, forcen a Ferran per tal d'aconseguir-les. Aquest es posa molt contradictori, i afavoreix més aviat els senyors, els quals en veure's sostinguts, s'encoratgen i pressionen els pagesos. El plet del camp torna a esclatar.

Pere Joan Sala, després del prestigi que li donà el fet de Mieres, acabdillà els pagesos de remença l'any 1484. El moviment de revolta dels remences s'anava estenent des de la Plana de Vic fins al Vallès Oriental. Es feren intents d'avinença entre els remences i els senyors, però no tingueren èxit. El remença vigatà Bartomeu Sala es presentà davant de la ciutat de Granollers, hi entrà per la força i l'encengué. A la vista dels fets, Barcelona organitzà una host contra els remences.

El 25 de maig de 1485 els remences ataquen Llerena, sense pensar de cap de les maneres que poguessin arribar les forces de Barcelona. Sigui com sigui, la host els sorprengué a la vesprada, en el moment precís en què estaven a punt d'entrar a l'església, on s'havia refugiat el capità de les forces barcelonines, per a resistir als pagesos. Sotats, els remences fugiren a la descampada, deixant la vida 200 dels 1.000 que anaven. Els barcelonins feren molts presos, entre ells el cabdill remença Pere Joan Sala, que fou jutjat i condemnat a mort. La sentència s'executà amb la crueltat característica d'aquella època. Descric l'execució, perquè considero d'interès la forma en què es realitzaven:

«Arrossegat per tres ases fins al lloc d'execució. Fou degollat i esquarтерat. I la seva testa penjada al mur de la torre del Portal Nou.»

La revolta dels remences no minvava. Ara sense cabdill, actuaven en forma de guerrilles, més aviat bandolejant. Tanmateix, prosseguien les conversacions entre els senyors i els pagesos. L'àrbitre suprem, Ferran II, dictà la Sentència de Guadalupe, el dia 21 d'abril de 1486, resolutòria del conflicte agrari català. La sentència donava fi a la guerra social. Als remences els donava la seva llibertat, declarant-los en possessió dels masos, amb facultat de transferir-los sense permís de l'amo. Aquests continuaven tenint el domini directe de la terra, amb facultat de rebre homenatge dels conreadors, com censos, tasques i altres drets, quedant doncs d'aquesta manera abolit el remença i sorgint el camperol, base de l'estructura agrària catalana.

Una nova plaga caigué sobre nosaltres, després de la revolta dels remences. Ferran II ens porta a Catalunya el Tribunal del Sant Ofici, la Inquisició. Un problema castellà, traslladat a la nostra terra, car aquí els conversos no constituïen motiu de preocupació. Les conseqüències econòmiques foren molt greus, a l'arribada de l'inquisidor Espina a Barcelona el juliol de 1487.

Any 1492. Aquest any fou l'any dels grans esdeveniments. L'expulsió dels jueus. La rendició de Granada i el descobriment d'Amèrica.

L'expulsió dels jueus. Aquest fet de l'expulsió dels jueus ens privà d'homes d'ofici, de lletres, treballadors incansables, i ens ajudà a enfonsar més l'economia. Els jueus que no marxaren foren normalment conversos perseguits per la Inquisició.

La rendició de Granada. Per fi ha arribat l'hora de cloure la batalladora tasca de la reconquesta. El dia 2 de gener de 1492, entren els Reis Catòlics a Granada, i queda la península lliure de sarraïns.

En aquest any de 1492, tan ple d'esdeveniments, és obligat intercalar la narració de l'atemptat que tingué Ferran II. Durant l'estada dels Reis Catòlics a Barcelona, a les darreries de l'esmentat any, tingué Ferran II un greu atemptat de mans de Joan Canyamàs. El dietari de l'antic Consell Municipal de Barcelona, amb data de divendres dia 7 de desembre de 1492, diu:

«El Dietari de la Generalitat no dóna compte, en el lloc corresponent, de res que es refereixi a l'atemptat contra Ferran II; només hi apareix un paper solt, enganxat a la costura del llibre, el qual paper diu que el dia 7 de desembre havia succeït el cas de la ferida del monarca.

»El cronista Pere Miquel Carbonell relata l'atemptat molt circumstanciadament —amb exageracions en alguns detalls—, en part com a testimoni presencial, puix que, essent arxiver reial, es trobava en aquell moment a l'edifici de l'Arxiu, i sortí a una de les finestres que donaven a la plaça del Rei. Presenta el fet com un «cas horrible y endemoniat», i afegeix: «demaní tot tremolant què era aquest tan gran brugit: respongueren alguns que havien naffrat lo Rey; altres digueren que l'havien degollat ab una espasa; e no sabien qui era...». I explica així l'agressió: «...lo traydor e més que traydor mal punt nat, estant amagat dins la capella o església que és al costat del Palau Rey al mirant la via de la plaça del Rey, e veent exir lo Rey no dubtà, pas a pas sens que algú no se'n temia dels circumstants que aquí eren en gran nombre que

no's podia anar sinó ab grans empentes, venir vers lo Rey qui davallava per les escales, davant los portals del palau y església; aportant lo malvat home sota la capa una tallant espasa tota nua, curta e ampla que tallava com a rahor. E quan lo Rey hagué devallat lo segon grau, ell com a traydor venint-li detràs tragué l'espasa nua que tenia dejús la capa e donà ab aquella un colp entre cap e coll del Rey, que si no fos per miracle de nostre Senyor e la custòdia de la Verge Maria, e lo Rey aquell dia de divendres dejunava, lo cap de les espatlles en un pich loy (lo hi) haguera levat... y volent ell revenir de dar-li ab dita espasa altre cop encontinent ans que no 'l pogués remetre li fou pres lo bras e la persona per los circumstants, que allí li donaren tres punyalades e l'hagueren mort e fet cortes allí si no fos la misericòrdia del Rey que dix en son castellà: «No lo mateys». De què lo Rey qui volia cavalcar per anar-se'n a la sua posada, tocant-se ab la mà en lo coll veu molta sang que rajava del colp... e fon aconsellat que no cavalcàs, ans romangués dins lo palau per medecinar la nafra, e anant ell a peu ab gran esforç ab ajuda de persones al palau... asseguraren-lo sobre una cadira... y entretant li donaren un poch de vi fort a beure; y havent-lo begut dix lo Rey ab veu tremolosa: «Lo cor me'n va, teniu-me fort», e vench en sincopis esmortint-se». Carbonell, fervent reialista, descriu en termes melodramàtics la commoció del poble. «Barcelona —afirma— semblava submergir-se en el profund pèlac de la seva desesperació.»

»Aleshores de l'atemptat, el palau major de Barcelona estava, com sabem, destinat també a la Inquisició castellana.

»El procés contra Joan de Canyamàs fou molt ràpid. El dia 11 de desembre s'anuncià per crida reial que l'endemà sen-

tenciarien l'acusat. El dia 12, entre les onze i les dotze hores del matí, tragueren de les presons comunes Joan de Canyamàs, i el posaren en un cadafal, «ligat en un *aculeo* per sentenciar aquell, segons fonch fet e mès en executió».

»Carbonell fa un relat horripilant del suplici a què Joan de Canyamàs fou sotmès: «tot nuu sobre un castell de fusta que havien bastit: el tirava un carro: estant-hi bé ligat lo foll, orat, e insensat, en un arbre o pal com si 'l deguessen crucificar: e lo castell ab lo foll feren anar tirant lo carro per los lochs e carrers següents. Primerament per la Plaça del Rey, hon és estat fet lo dit cas; e allí levat un puny: e un tros del braç: après tirant-lo per los altres carrers hon va la processó de Corpus: e aquí en un carrer feren aturar lo castell: e levaren-li un ull: y en altre carrer l'altre ull e l'altre puny: e anant en l'altre carrer levaren-li l'altre bras: e après en los altres carrers axí avant lo desmembraren levant-li adés un membre e des altre e fins a traure-li lo cervell: axí 'l feren morir que era cosa de pietat: y ell may se mogué ne parlà: ne dehia res: ne 's complanyia: com si donaren sobre una pedra: e ab gran avalot de fadrins e gent jove que li anave a l'entorn: e davant: e detràs: lo tragueren de la ciutat per lo Portal Nou, y escassament fo fora la Ciutat lo lapidaren: e meteren foch al Castell: lo qual ab los troços de l'home sentenciat que en lo castell estava fou tornat prest cendra.»

Descobriment d'Amèrica. Cristòfol Colom, cansat i a punt d'abandonar la brillant gesta marinera, per manca de diners per a finançar-la, troba per fi l'ajut necessari, mitjançant el préstec dinerari que aconseguí de Lluís de Santàngel, jueu convers, valencià de naixement i aposentat a Barcelona. El dia 7 d'agost de 1492, sortí de Palos amb tres caravel·les

—Pinta, Niña i Santa Maria— amb 120 tripulants embarcats. Feren una parada a les Illes Canàries. I després d'una llarga travessia arribaren el dia 12 d'octubre del mateix any a l'illa anomenada per Colom Sant Salvador (actualment Cuba). Els expedicionaris estaven convençuts que trepitjaven terres de l'Àsia.

A primers d'abril de 1493, el descobridor d'Amèrica, Cristòfol Colom, arriba a Barcelona per presentar-se davant dels Reis Catòlics. Segons els historiadors, l'entrada no fou pomposa sinó del més normal. Tenint en compte que, en un principi, la gent no donà la importància que tenia al fet del descobriment d'Amèrica, i molt menys a Catalunya, que es mirava aquest fet del descobriment com a cosa de Castella.

Durant la seva vida, Colom efectuà quatre viatges al Nou Món. Ell morí creient que els terrenys descoberts eren les Índies Orientals. Torno a remarcar que ningú no pensava en la transcendència que tindria en l'avenir aquest fet. I molt menys els catalans, que ho miràvem un poc incrèdulament.

En aquests moments comença a declinar l'estel de la nostra grandesa, car eren molts i molt junts els fets que anaven contra nosaltres. Un dels fets que afectà més Catalunya fou el domini de Montserrat pels frares benedictins de Valladolid. Acció, aquesta, clarificadora de la política d'unificació de Ferran el Catòlic. Una altra conseqüència important fou el trasllat del poder marítim que fins llavors ostentava Catalunya, cap al port de Sevilla. Port que aconseguí de ser el centre del mercat que podríem anomenar mundial.

Tota la Península Ibèrica gira els ulls envers l'occident. Els expedicionaris contenen coses i aventures meravelloses. Castellans i portuguesos van enviant expedicions una darre-

ra l'altra cap aquell món desconegut, a l'altra banda de l'oceà. Castella va fent nous descobriments i engrandeix el seu Imperi, un món de Déu i del Rei.

Hem de tenir en compte que el fet de la poca participació catalana en aquelles conquestes i expansions territorials, en gran manera es degué al nostre caràcter. Però també hem de tenir en compte que no disposàvem de gent per a tan gran empresa, car Castella tenia vuit milions d'habitants, mentre que nosaltres en teníem només tres-cents mil en aquells temps.

Tot i amb això, al principi figuraren alguns catalans en els viatges de Colom. Un dels principals fou fra Bernat Boil, home de confiança de Ferran II, que havia estat frare de Montserrat. Ramon Ponç, que fou el primer evangelitzador del Nou Món. Pere de Margarit, capità i comandant de Sant Tomàs (illa de Santo Domingo). Miquel Ballester, Joan Cabot, Joan Agramunt i alguns altres.

Ferran II recobrà les terres del Rosselló i la Cerdanya en ser-li restituïdes. Convocà Corts a Barcelona l'any 1503.

Nàpols durant el regnat de Ferran II. Els de la casa d'Anjou sempre tingueren posats els ulls en aquelles terres del sud de la península Itàlica. Però els exèrcits dels Reis Catòlics, que estaven vagarosos després de la rendició de Granada, trobaren nou ocupament entre les expedicions a Amèrica i la guerra d'Itàlia. Gonzalo Fernández de Còrdova es guanyà el sobrenom de *Gran Capitán* en aquelles campanyes italianes.

Amic lector, en arribar en aquest punt de la nostra història, no puc menys que fer una parada. No solament per desintoxicar-nos de tantes dades, noms, fets i altres coses que reporta una mica de coneixement de la nostra història. Sinó

com a deure que tinc envers Ramon Folch de Cardona i Requesens III d'Anglesola, XVI baró de Bellpuig i virrei de Nàpols.

La història catalana n'està plena de gom a gom, d'homes militars, polítics, diplomàtics i religiosos de la casa de Cardona. En aquest període, la branca dels Cardona de Bellpuig fou la més important. Pels bellputxencs, parlar del nostre més gran patrici, Ramon Folch de Cardona, és un orgull del quals ens sentim joiosos.

En aquest moment em ve al cap un record de les darreries de la nostra guerra civil de 1936/39. Recordo que el cos central de la nostra església parroquial esdevenia derruït. La teulada enfonsada. El sòl tot ple de munts de runa. Totes les parets fumades per l'acció del foc. I entremig d'aquest dantesc espectacle, allí a l'esquerra, entre runa i plena de pols, sobresortia una obra gegantina. En el vessament on el fum no havia arribat, es podia entreveure el meravellós marbre de Carrara, que fa molts d'anys portaren d'Itàlia, per a disposar-hi aquí, a Bellpuig, el mausoleu on reposen les despulles de Ramon Folch de Cardona, bellputxenc i fill de la vila de Bellpuig, complint-se d'aquesta manera la seva voluntat de reposar eternament entre els seus conterrànies.

Breument passo a exposar la seva biografia:

Ramon Folch de Cardona.

Nasqué a Bellpuig, l'any 1467.

Es casà amb Isabel Enríquez i de Requesens, comtessa de Palamós.

L'any 1503 reforça el setge de Gaeta.

Ajudà el Gran Capità, Gonzalo Fernández de Còrdova, en campanya italiana.

L'any 1505, havent sortit del port de Màlaga, prengué la plaça de Massalquivir.

L'any 1506 assistí a Valladolid a l'acte en què Ferran II el Catòlic i Germana de Foix foren proclamats reis de Nàpols.

L'any 1507 acompanyà el rei Ferran a Gènova i Nàpols. El rei el nomenà virrei de Sicília.

L'any 1510 fou nomenat virrei de Nàpols.

L'any 1511 fou nomenat general en cap de les forces de la Lliga Santíssima, integrada per Ferran II, el Papat i Venècia. Lluità per tot el nord d'Itàlia, i hi aconseguí grans victòries.

Fundà a Bellpuig el convent de menorets.

Del 1516 al 1522, virregnat pacífic a Nàpols.

A la mort de Ferran II, l'any 1516, en fou marmessor.

El dia 10 de març de 1522 mor a Nàpols, als 55 anys d'edat, el qui fou Gran Capità Català.

El fill de Ramon Folch de Cardona, continuador de les glòries militars del seu pare, contragué matrimoni amb Beatriu de Figueroa Fernández de Còrdova, i quedaren així emparentades les cases dels dos grans capitans de Castella i Catalunya, Gonzalo Fernández de Còrdova i Ramon Folch de Cardona.

Et recomano, amic lector, que si vols documentar-te més exhaustivament sobre Ramon Folch de Cardona, personatge fill de Bellpuig, l'existència bibliogràfica de dos llibres titulats *El mausoleo de Ramón Folch de Cardona* i *El gran capità català Ramon Folch de Cardona*. Escrits pel meu conterrani i amic, Josep Teixidó i Balcells. I també et recomano, amic lector, que si algun dia passes per aquesta vila de Bellpuig, situada en aquestes planes d'Urgell, facis una petita parada

per poder contemplar amb els teus propis ulls l'obra més important del renaixement italià que es troba dins d'Espanya. Fou declarada monument nacional, el 2 de desembre de 1925, pel rei Alfons XIII.

Bé, després d'aquesta parada casolana i amicable, dins un trosset d'història del meu poble, tornem, amic lector, a posar fil a l'agulla i anem descabdellant una altra volta el fil de la nostra història catalana.

Estàvem immersits en el temps dels Reis Catòlics. Ferran II encara tenia guardada l'espina del rebel comte de Pallars, que fort en les muntanyes pirinenques es resisteix a la submissió. El comte de Pallars, malgrat sa forta resistència, fou derrotat l'any 1491. El comte de Pallars, Hug Roger, foragitat del seu comtat i de Catalunya, es posà al servei de Carles VIII de França. La sort no l'acompanyà i caigué presoner en les lluites d'Itàlia, a mans del Gran Capità, Gonzalo Fernández de Còrdova. El traslladaren a la península l'any 1503. I fou casualitat? O fou cosa intencionada? El cert és que fou empresonat al castell de Xàtiva, on vell, pobre i vençut, moria acompanyat d'un frare cistercenc, l'abril de 1504. En aquell mateix castell que, feia poc més de setanta anys, fou testimoni de la tràgica mort del comte Jaume d'Urgell. Els historiadors digueren del comte de Pallars: «És el tipus característic del català guerrer i patriota, i la constant pertinàcia en la seva rebel·lió fou una de les coses més assenyalsades d'aquell temps».

Isabel la Catòlica moria el 26 de novembre de 1504, en el castell de La Mota, a Medina del Campo. L'any 1506, el rei Ferran el Catòlic es casà en segones noces amb Germana de Foix. D'aquest casament nasqué un infant que amb el nom

de Joan III fou proclamat comte-rei dels catalans. L'alegria durà poc, ja que l'infant morí pocs dies després d'haver nascut, i fou enterrat al monestir de Poblet el 14 d'agost de 1510. Juntament amb el malaguanyat infant Joan III també s'enterraren les esperances d'una disjunció de les dues corones.

Ferran II i Germana de Foix embarcaren cap a Itàlia, l'any 1506. Ferran tenia la intenció de fer canvis polítics, passant càrrecs a mans de gent catalano-aragonesa. En aquests afers tingué intervenció com a home de confiança l'esmentat Ramon Folch de Cardona, baró de Bellpuig, del qual he parlat anteriorment, dins el breu tros d'història de la meua vila. El rei Ferran retornà tot seguit a Castella, en assabentar-se de la mort de l'arxiduc d'Àustria, Felip el Bell, casat amb la seva filla Joana des del 1496.

Mentrestant, el bellputxenc Ramon Folch de Cardona, ara virrei de Nàpols, aconsegueix victòries en el nord d'Itàlia. L'almirall Vilamari triomfa en la campanya d'Àfrica. I Navarra s'incorpora a la unitat d'Espanya. Dic unitat d'Espanya amb el sentit figuratiu que la història dóna, car en realitat, la política i l'administració continuaven totalment separades —diguem-ne, per dir-ho d'alguna forma— en cada nacionalitat.

L'any 1505, convoca Ferran les darreres Corts del seu regnat a la ciutat de Lleida. En aquells dies la salut del rei estava molt ressentida, i camí de Sevilla, el divendres 23 de gener de 1506, moria Ferran el Catòlic a Madrigalejo. En el seu testament deixa hereva universal la seva filla Joana; tanmateix, tenint en compte l'estat de salut de Joana, nomenava governador general el seu nét Carles. I mentre aquest fos absent, deixava el govern de Castella al càrrec del Cardenal Cisne-

ros, i el govern de Catalunya-Aragó a l'arquebisbe de Saragossa i València. Fou enterrat junt amb Isabel la Catòlica, a la catedral de Granada.

Amic lector, amb la mort de Ferran II el Catòlic, és finida la dinastia dels comtes-reis de la Confederació catalano-aragonesa. Amb ell té fi la llengua catalana, com a llengua parlada per un comte-rei. Per un comte-rei, que àdhuc els castellans anomenaven «*el catalanote*».

Tal vegada les coses haurien canviat per a Catalunya, si Ferran el Catòlic hagués tingut successió en el segon casament. Però les coses no anaren així, i la causa catalana quedà per sempre més, a partir d'ara, sota la influència castellana.

Fent una anàlisi del seu comportament envers nosaltres, sens dubte es pot afirmar que no tenia en massa estima el poble català. De motius n'hi ha molts. El fet del record en la seva joventut, assetjat juntament amb la seva mare a Girona, pel comte de Pallars. Pensem també en aquella Catalunya que prohibí al seu pare Joan II de posar-hi els peus. Pensem també en els remences, plet arrossegat des dels temps del seu pare i que tants maldecaps li portà. Ah, me n'oblidava: i el famós atemptat de Barcelona, que una mica més li costa la vida.

Segurament, també tingué gran influència damunt d'ell el caràcter dominador de la castellana reina Isabel. I els grans esdeveniments que succeïren en el curs de la seva vida feren consolidar la idea unificadora, que predominà sempre dins d'ell, de la unitat d'Espanya. Aquests esdeveniments, com les conquestes de la Confederació catalano-aragonesa per la mar Mediterrània i les costes nord-africanes. Esdeveniments

com l'expulsió definitiva dels darrers sarraïns, l'anexió del regne de Navarra, el recobriment dels terrenys del Roselló i la Cerdanya i, com a fet primordial, el descobriment del Nou Món per Cristòfol Colom. Esdeveniments quantitius i qualitius amb escriu, per a realitzar la idea d'unificació d'Espanya.

Una cosa curiosa a Catalunya fou que, durant aquest temps —a excepció dels remences—, Catalunya es mantingué quieta, sense cap revolta. Revolta que fou el fet constant en vida del seu pare Joan II.

Jo crec que el poble estava cansat, arrasat econòmicament i despoblat per causa de les pestes. A més, no hi havia cabdills i la noblesa catalana s'anava emparentant amb la noblesa castellana. Molts d'aquests emparentaments, dins les millors cases catalanes, s'efectuaren per motius polítics. Així, d'aquesta manera, el poble quedà sol i desamparat. La Inquisició perseguia els heretges. Els llocs de relleu polític, religiós i cultural, eren ocupats per gent forastera, o per gent sota la seva influència. Tal com he dit, i repeteixo, el poble quedà sol i sense guia, mirant com quedava arraconat en aquest nord-est de la península. Solament li restava tenir cura de la seva subsistència, de la seva llengua, dels seus costums, i mirar cap enrera enyoradís de la seva glòria passada, durant cinc segles sense interrupció. Ara tenia al davant l'espectacle d'una Castella forta, invencible. Que en nom de Déu i d'ella mateixa conqueria i evangelitzava tot el que trobava al seu pas.

DINASTIA AUSTRIACA

A partir d'aquest moment, en què s'inicia el regnat de la Casa d'Àustria i seguidament la de Borbó, citaré cronològicament els reis amb numeració d'Espanya, prescindint de la catalana, a fi de no confondre el lector.

Carles I. És el primer monarca de la casa d'Àustria, nét de Ferran II i Isabel, i fill de Joana la Folla i de Felip el Bell. Prengué possessió de tots els títols dels Reis Catòlics.

Carles I nasqué a Gant (Bèlgica), el dia 24 de febrer del 1500. Quan arribà a la península tenia solament 17 anys i no parlava cap de les llengües peninsulars. La seva llengua era la francesa, i no començà a dominar la llengua castellana fins de gran.

El dia 24 de gener de 1519 vingué a Catalunya, i el 15 de febrer del mateix any féu l'entrada a la capital catalana. Aprofitant que l'emperador d'Alemanya, Maximilià, avi de Carles, havia mort aquells dies, el dia 1 de març se celebraren a Barcelona les exèquies.

El monarca, després de bastants dificultats, jurà les llibertats de Barcelona, el dia 16 d'abril.

Carles es disputà la corona imperial d'Alemanya amb Francesc I de França. I en la Dieta electoral de Frankfurt, Carles sortí triomfador, el dia 28 de juny de 1519. Com era de preveure, hi hagué forta rivalitat entre Carles i Francesc, que entraren en guerra. En la batalla de Pavia, l'any 1525, l'exèrcit francès fou derrotat, i Francesc I fet presoner. Poc després se signà la pau el dia 14 de gener de 1526.

Hagué d'afrontar, com el seu avi, les continuades lluites a Itàlia. Signà la Pau de Cambrai l'any 1529. En aquests fets

d'Itàlia, i en la defensa de Nàpols, mor el virrei de Nàpols, Hug de Montcada.

Les constants guerres de Carles foren revoltes a València i Mallorca, problemes a Provença, invasió al Rosselló i rivalitat sens fi amb el rei de França.

Els otomans anaven escampant la seva força per tot el nord d'Àfrica i amb tendència cap al centre d'Europa. En vista d'això, Carles I organitzà una expedició a Tunis l'any 1535, de la qual sortí victoriós. Però els turcs, comandats per Barba-rossa, continuaven ensenyorint-se de la mar Mediterrània.

Carles I restà molt de temps fora del nostre Principat, tot deixant virreis que el governessin. Aquests governants, ni pogueren ni entengueren mai el nostre poble. D'aquesta manera quedava abonat el camp per al bandolerisme, que actuava amb tota normalitat dins de Catalunya.

El dia 1 de maig de 1539, mor la seva muller Isabel. Carles quedà molt decaigut i decidí retirar-se del món, abdicant en el seu fill Felip II. A les darreries del seu regnat, tingué una forta simpatia per la Confederació catalano-aragonesa, i prova d'aquest fet és que retingué els títols catalano-aragonesos en la seva persona fins a la mort. Mort que trobà en el seu retir, en el monestir de Yuste, el dia 21 de setembre de 1558.

Aquest era el temps en què Castella engrandí l'Imperi de les Espanyes fins a punts il·limitats. Reconec que l'empresa de la conquesta del Nou Món era una empresa a la seva mesura. I no puc fer menys, encara que no formi part de la nostra història catalana, que fer-ne un sincer elogi. Elogi a homes com Hernán Cortés, Pizarro, Magallanes, Juan Sebastián el

Cano, i tants altres. Homes amb un esperit d'aventura mai no vist, i que cal tenir molta imaginació per a comprendre com fou de difícil llur obra.

Felip II. Fill de Carles i d'Isabel de Portugal, nasqué a Valladolid el dia 21 de maig de 1527. A les seves mans té l'Imperi més gran de la terra, on els esdeveniments són constants. Però nosaltres, els catalans, no n'érem participants. No solament perquè no ens necessitaven, sinó perquè el nostre caràcter és completament oposat al d'ells. Bé, no parlem més de la conquesta d'Amèrica, perquè ens aniríem desviant de la qüestió, i no és l'objectiu d'aquest llibre. Perdó, amic lector.

Felip II continua, com el seu pare, la qüestió franco-espanyola. Mentre, els turcs van agafant possessions en els ports de la mar Mediterrània, com ara l'illa de Menorca, Trípoli, el setge de Malta, etc. Són un fort perill i intenten fer el pròxim pas sobre Xipre i Itàlia. La lliga integrada per l'Església (Pius V), la república de Venècia i Felip II, fou formada i signada després de llargues negociacions. Fou nomenat Generalíssim de les forces de la lliga Joan d'Àustria —germà bastard de Felip II—, assessorat per Lluís de Requesens, ja que Joan d'Àustria solament té vint-i-dos anys i li manca experiència. Els dos estols s'avistaren en el golf de Lepant, el dia 7 d'octubre de 1571. Uns 300 vaixells i 100.000 homes, era la composició de l'exèrcit d'Alí-Baixà, i uns 240 vaixells i també 100.000 homes, l'exèrcit de la Lliga. De prompte, entren en lluita tan formidables forces. Les dues naus capitanes s'abraonen una damunt de l'altra, assedegades de sang. En aquest encontre cos a cos perd la vida el cabdill turc Alí-Baixà i es decideix amb aquesta mort la victòria cristiana. Els catalans-

aragonesos tingueren un lloc d'honor destacat en aquesta lluita marinera. Homes com Lluís de Requesens, Joan de Cardona i molts altres, foren homes decisius per llur experiència.

Tanmateix, aquest fet de mar, és com l'acomiadament dels nostres valerosos cavallers, acomiadament a la mar Mediterrània, com si oferissin acatament als seus gloriosos avant-passats, que també lluitaren en aquells confins de Corint. Crec, amic lector, que és la darrera vegada que les quatre barres catalanes flamejaven dalt dels màstils dels vaixells, proclamant a tots els vents la seva grandesa. L'Imperi Espanyol creix i creix sens límit, mentre nosaltres, a partir d'aquest moment, encara restem més apagats.

Felip II, després de casar-se en segones noccs amb Isabel de Valois, l'any 1559, converteix Madrid en la capital d'Espanya. Felip II aconseguí fer realitat un dels objectius dels Reis Catòlics: anexionar Portugal a la corona d'Espanya.

Durant el seu regnat, que fou de 42 anys, comptades vegades vingué a Catalunya. Aquesta Catalunya que no estava massa contenta, on el bandolerisme prosseguia amb tota la seva força i la pirateria ens fustigava els ports de mar.

L'obra arquitectònica més important que manà construir, és el *Monasterio de San Lorenzo del Escorial*, a quaranta quilòmetres de Madrid. Fou construït per compliment d'una prometença, per la victòria sobre els francesos a la batalla de Sant Quintí, el dia 10 d'agost de 1557. A l'Escorial, la seva obra mestra, morí Felip II el dia 13 de setembre de 1598, als 71 anys d'edat.

Les causes religioses tingueren gran influència en aquests temps de Felip II, que era el més gran defensor del catolicis-

me romà. Per aquestes causes estigué a punt d'envair Anglaterra, si no hagués fracassat l'Armada Invencible. Durant la seva vida es casà quatre vegades. Amb Maria de Portugal, Maria Tudor d'Anglaterra, Isabel de Valois i Anna d'Àustria.

Catalunya, a excepció del bandolerisme i la pirateria, com he dit abans, restava bastant tranquil·la. L'agricultura tingué una forta puixança, així com la ciència i l'art. El cert és que el poble, políticament parlant, poc comptava.

Felip III li succeí, i es casà amb Margarida d'Àustria en començar el seu regnat. Vingué a Barcelona i jurà els privilegis i llibertats de Catalunya el mes de maig de 1599. Les qüestions dins el nostre Principat no anaven pas massa a l'hora, i hi hagué fortes tapades entre autoritats reials i corporacions.

L'any 1610 fou decretada l'expulsió dels moriscos —morisc era el nom que es donava al moro que romangué batejat en les nostres terres després de la reconquesta—. València i les riberes de l'Ebre i del Segre, foren les zones més afectades. 150.000 moriscos a València i 50.000 a les riberes de l'Ebre, és el balanç de despoblament en les nostres terres. Segons els historiadors, el conjunt d'expulsions de moriscos a tota la península fou de 500.000. Aquesta acció, com és de suposar, provocà la consegüent reacció: despoblament i grans desequilibris en l'agricultura, car quedaren moltes zones deshabitades i moltes terres de cultiu ermes.

Sumada a la crisi agrícola, s'incorpora una nova crisi, l'econòmica. Aquesta, provocada per la devaluació de la moneda. Parlant en termes econòmics, és la primera inflació que repercuteix a escala mundial, a tots els països que estaven al voltant o sota la influència de l'Imperi de les Espanyes.

Aquests fets de crisi accentuaren la decadència de Catalunya. El bandolerisme anava en creixença. Els nyerros contra els senyors del país, anomenats cadells. Les mesures preses per les forces reials eren molt rígides. Adhuc s'havia fet un decret en el qual es prohibia tenir portes i finestres a les masies, a fi que no poguessin amagar-s'hi els bandolers d'ambdós bàndols. La diplomàcia, que sempre és una bona forma d'obrar, trobà una fórmula bastant acceptable per a dissoldre la major part de bandolers. Es decretà l'indult. Indultar els qui volguessin ajuntar-se amb els exèrcits reials. I la majoria s'allistà en els exèrcits de Flandes.

El dia 31 de març de 1621, moria Felip III. El tercer àustria no tingué la brillantor dels seus avantpassats. El decandiment nacional de Catalunya s'anava accentuant. Tanmateix, la resistència a la política absolutista i unitària, sempre romangué viva.

Felip IV. A la mort del seu pare, entrà a regnar Felip IV, que havia nascut a Valladolid, el dia 6 d'abril de 1605. Tenia setze anys, i es tractà el seu casament amb Isabel de Borbó.

El comte-duc d'Olivares fou un home famós en la història d'Espanya i de Catalunya. Sota el seu lema «*Un rey y un reino*», l'ambició d'aquest comte-duc no tenia límit. Topava amb el nostre caràcter autonòmic i també topava amb la forma de recollir impostos, car les necessitats d'aquells moments en la corona, tampoc tenien, com la seva ambició, límit.

L'any 1626, el 25 de març, entrà a Barcelona Felip IV, on celebrà Corts. Corts que foren molt mogudes. Sobretot en el punt que tocava als impostos. Davant de tants incidents, i sense acomiadar-se de ningú, se'n va anar de Barcelona.

En aquests temps els exèrcits castellans estaven en moviment tocant a la frontera catalano-francesa. I, com era de preveure, hi hagué fortes friccions entre el poble i els soldats. Els motius foren saqueigs i abusos de tota mena.

Any 1636. Motí dels segadors a Barcelona. Primer moviment de protesta del poble, envers la forma de governar, portat a Catalunya. Augmenten els disturbis entre soldats dels *tercios* i les gents del Principat.

Any 1638. Pau Claris, polític i eclesiàstic, és nomenat president de la Generalitat de Catalunya. Ell fou l'home providencial que Catalunya necessitava. Un veritable defensor de les llibertats.

El 1639, guerra entre França i Espanya. L'exèrcit francès envaeix el Rosselló i conquesta Salses. El rei Felip IV dóna ordres perquè no siguin respectades les constitucions de Catalunya. El motiu més important d'aquesta ordre fou de poder reclutar soldats i obtenir recursos pecuniaris. Constant tiantor entre la Generalitat catalana i la Cort de Madrid.

L'any 1640, Salses és recuperada. Però els *tercios* que han intervingut en els fets militars romanen allotjats al Principat. Forts problemes entre els *tercios* i la gent del país. Els *tercios* saquegen i cremen alguns pobles i ciutats. I els camperols i la gent els ataquen arreu on els troben. En aquestes dates, el comte-duc d'Olivares ha convocat la Cort de Madrid i diu al rei «*Señor, el primer negocio y el mayor es allanar Cataluña*».

Amic lector, hem arribat en un punt que no es passa. Les desavinences de Madrid i Catalunya. La pressió va pujant, pujant, pujant tant, que arriba en un punt que de prompte explota i surt tot el que té un poble. Sentiment de raça, sen-

timent de parla. En una paraula, sentiment patriòtic. Sentiment que fa homologar tots els pensaments formant un sol cos, defensant les llibertats, àdhuc si cal fins a la mort.

El dia 7 de juny de 1640 és la històrica jornada de Corpus. Els segadors, amb les falçs alçades, es revoltent, i pels carrers de Barcelona fan córrer la sang, no solament sang de castellans, sinó també sang de germans catalans, que estaven al servei reial. Aquí tenim un fet claríssim, si l'analitzem amb profunditat, d'un problema no solament entre castellans i nosaltres, sinó entre nosaltres mateixos.

Les coses s'anaven complicant, i l'any 1641 Pau Claris des de la Generalitat decideix organitzar el seu govern en forma de República, sota la protecció de França. Així, doncs, Lluís XIII de França és proclamat comte de Barcelona, amb la condició de compromís d'ajudar el Principat de Catalunya. Aquest mateix any, 1641, el 26 de novembre, mor Pau Claris.

El pacte entre Catalunya i França és ratificat, i el francès es comprometé a observar les lleis, costums, usatges i constitucions de Catalunya. Mentre, l'exèrcit francès entra fins a Lleida i va internant-se dins Aragó. El comportament de les forces franceses no agrada gens al poble català.

El rei Felip IV, el 1643, destitueix el comte-duc d'Olivares. L'exèrcit espanyol, l'any següent, després de fer retirar els francesos de Monsó, es para davant de Lleida (sens cap dubte, Lleida, dins de tota la nostra història de Catalunya, és punt decisiu de confrontacions militars). El setge de Lleida fou llarg, però la ciutat caigué en mans castellanès el dia 24 de juliol. El dia 7 d'agost féu l'entrada a Lleida Felip IV.

En aquests temps de l'any 1649, la pesta cobreix tot el Principat i la sequera és terrorífica. Els exèrcits francesos, com

aus de presa, rapinyen tot el que troben al seu pas i deixen els camps i els pobles totalment exhaurits. Altra vegada l'espectre apocalíptic es deixà veure a la nostra terra.

L'any 1651, l'exèrcit espanyol va entrant al Principat i posà setge a Barcelona. La guerra de separació arriba a la seva fi. Barcelona assetjada, sense queviures, i la pesta que l'envolta, estava destinada a capitular. El rei Felip IV jurà altra vegada els privilegis i costums de Catalunya. Però els francesos no volgueren lliurar els territoris del Rosselló i del Conflent, i els seus exèrcits romangueren en les zones del Pirineu. En l'illa dels Faisans és redactada la funesta Pau dels Pirineus, i es perderen per sempre més les nostres terres catalanes de l'altra banda de les muntanyes. Així, doncs, i d'aquesta manera, l'any 1665, queda delimitada la frontera amb França. Frontera que perdura definitivament fins els nostres dies. Durant el regnat de Felip IV, també es perdé per a Espanya el regne de Portugal.

Carles II. Darrer rei de la casa d'Àustria. A la mort del seu pare, l'any 1665, Carles tenia quatre anys d'edat, i fins a l'any 1675 fou regent la seva mare Marianna d'Àustria. El seu regnat, que durà 35 anys, a Catalunya guanyà tots els rècords de virreis, ja que en tinguérem disset.

L'any 1673 França torna a declarar la guerra a Espanya. Els Miquelets catalans col·laboren amb el govern d'Espanya activament. Els francesos s'anaven fent els amos de les ciutats del nord de Catalunya, i els catalans, sense més forces que el poble, el sometent i els miquelets no podien pas fer massa contra l'exèrcit francès. Se signà la Pau de Nimega el 1679, que és on Espanya renuncia als territoris de Flandes.

Les constants en aquell temps a Catalunya foren la guerra i les famoses plagues de llagosta, que arrasaren tots els camps de conreu. Catalunya es convertí en terra de lluita. Restava constantment envaïda per exèrcits forasters, gent que es passejaven amunt i avall, passant-la de dalt a baix de continu. Ara eren forces franceses. Ara eren forces castellanes, ara holandeses, ara austríaques. Aquesta guerra amb França es converteix en endèmica per a nosaltres, i el resultat darrer fou catastròfic. Els francesos assetgen Barcelona per terra i mar. El príncep de Darmstad era l'encarregat de la defensa de la ciutat, però no pogué fer-hi res, car l'objectiu polític de Carles II fou ordenar la capitulació de Barcelona. Així, d'aquesta manera, Catalunya fou anexionada a França l'any 1697 (bé, anexionada: més que aneixió fou dominació francesa).

Carles II s'havia casat dues vegades, la primera amb Maria Lluïsa d'Orleans i la segona amb Marianna de Neoburg. Com que no hi hagueren fills, restava la corona sense successor directe. Carles II morí l'any 1700, el 29 d'octubre.

Aquests fets eren el preludi d'una nova guerra per a disputar-se la corona de l'Imperi Espanyol, i que per a nosaltres fou una veritable guerra civil. Tres foren els pretendents al tron de la Corona d'Espanya:

Felip d'Anjou, fill del Gran Delfí de França i nét de Lluís XIV i Maria Teresa.

El príncep Ferran Josep de Baviera, fill de la Infanta Maria Antònia i nét de l'emperador Leopold i de la Infanta Margarida, germana de Carles II.

L'arxiduc Carles, fill de l'emperador Leopold i d'Elionor de Neoburg, emparentat directament amb la casa d'Àustria.

S'obre així el període borbònic, amb l'entronització de Felip d'Anjou com a rei d'Espanya, que adoptà el nom de Felip V.

DINASTIA BORBÒNICA

Felip V. Un home de naixement francès ocupa el tron. Aquest fet fa que Catalunya torni a ser d'Espanya. Els catalans, conscients, però de mal grat, accepten Felip V. En primer lloc veuen en ell un francès, i recorden que des de fa molt de temps els francesos i els catalans no lliguen ni una gota. Segonament veuen en ell l'estil absolutista del règim de govern centralista afrancesat. I darrerament es considera que no estarà pas disposat a reivindicar per a Catalunya els terrenys de l'altra banda del Pirineu, del Rosselló, del Conflent i del Vallespir. I una altra circumstància negativa seria posar la Cort a Madrid.

La guerra de Successió. Anglaterra, Holanda, Portugal i Àustria declaren la guerra a França i a l'Espanya de Felip V. En aquesta disputa internacional pel dret a la corona, Catalunya pren partit per l'arxiduc Carles d'Àustria. En l'Arxiduc veuen la majoria dels catalans un home totalment diferent de Felip V. L'arxiduc d'Àustria era persona que representava l'imperialisme descentralitzat, que certament coincidia amb les nostres tradicions. Un home que lluitaria per defensar els terrenys catalans de l'altra banda dels Pirineus i que posaria la capital a Barcelona.

Felip V, coneixedor de la forma de pensar dels catalans,

destitueix ràpidament el príncep de Darmstard, virrei de Catalunya —com recordem, home defensor de Barcelona i ben volgut en les nostres terres—. La Generalitat, el Consell de Cent i els representants del braç militar, no admeteren aquesta ordre prematura, al·legant que el monarca no havia jurat els privilegis i les constitucions de Catalunya.

Mentrestant, Felip V es casa amb Maria Lluïsa de Savoia i marxa tot seguit a Itàlia per fer-se càrrec de les forces franceses i espanyoles.

L'any 1703, l'arxiduc Carles d'Àustria és proclamat a Viena rei d'Espanya. El dia 9 de maig de 1704 sortí de Lisboa un potent estol aliat cap a Catalunya per intentar guanyar aquestes terres per a la causa de l'Arxiduc.

El príncep de Darmstard, que havia estat virrei de Catalunya, intenta desembarcar a Barcelona, però no ho aconsegueix i ha de desistir. Ell esperava una reacció per part del poble, i no es produí. Aquest fet ocasionà ànsies de conquerir alguna plaça espanyola, per part dels aliats, per a la causa de l'Arxiduc. Després de deliberar sobre les places de Cadis, Sanlúcar i Maó, es pensà en l'estratègica plaça de Gibraltar. I, així doncs, escollida Gibraltar, desembarcaren i la conqueriren per a la causa de l'Arxiduc, i hi deixaren un destacament de soldats anglesos. Es perdé d'aquesta manera la plaça de Gibraltar per sempre més, i avui dia, en ple 1980, encara roman en poder dels anglesos.

El dia 28 d'agost de 1705, el príncep de Darsmtard desembarca a Mataró; i el 13 de setembre, en un atac a Barcelona, el príncep deixa la vida als peus de Montjuïc. El dia 7 de novembre l'arxiduc Carles d'Àustria entra oficialment a Barcelona. Tot el poble l'aclamà sota el nom de Carles III. Segui-

dament, jura els privilegis i les constitucions de Catalunya. Sembla en aquests moments que sobre la nostra terra ha vingut l'esperança de la llibertat.

Tinguem en compte, amic lector, que tant la guerra dels Segadors com aquesta de Successió, foren guerres que no tingueren mai, per a Catalunya, un caràcter d'independència. Car l'únic esperit que imperava era l'esperit de les nostres llibertats. Això era el que amb tota la força defensàvem. La LLIBERTAT, que des dels temps de l'emperador Carlemany, amb més o menys esforços, havíem mantingut.

Els exèrcits de Felip V, després d'entrar a València i Aragó, entraren, com ja és tradicional des de temps immemorables, pel sud de Catalunya i assetjaren la ciutat de Lleida. El 1707 les forces felipistes començaren el setge a la ciutat, amb tropes exclusivament franceses. A la mitjanja de novembre, Lleida caigué en mans dels exèrcits francesos.

Hi ha testimonis escrits d'aquest temps, on es conten els horrors d'aquella guerra. La crueltat fou espantosa. Es diu que els soldats francesos que eren agafats, eren clavats vius als arbres per les parts més sensibles del cos. La venjança per part francesa fou, en fer-se càrrec de la ciutat, penjar tothom qui agafaven portant una arma a la mà. Cosa que es complia amb tota rigorositat.

Felip V, aconsellat i protegit pel seu avi Lluís XIV, reorganitzà totes les forces i des de Cervera marxa cap a Barcelona. L'atac de les forces filipistes va ésser molt violent, però els defensors de la ciutat replicaren amb totes les seves forces. I després de molta lluita, Felip V hagué de retirar els seus exèrcits a tota pressa. Exèrcits que els barcelonins perseguiren sense deixar-los respirar.

Carles III, arxiduc d'Àustria, es casà amb Elisabet Cristina de Brunswick Wolffebüttel, el dia 23 d'abril de 1708.

El dia 27 de juliol de 1710, l'hora de l'ofensiva aliada Espanya endins va arribar. I l'exèrcit filipista fou desfet a Almenara i perseguit fins a Saragossa.

L'any 1711 es produí un esdeveniment que tingué gran repercussió en la causa catalana. El dia 17 d'abril moria, a Viena, Josep I rei d'Àustria i emperador d'Alemanya. Així, d'aquesta manera, la corona d'Àustria i Hongria passà al seu germà Carles. Anglesos i holandesos veuen en aquest fet un canvi d'interessos, i se separen dels compromisos adquirits, tot procurant fer la pau amb Felip V.

L'arxiduc Carles hagué d'anar-se'n de Barcelona cap a Viena, per fer-se càrrec del lloc del seu germà Josep. Com a garantia de no abandonar la causa catalana, deixà en la ciutat comtal la seva esposa, Elisabet de Brunswick. Però, tot seguit, reclamà des de Viena que anés amb ell.

Així, d'aquesta manera, anaren les coses; els portuguesos s'havien retirat, els anglesos i holandesos, com he dit abans, també. I l'Arxiduc d'Àustria, a partir del dia 28 de març de 1713, ordenà a les seves tropes que abandonessin el Principat.

La pau entre Espanya i Anglaterra fou signada a Utrech, el dia 13 de juliol de 1713.

Catalunya, sola i sense aliats, havia de prendre la decisió més important de la seva història. I per poder prendre decisions, s'ha de fer anar el cor, però en gran manera el cap. I per a nosaltres, els catalans, ens és més fàcil fer anar el cor. Car sens cap mena de dubte som un poble d'allò més sentimental. Quines possibilitats d'èxit hi havia? Cas d'aconseguir la victòria sobre Felip V, ¿quan de temps hauríem pogut

contenir Espanya pel sud i França pel nord, sempre assedegats per engrandir llurs estats? Després de moltes sessions entre la Generalitat, el Consell de Cent de Barcelona i el braç Militar, s'arribà a la darrera conclusió. Que fou la proclamació de la resistència. Enmig de l'entusiasme i la satisfacció dels partidaris de la resistència, es féu el primer ban de guerra.

El dia 25 de juliol de 1713, arriba a l'Hospitalet l'exèrcit filipista del duc de Pòpuli, amb uns 20.000 homes, i comença el setge de Barcelona. A partir d'aquest moment anaren arribant noves tropes i es començaren a fer combats de temp-teig. Tot el Principat estava ocupat per les forces borbòniques i franceses. De sobte el poble català s'alça massivament contra l'exèrcit ocupant, i hi ha grans repressions. Però contra tan gran força militar no fou possible cap resistència efectiva. Solament restaven les places no ocupades de Barcelona i Cardona. El dia 6 de juliol de 1714, el mariscal duc de Berwick pren el comandament del setge de Barcelona.

Després de llarg setge i resistència, Barcelona tocava a la fi. Uns 6.000 homes la defensaven, contra 40.000 homes dels exèrcits borbònics espanyols i francesos. La darrera hora arribava. Som a 2/4 de 5 de la matinada de l'11 de setembre de 1714, data memorial de la defensa de les nostres llibertats. Data que marca la nostra història amb lletres d'or. És de destacar la valentia i el patriotisme del Conseller en cap, Rafael Casanova, portant la bandera de Santa Eulàlia al front de la resistència.

2/4 de 9 del matí. L'atac és fet a tota línia, i eren continguts en tots els fronts. El comandant en cap de la ciutat de Barcelona, Villarroel, es destaca pel seu coratge. I al crit de

«morir o vèncer», caigué ferit d'una bala que li travessà una cuixa.

Les 3 de la tarda. A les deu hores i mitja de l'inici de l'assalt i després de tretze mesos de setge, les forces de l'exèrcit franco-espanyol entraven a Barcelona. Capitulació de Barcelona i Cardona, darreres ciutats resistents del Principat de Catalunya.

Dia 16 de setembre de 1714. Decret del duc de Berwick, cap de les forces d'ocupació, en virtut del qual la Catalunya de les llibertats deixa d'existir. Diu així:

«Habiendo cesado por la entrada de las armas del Rey N. S. (Q.D.G.) en esta Ciudad y plaza, la representación de la Diputación y Generalidad de Cataluña, el Excmo. Sr. Mariscal Duque de Berwick y Liria, me ha encargado que ordene y mande a los diputados y ohidores de cuentas del General de Cataluña, que arrimen todas sus insignias, cesen totalmente, así ellos como sus subalternos, en el ejercicio de sus cargos, empleos y oficios y entreguen las llaves, libros y todo lo demás concerniente a dicha casa de la Diputación y sus dependencias...»

Així, d'aquesta manera i sota aquesta ordre, l'Estat Català autònom havia deixat d'ésser.

El dia 16 de gener de 1716, es promulga el Decret de Nova Planta, on se suprimeixen les duanes amb la resta de l'Estat i és abolit el nostre sistema fiscal i el monetari. S'imposa la llengua castellana en l'administració pública, i es dissol la Generalitat i el Consell de Cent.

És de destacar l'abolició de totes les universitats catalanes, i l'inici de la construcció de la Universitat de Cervera, el dia 19 de desembre de 1718, que fou l'única universitat cata-

lana. La Universitat de Cervera fou un privilegi que Felip V atorgà a aquesta ciutat per l'ajut que féu a la causa filipista.

Amic lector, de la Universitat de Cervera en guardo dos records. El primer, són els llibres d'estudiant de la Universitat de Cervera d'un avantpassat per part paterna, que fou eclesiàstic a Montgai. El seu nom és Antoni Font de Montgai, i nasqué el dia 31 de maig de 1782. Tots els llibres són en llatí.

I el segon, l'oncle del meu tresavi per part materna, com a alumne destacat de la dita Universitat de Cervera. Fou Ramon Foguet i Foraster. Arqueòleg i eclesiàstic, nascut a Sant Martí de Maldà, devers el 1719, i mort a Tarragona el 1794. Fou canonge de la seu tarragonina, així com vicari general de l'arxidiòcesi. Reuní una bona collecció numismàtica i de peces de ceràmica, que deixà, en morir, al convent de Sant Francesc. Dirigí fruitoses excavacions. Publicà una dissertació *Sobre los tiestos i barroos antiguos de Tarragona*. També llegà una seleccionada biblioteca de més de quatre mil volums triats.

Bé, tornem a posar fil a l'agulla i continuem la nostra història. Som a l'any 1718 i Espanya entra altra vegada en guerra amb França. El guerriller català Pere Joan Barceló «Carrasclet», pacta amb l'exèrcit francès sota promeses d'ajut per a instaurar la Generalitat Catalana.

El 1720, amb el pacte de la Quàdruple Aliança, acaba la guerra entre França i Espanya. El «Carrasclet» i molts catalans, marxen a combatre a les ordres de l'emperador Carles d'Àustria, el qual encara propugnava el restabliment de les llibertats catalanes.

És de destacar el batlle de Valls i fundador dels Mossos d'Esquadra, Pere Anton Veciana, filipista destacat. Els Mos-

sos d'Esquadra adquiriren renom perseguint guerrillers i també malfactors.

Durant aquest temps de tantes terbolències polítiques internacionals, en què Felip V lluita primerament contra la causa de l'Arxiduc d'Àustria, i després contra Catalunya sola, es perdé per sempre més Gibraltar, com he dit abans, que romangué sota la bandera anglesa, i també es perderen per a Espanya, Sicília i Sardenya.

L'any 1725, se signa la pau amb Carles d'Àustria, que a canvi de la cessió del dret a la corona d'Espanya, obtingué Itàlia i els Països Baixos. D'aquesta trista manera es dóna per acabada la Guerra de Successió. Trista i dissortada guerra, que ha ocasionat la desfeta de la nostra terra, com si haguessin fet de nosaltres jugadors d'un trist paper, ja que totes les parts en sortien vencedores a causa de la nostra destrucció. Això, analitzant el fet d'aquesta guerra, guerra que va ésser de successió, mirada des del punt de vista europeu. Per a nosaltres, els catalans, va ser quasi una veritable guerra civil, car hi hagué partidaris per totes dues bandes.

Ferran VI. A la mort de Felip V, el dia 9 de juliol de 1746, li succeí el seu fill Ferran VI. Aquest monarca era el revers de la medalla del seu pare. Era suau i bondadós. Catalunya obtingué autoritzacions per a comerciar amb territoris d'Amèrica, com són Puerto Rico, Cumanci i la Margarita. L'any 1758 inicia l'activitat la Junta de Comerç de Barcelona. Aquest període de pau interna fou propici per a les ciències, per a la indústria, per a l'art i les lletres.

La prematura mort de Ferran VI, l'any 1759, fa que ocupi el seu lloc el seu germà Carles III.

Carles III. Arriba de Nàpols al port de Barcelona per coronar-se rei d'Espanya, donant mostres de reparació als greuges que el seu pare Felip V havia fet a la ciutat. Fou important per a Barcelona poder comerciar lliurement des del seu port cap a totes les direccions, car fins aleshores tenien la prioritat absoluta els ports de Sevilla i Cadis.

El 1767, seguint l'exemple de Portugal i França els jesuïtes són expulsats de l'Estat Espanyol.

L'any 1770 s'estableixen les regles per al reclutament anual de l'exèrcit en totes les províncies.

Gaspar de Portolà. Encara que tard, un català lleidatà de Balaguer fou el darrer conquistador d'Amèrica. Era l'any 1769 quan Portolà i els homes de la seva expedició revelaren al món la realitat geogràfica del Pacífic del nord, en realitzar la seva històrica marxa. El nom de Califòrnia, diuen alguns historiadors catalans, ve de «calç» i «forn» (cal-i-fornià), perquè en les terres de la Noguera i el Segrià, quan un lloc és extremadament càlid, s'exclama: «És un forn de calç». Gaspar de Portolà explorà i colonitzà Califòrnia, i fou el primer governador californià. Era un català d'aquells de «sentiment», de la terra dels comtes d'Urgell i, igual que ells, el seu lema era: «O rei o no-res.»

L'any 1781 és recuperada l'illa de Menorca —que restava encara en mans dels anglesos— per la corona d'Espanya.

L'any 1788 moria Carles III. Per a la nostra terra catalana, aquest regnat fou beneficiós. Ens deixaren treballar i amb el treball ens havíem oblidat un poc de les nostres penyalitats i les pèrdues de les llibertats. La prosperitat econòmica es nota ràpidament en la indústria tèxtil.

Carles IV. Al cap d'un any de regnat, el 1789, esclata la Revolució francesa. Revolució que fa canviar el pensament social del món, de cara a una forma diferent de societat. En aquests temps inicials de la Revolució francesa, es rep al Principat de Catalunya una forta immigració de gent francesa. Els motius són molts i diferents. Gent amb problemes polítics, gent de l'aristocràcia, gent eclesiàstica, gent de l'alta burgesia, foren les primeres onades immigratòries que rebérem. Però, a les darreries de l'any 1792, la immigració francesa ja no és de persones d'una condició tan marcada, ara és de gent del tipus dels desertors, o petits burgesos contra-revolucionaris.

L'any 1793, la tibantor entre Espanya i França arriba en el seu punt àlgid, en assabentar-se el poble del guillotinant del rei francès Lluís XVI, per part dels revolucionaris francesos. La guerra amb França comença amb el reorganitzament dels sometents i miquelets, avançant cap al Rosselló, sota el comandament del governador del Principat, general Ricardos. Els francesos paren l'avenç dels exèrcits espanyols, format en gran part per catalans. El francès Dujournier amb 40.000 homes entra Catalunya endins, i pren Ribes, Camprodon, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses. Els sometents i els miquelets es reorganitzen i obtenen fortes victòries contra els exèrcits francesos, però Godoy, conseller i únic home de govern en la cort de Carles IV, temorós de les renaixences nacionalistes en les regions, s'afanya a tractar la pau que els francesos també desitgen. I s'arriba a la Pau de Basilea el dia 22 d'agost de 1795. En aquesta Pau de Basilea, es retornaven a Espanya les places preses pels france-

sos, a canvi de cedir-los la part espanyola de l'illa de Santo Domingo.

En fer la pau amb França, com era de suposar, és declarada la guerra a Anglaterra. En aquests temps tinguérem una gran crisi econòmica en el Principat.

L'any 1804, Napoleó Bonaparte és proclamat emperador de França, i l'estol franco-espanyol és derrotat en la batalla de Trafalgar, l'any 1805.

El tractat de Fontainebleau, signat pels plenipotenciaris de Napoleó i de Carles IV, autoritza l'entrada a Espanya de tropes franceses. El dia 9 de febrer de 1808 entren a Catalunya les forces amb el general Guillem Filibert Lluhesme, i ocupen el Principat. A Madrid hi ha motins contra Godoy. El dia 19 de març de 1808, Carles IV abdica la corona en favor del seu fill Ferran VII. Ambdós, juntament amb Godoy, es reuneixen a Baiona amb l'emperador francès Napoleó. Finalment, l'abdicació és a favor de Napoleó Bonaparte.

Ferran VII. Guerra d'independència. Tots aquests esdeveniments feren que el poble s'alçés contra els francesos. I el dia 2 de maig de 1808 s'encén la flama de la independència de tot un poble. I dic de tot un poble, perquè és una de les vegades que totes les regions o nacionalitats de la península, unànimement, lluiten contra l'invasor totalment apinyats.

El dia 28 de maig de 1808, Lleida, veient la impossibilitat de reacció dels barcelonins, es converteix en capdavantera contra la invasió napoleònica. Es constitueix la primera Junta Catalana, una junta de 29 representants de tots els estaments socials. Tot seguit s'alçaren la resta de les ciutats catalanes, començant per Manresa i Igualada a les primeries de juny. Els exèrcits francesos s'imposen a la revolta, i Na-

poleó com a bon militar i polític, signa el decret de la formació de governs particulars. És proclamat el Govern de Catalunya i la proclama és feta en llengua catalana i francesa. El català és llengua oficial en el nostre Principat, després de molts anys, i la nostra bandera hissada al costat de la francesa. La intenció de Napoleó era anexionar-se el nostre Principat a França, i per tots els mitjans possibles procurava atreure les simpaties del nostre poble.

En aquesta guerra de la independència —com he comentat abans— tots els pobles de l'Estat espanyol, sense excepció, lluitaren contra l'invasor francès. Hi hagué actes de veritable patriotisme, com Alvaro de Castro a Girona, com la llegendària batalla del timbaler del Bruc, i moltes altres gestes escampades pel territori peninsular. Durant aquests anys de domini francès, Napoleó ha posat el seu germà Josep I com a rei d'Espanya, i sembla que les relacions entre francesos i catalans hagin millorat una mica.

L'any 1813, s'acorda per les Corts de Cadis l'abolició de la Inquisició. Aquest any les forces anglo-espanyoles derroten a Vitòria l'exèrcit francès. Josep I, dit «Pepe Botella», renuncia a la Corona i abandona la Península.

El dia 23 de març, Ferran VII retorna a Espanya. Els aliats entren a París i Napoleó Bonaparte abdica. El dia 6 de juny es dona per acabada la guerra de la Independència.

L'any 1817 torna a iniciar-se a Catalunya una època d'absolutisme difícil. Aixecament de Lacy i Milans del Bosch, que no té èxit.

L'any 1820, Riego proclama la Constitució de Cadis del 1812, que seguidament és jurada per Ferran VII, el dia 9 de març.

Les idees de la revolució francesa, i l'estada de les tropes napoleòniques feren canviar molts pensaments en la gent del nostre país. Tota la península es rebel·là contra l'absolutisme que volia tornar a imposar Ferran VII. En el Congrés de Verona, es decidí intervenir en els assumptes d'Espanya, i en nom de la Santa Aliança envien els 100.000 Fills de Sant Lluís, que travessen el Pirineu sota el comandament del duc d'Angulema. En arribar a Cadis aquestes forces franceses, fan costat al govern de Ferran VII, el qual de nou i per segona vegada, torna a abolir la Constitució.

L'any 1825, per decret del govern de Madrid, és abolit l'ús del català a les escoles.

Amic lector, crec que ens convé fer una parada, perquè ara sí que estem ben intoxicats de dates i fets històrics, oi? I en aquesta parada, podríem aprofitar per analitzar aquest període ple de guerres. La guerra dels Segadors del temps de Felip IV, la guerra de Successió de Felip V, i la guerra de la Independència del temps de Ferran VII. Podríem analitzar aquestes guerres sota l'aspecte purament lingüístic, que és el que més influeix en la nostra manera de ser, com a poble diferenciat.

Pel damunt de totes les dissorts que ha sofert el poble de Catalunya durant aquestes guerres, la llengua, com a forma d'expressió parlada, sempre ha romàs viva, perquè la gent del poble sempre l'ha usada, amb el record subconscient que ella és la seva ànima.

Així, doncs, sota aquest punt de vista de la llengua vulgar parlada pel poble senzill, de moment no hem tingut mai cap problema de perill de perdre la nostra identitat. Ara bé, jo crec que no s'ha perdut mai la nostra parla perquè, amb més

o menys escala, la nostra llengua s'ha usat en forma escrita, encara que en períodes intermitents. I sempre aprofitant els períodes de menys opressió, hem tingut homes privilegiats que l'han defensada i immortalitzada en forma escrita.

Podem considerar que una de les més fortes opressions de la nostra llengua, fou la desfeta nacional catalana del temps de Felip V —estic parlant, posant com a punt limit d'aquestes explicacions, la data de l'any 1825, que és quan he fet la parada del relat històric.

Doncs bé, tots els escrits personals que guardo dels meus avantpassats, escrits durant els segles XVIII i principis del XIX, estan tots escrits en català. I els documents oficials, del tipus d'escriptures, capítols, etc., que tinc del temps de Carles IV, Govern de Catalunya de temps napoleònic i inicis del regnat de Ferran VII també estan escrits en català. No dispo de cap document escrit del temps de Felip V, però pel que puc comprovar, la repressió sobre la llengua escrita, dins els llocs oficials, no fou tan forta com s'ha dit, o fou de menys durada del que es calcula. Ara bé, els documents oficials que tinc, a partir de 1823-25 estan tots escrits en llengua castellana. Jo crec que aquest és el punt inicial de la castellanització de l'escriptura, de forma bastant massiva, dins la gent del nostre poble.

Continuant la nostra història, que hem deixat a l'any 1825, podem comprovar que el poble català no estava pas content, i tot seguit comença a Catalunya la guerra dels Malcontents. Els malcontents ocupen Manresa, on constitueixen una Junta Superior Provisional del Govern del Principat de Catalunya. Ferran VII es trasllada a Catalunya, on els malcontents són vençuts i dispersats.

L'any 1831, els exiliats catalans creen una Junta General Catalana a França.

L'any 1833, el dia 23 de setembre, mor Ferran VII i deixant la seva filla Isabel successora del tron i la seva quarta esposa Maria Cristina com a regent. Carles, germà de Ferran VII, ja es veia rei d'Espanya, car tenia molts partidaris, i intentà per tots els mitjans fer-se amb el poder. D'aquesta manera nasqué la Primera Guerra Carlina, iniciadora d'un procés de vessament de sang, altra volta entre germans.

L'any 1837, és traslladada la Universitat de Cervera definitivament a Barcelona, per motius del Decret de l'Estatut Reial de tendència liberal.

El 1835 s'inicia la revolució liberal, i hi hagué la crema de convents a Barcelona i altres ciutats. L'any 1836, per decret del pretendent Don Carles, és creada la Junta Superior Governativa de Catalunya, i és proclamada de nou la Constitució de 1812. En aquests temps Catalunya restava molt polititzada, uns propugnaven la independència i la proclamació d'una república, uns altres el federalisme. La paraula pau, semblava mot exhaurit dins el vocabulari de la parla de la nostra gent. Finalment té lloc l'«abraçada de Vergara», l'any 1839, entre carlins i cristins. Segons els historiadors, aquestes guerres foren de la més brutal condició, i els afusellaments i els assassinats, per ambdues parts, foren quantiosos. També hi hagué moltes destrosses de monuments i edificis, com per exemple el nostre volgut Monestir de Poblet, que fou saquejat i violat, preses les coses de valor i obert i saquejat el sarcòfag del nostre més volgut comte-rei, Jaume I el Conqueridor.

La nova Constitució de 1837, que per Corts Constituents reforma la de 1812, aconsegueix el principi de llibertat nacional, cosa que ocasiona que arribi a la presidència Espartero, i que la regent Maria Cristina renunciï.

L'any 1841, regència d'Espartero. Mala política menà Espartero a Catalunya, car no sabé com evitar el problema republicà que creixia per moments. Hi ha revoltes en moltes ciutats i Barcelona és assetjada i bombardejada el dia 2 de desembre de 1842. Tot seguit és ocupada. Espartero ordena una forta repressió contra els catalans, i es van fer empresonaments i deportacions en massa. També hi hagué un gran nombre d'afusellaments.

Any 1843, majoria d'edat de la reina Isabel II. L'any 1846, comença la guerra dels Matiners, en la qual van contra el govern central, republicans, liberals, federals i carlins, lluitant tots junts.

El dia 10 d'octubre de 1846, la reina *Isabel II* es casa amb el duc de Cadis.

Amic lector, sembla que la tensió forta contra la llengua catalana, que he comentat abans que hi havia sobre l'any 1825, ja ha anat minvant, car jo tinc a les meves mans llibres d'ensenyament en la nostra llengua, editats l'any 1846. I, l'any 1850, Josep Anselm Clavé funda a Barcelona la Fundació Coral la Fraternitat, primera societat musical de la península.

Del 1850 al 1860 hi hagué fortes pressions obreres, amb vagues i aldarulls. S'aconseguien uns dels primers convenis col·lectius.

L'any 1859, comença la guerra d'Àfrica, on comandats pel general Prim lluità una expedició de voluntaris catalans.

Voluntaris catalans que es cobriren de glòria en la batalla de Tetuan. El maig del mateix any són restaurats a Barcelona els Jocs Florals en llengua catalana; els presideix Manuel Milà i Fontanals.

L'any 1863, la fil·loxera arrasa les vinyes catalanes, provocant una gran crisi agrícola. La població del camp emigra en grans quantitats cap als estats americans.

L'any 1868, a conseqüència de l'agitació política que caracteritza aquests temps, a Catalunya altra vegada és proclamat l'estat de guerra. La reina Isabel II és destronada i passa a viure a França. Serrano és l'encarregat de constituir el Govern Provisional, però el veritable artífex és el general Prim. I el general Prim té la màxima preocupació a trobar un futur rei per a Espanya. Fou elegit el fill del rei d'Itàlia, Amadeu de Savoia.

Joan Prim és assassinat a Madrid el 27 de novembre de 1870 per uns desconeguts, en el famós carrer del Turco.

Amadeu de Savoia no pogué resistir les pressions polítiques d'aquell temps i decidí renunciar a la corona i anar-se'n d'Espanya.

L'any 1872, a primers d'abril, comença a Catalunya la Tercera Guerra Carlina. Els carlins dominen la situació a Catalunya.

El dia 11 de febrer de 1873 és proclamada la *República Espanyola*, per Assemblea Nacional. Dos catalans entren a formar part del Govern Provisional: el president Estanislau Figueras i el ministre de governació Francesc Pi i Margall. Uns dies després és nomenat ministre d'hisenda Tutau, essent tres els catalans que formen part del Govern Provisional. La tendència del major nombre de ministres era de Re-

pública Federal. Figueras dimiteix i li succeeix en la Presidència Pi i Margall. El manament com a President de Pi i Margall fou d'un mes i set dies, que passaren a la història com el més perfecte temps de desordre i confusió. Dimiteix Pi i Margall i el substitueix Nicolás Salmerón, que tampoc no pot dominar la situació i el segueix en el càrrec Castelar.

El dia 4 de gener de 1874 hi ha un cop d'estat del general Pavía i són dissoltes les Corts de la República. La Guerra Carlina continua amb forta intensitat, i els carlins pràcticament dominen tot el Principat de Catalunya.

L'Any 1875, el dia 9 de gener, desembarca *Alfons XII* a Barcelona, iniciant la restauració de la monarquia. El dia 26 d'agost del mateix any, amb la presa de la Seu d'Urgell, s'acaba a Catalunya la Tercera Guerra Carlina. Alfons XII confirma Cánovas en el poder. Així, doncs, Cánovas va transformant una situació inicial de dictadura, en una monarquia constitucional parlamentària.

L'any 1876, hi ha una gran expansió econòmica en el Principat de Catalunya, que constitueix el període conegut pel de «la febre d'or».

La filloxera es fa sentir novament a les vinyes. L'emigració catalana a Amèrica assoleix un fort contingent de persones.

El dia 25 de novembre de 1885, mor *Alfons XII*. S'havia casat en primeres noces amb la seva cosina, Mercedes de Montpensier, i en segones amb l'arxiduchessa d'Àustria Maria Cristina. Maria Cristina quedà com a Regent durant la minoria d'edat del seu fill *Alfons XIII*.

Amic lector, no puc per menys que parar-me per relatar la influència que tingueren en aquest temps dos eminents

polítics i escriptors catalans. Francesc Pi i Margall i Valentí Almirall i Llozer.

Francesc Pi i Margall, com hem vist en el relat de la història, fou President de la República. Va néixer a Barcelona el 29 d'abril de 1824. Polític, jurista i escriptor. Va escriure infinitat d'obres, entre elles *Las nacionalidades* i *Programa del Partido Federal*. Fou un federalista.

Valentí Almirall i Llozer nasqué a Barcelona l'any 1841. Polític i escriptor. Entre les seves obres destaquen *Lo catalanisme* i *Regionalisme i Particularisme*. Fou un català.

Govern liberal de Sagasta. Temps de partits polítics. El panorama republicà és el següent, d'esquerra a dreta: socialistes, federalistes, progressistes, centralistes i possibilistes.

L'any 1895 dimiteix Sagasta. Cánovas del Castillo forma govern conservador el dia 23 de març. El dia 28 de febrer de 1896 són dissoltes les Corts. L'anarquisme pren força en totes les ciutats de Catalunya. Les bombes i els assassinats són els fets constants. El dia 8 d'agost de 1897 és assassinat el cap del Govern, Cánovas del Castillo, per un anarquista italià.

Dintre el moment tan difícil d'aquests temps en la nostra terra (¿ho recordes amic lector, al començament de la primera part del llibre, quan he parlat sobre la renaixença de la llengua?), ara hem arribat just al punt de la més forta explosió literària i cultural de la nostra parla, mitjançant la tasca dels nostres poetes i escriptors d'aquesta època renaixentista. ¿Qui no recorda Jacint Verdaguer, Joan Maragall, Joaquim Ruyra, Santiago Rusiñol, Apelles Mestres, Narcís Oller, Caterina Albert, Miquel Costa, Àngel Guimerà, Joan Alcover i tants altres? Tots aquests homes estaven

enamorats de la pàtria, la pàtria on ressonava la seva llengua, la pàtria que en el temps i en prova de gratitud els ha fet immortals.

M'he oblidat de comentar la gran explosió demogràfica en el Principat durant aquest final de segle i principi del següent, en gran manera en les ciutats industrials, encapçalant Barcelona el desenvolupament més elevat. Fou notable la celebració de l'Exposició Internacional de l'any 1888 en la dita ciutat.

Per primera vegada en el nostre Principat, es commemora la diada de l'11 de setembre, l'any 1901. Diada-homenatge a les persones que han donat la seva sang en defensa de les llibertats de Catalunya durant els segles.

Mentrestant es casa, el dia 31 de maig de 1906, el rei Alfons XIII amb Victòria Eugènia. La boda tingué un dissortat començament, ja que l'anarquista Mateo Morral tirà una bomba a la comitiva reial, en el carrer Major de Madrid.

Continua el ressorgiment de les lletres catalanes. El dia 13 d'octubre de 1906, se celebra a Barcelona el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

L'any 1909, torna la qüestió del conflicte del Marroc. Parlant de conflictes bèl·lics, durant les darreries del passat segle, aquell «Imperi de les Espanyes» que un dia va construir Castella, Imperi on «mai no hi davallava el sol», va liquidar les possessions ultramarines de Cuba, Puerto Rico i Filipines. Els Estats Units de Nord-Amèrica ens declarà la guerra i es quedà els territoris esmentats.

Enric Prat de la Riba i Sarrà. Nasqué a Castellterçol el dia 29 de novembre de 1870. És de destacar el seu llibre *La Nacionalitat Catalana*, on es veu el seu sentiment català, re-

flectit d'una manera única. Són paraules d'Enric Prat de la Riba: «Un poble que no sap que ho sigui, que té una llengua i una cultura, però no se n'adona, no és més que un poble a mitges. Un poble que es coneix a si mateix, que té consciència, però passiva, de la seva unitat espiritual, és incomplet encara. Quan tenint aquesta unitat espiritual i sabent que la té, vol viure i actuar com a poble, solament llavors és un poble.»

Enric Prat de la Riba, als 44 anys d'edat, aconsegueix constituir la Mancomunitat de Catalunya i n'és elegit President l'any 1914. Durant tres anys treballa incansablement des de la Mancomunitat per la seva Catalunya. Però dissortadament cau malalt i als 47 anys d'edat, el dia 1 d'agost de 1917, mor a la seva casa natal de Castellterçol.

Agost de 1914: comença la Primera Guerra Mundial. Antoni Maura, nascut a Palma de Mallorca l'any 1853, és nomenat ministre de la Governació del Govern de Madrid.

A la mort d'Enric Prat de la Riba, el substitueix en la presidència de la Mancomunitat Catalana Josep Puig i Cadafalch, destacat arquitecte, polític i escriptor. Nasqué a Mataró el 15 d'octubre de 1869. Va ser president de la Mancomunitat Catalana fins a la seva supressió, durant la consolidació de la Dictadura de Primo de Rivera, l'any 1924.

García Prieto forma un Govern de Concentració el dia 2 de novembre de 1917. Hi figuren dos ministres catalans: Joan Ventosa i Calvell i Felip Rodés.

23 de març de 1918. Govern de Concentració presidit per Maura. Cambó és ministre de Foment. Grans moviments nacionalistes a Catalunya, demanant l'Estatut d'Autonomia.

El 6 de desembre de 1918, nova crisi ministerial a Ma-

drid, a causa de la qüestió catalana. Es forma un Govern presidit per Romanones.

Durant la Primera Guerra Mundial, 12.000 voluntaris catalans han lluitat al costat dels aliats. El dia 29 de febrer de 1919, Martínez Anido és nomenat Governador Militar de Barcelona. A causa dels problemes catalans, és declarat l'estat de guerra a Catalunya.

L'any 1920, a conseqüència de la crisi econòmica deguda als resultats de la guerra mundial, al Principat hi ha vagues en gran escala i desordre general. El dia 30 de novembre d'aquest any és assassinat el diputat Francesc Layret, nacionalista català d'esquerra. També arriba a Madrid el fet terrorista, amb l'assassinat del president del Consell de Ministres, Eduardo Dato.

Amic lector, estem ja molt endins del relat de la nostra història, i en aquests moments molts dels qui potser llegiu aquest llibre ja sou participants vivents o almenys molt propers dels fets de l'època que estic exposant. I no voldria de cap de les maneres ferir cap susceptibilitat de cap persona, car tothom em mereix el màxim de respecte i consideració, sota el meu punt de vista d'home democràtic.

Un dels llibres que va fer-me més impacte en llegir-lo durant la meua joventut fou *Catalunya, Poble dissortat, la veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Escrit per J. Casals i R. Arrufat, i editat l'any 1933. La primera pàgina està dedicada al meu oncle-padrí de Mollerussa i signada per l'autor Josep Casals i Freixes. En la segona pàgina, hi diu: «D'aquest llibre se n'ha fet un tiratge de 25 exemplars en paper fil numerats i signats pels autors.» En la tercera pàgina, hi diu: «Pensar en Catalunya, com en

una religió, treballar pel seu enlairament com una obligació.» Seguidament hi ha el Pròleg i tot seguit comença la narració. El primer capítol és anomenat «Un poble desgraciat», i el trasllado literalment perquè puguem adonar-nos del punt de vista de gent de caràcter nacionalista-separatista:

«Catalunya en els moments àlgids de la seva història no ha tingut els homes adequats. Haurem de dir que no ha estat de sort. En els moments de més responsabilitat no hem tingut els homes a l'altura de les circumstàncies.

»A Catalunya hem tingut grans poetes, filòsofs, literats que ens han forjat l'ànima nacional, però en els moments decisius a l'hora d'encarrilament d'aquesta massa popular i sentimental d'una manera revolucionària, ens han mancat els polítics.

»Si girem la vista enrera podrem observar que la qüestió catalana ha fet sens dubte un gran avenç, però també podrem observar un seguit de paradoxes contraproductes i d'una inconsciència sense parió.

»El Catalanisme conscient i integral, això és, el veritable català nacional ha estat sempre més platònic que polític i quan els polítics catalans no integralment nacionals ens han fet fallida, llavors els catalanistes doctrinaris els hem volgut donar tota la culpa fent-los responsables de tot. Però no ens hem volgut donar compte que la responsabilitat partia de les dues parts.

»Hem de tenir en compte que per a conduir un poble, primer cal estudiar la seva psicologia.

»El poble català és sentimental, és una mena de poble que quan li toquen la fibra sentimental s'enlluerna i es llança

al carrer sense reflexió, tant per a celebrar una festa com per a fer un enterrament lluit.

»Hem vist aplaudir i fer grans homenatges a artistes sense ésser-ne mereixedors, n'hem vist oblidar d'altres tenint un certificat de sacrificis i de patriotisme indiscutible.

»El mateix hem fet amb els polítics; hem enlairat homes no essent-ne mereixedors, no tenint qualitats de polític. N'hem vist, n'hem oblidat i n'hem ensorrat d'altres, que han bastit el nostre edifici nacional amb un seguit de treball i d'estudi per purificar Catalunya dels seus defectes.

»Un poble, la constitució d'un poble, l'engranatge de la seva vida orgànica no és pas una cosa tan senzilla com sembla, és al contrari, una cosa molt complicada. Per tant cal estudiar el que li convé a cada moment. En dir cada moment no volem pas dir cada hora ni cada mes ni cada any; ja sabem que deu anys, en la història d'un poble són només un moment de la seva vida.

»Per a construir o reconstruir un poble, cal tenir primer una base. Sense aquesta base no podríem desenvolupar-nos.

»Aquesta base doncs, ha d'ésser el fruit recollit del seu conjunt orgànic, puix que si només comptàvem amb una matèria no podríem fer obra de conjunt i per tant engrandir i enlairar un poble.

»Un poble, doncs, necessita poetes, dramaturgs, músics, escriptors, historiadors, filòsofs, visionaris, senyors esteves, revolucionaris, etc., etc. Si en el conjunt espiritual i polític d'una nacionalitat, hi mancava un d'aquests braços que hem anomenat, seria un cos incomplet.

»Un poble és com una gran màquina, per a bastir la qual i deixar-la a punt de posar-la en funcions, cal primer que

passi per un seguit de seccions abans d'entregar-la al que l'ha de fer funcionar, això és, al seu conductor.

»Un cop construïda la màquina, però, no hem de destruir pas el taller perquè de quan en quan, necessitem fer-hi alguna modificació.

»El conductor d'aquesta gran màquina, que pot ésser una ciutat, la societat, o una nacionalitat, ha de tenir present, doncs, que no pot prescindir de cap factor espiritual del seu conjunt. Aquest conductor és el polític.

»El polític ha de tenir una noció clara i categòrica de cada moment. Ara bé (els moments no s'adapten als mateixos procediments) cada moment ha de tenir un procediment diferent.

»El polític, el bon polític, el polític idealista, l'home polític de visió clara i enlairada ha d'estar molt per sobre del seu poble, per a saber aplicar i conduir la massa allà on ell vulgui; no deu deixar-se portar mai ni per un sentiment popular ni per un acte d'inconsciència col·lectiva.

»Un home polític basteix un poble; un poble o la seva inconsciència destrueix en un moment l'edifici idealista de tota una època. Per a ésser un bon polític cal en primer lloc, no creure en ell tot sol i sense apartar-se del seu ideal, deu haver de tenir la noció clara de totes les coses que basteixen el conjunt del poble que s'acabdilla.

»Quan un polític, un estadista polític, ha esdevingut ídol d'un poble no deu abusar mai d'aquesta idolatria, puix que inconscientment pot ésser perjudicial al mateix poble.

»Hem vist homes públics, que s'han guanyat un prestigi i abusant d'aquest prestigi s'han cregut amb el dret d'exercir càrrecs diversos no adequats ni a les necessitats del país ni

a l'abast de la seva intel·ligència. A Catalunya hem vist caure tants grans artistes com polítics eminents, per no saber-se retirar a temps. Una bona retirada hi ha vegades que pot evitar una derrota i per tant ésser millor que cap victòria, tant per al poble, com per l'individu que l'ha produït.

»Un home polític, el veritable polític-estadista hi haurà moments que serà bo per a la guerra i contraproduent per a la pau. L'exemple el tenim amb Clemenceau.

»Un cabdill d'un poble, pretendent a cap d'Estat, ha de tenir un estudi profundament fet, un ampli coneixement de les característiques tant històriques com racials, com econòmiques del seu país.

»Sòcrates deia a Glaucó, un jove sofista i vanitós que volia dedicar-se a la política: «No és tal volta evident que si vols que t'estimin has de servir al teu poble? I si és així digues-me quin és el primer servei que penses fer-li? En Glaucó no sabé què contestar. Sòcrates continuà: Vols enriquir el teu país? Sí, contestà en Glaucó. Digues-me d'on penses que has de treure els ingressos? I aquest contestà: Per Júpiter, mai no m'he assabentat d'això. Sòcrates segueix demostrant punt per punt la ignorància d'aquell sofista aspirant a polític. Digues-me almenys quines són les despeses de la Ciutat. Tampoc no ho sé. —Digues-me almenys quines són les forces de mar i terra i de què disposem i quins són els nostres enemics. No puc contestar-te, Sòcrates, sense assabentar-me'n abans. Com vols redimir el teu poble si no tens calculat abans les seves necessitats? Doncs si un polític no ha estudiat abans la psicologia del seu poble, les seves necessitats tant espirituals com econòmiques de què està mancat, mai no pot ésser un bon polític.

»Un polític governamental, no deu emprar mai la demagogia, car ha de pensar amb el cap i tocar sempre de peus a terra; això no voldrà pas dir que hagi d'oblidar la visió, diguem-ne romàntica, que es tingui de la nació que vol redimir.

»Volent governar democràticament, no s'ha de voler ésser mai exclusivista més que, en tot cas, dels adversaris del règim constituït.

»No és home governamental aquell que, potser inconscientment, sap crear un conflicte, i no sap resoldre un problema, quan aquest conflicte ha esdevingut un problema; i ací, podríem fer esment del cas Companys. Home agitador, home de galeria, home capaç de produir cent conflictes diaris, però incapaç de resoldre un problema en tota la seva vida.

»L'home de govern ha de tenir present gairebé sempre que haurà d'ésser indulgent amb l'adversari i exigent amb els deures de si mateix.

»D'homes tipus estadista-governamental, descomptant En Prat de la Riba, a Catalunya dissortadament no n'hem tingut. En Prat de la mateixa manera sabia escollir un bon porter, que un tècnic excellent, per dir-ho més breu, tenia el do de conèixer la psicologia de cada home.

»Què diríem dels partits? Els nostres partits polítics, sempre han pensat més en l'interès del partit que en els interessos generals de Catalunya, i així ens hem trobat que en els moments àlgids de la història, mancats de la veritable consciència nacional hem oblidat Catalunya per a pensar en el partit.

»Cal, doncs, que els partits catalans d'avui, procurin d'ara endavant, crear aquesta consciència nacional, siguin quines siguin, llurs idees polítiques.

»Si no podem estructurar la nova Catalunya amb consciència nacional, els partits polítics, hauran d'anar a remolc de qualsevol força estranya o sentimentalisme inconscient; flagells que malgrat tot, mai no porten cap benefici, però sí confusionismes que causen danys enormes difícils de calcular.

»Creiem haver puntualitzat la posició dels partits polítics i llurs homes dirigents i haurem de convenir, que Catalunya ha estat un poble desgraciat, perquè en els moments decisius no ha sabut fer la tria.

»Durant tres quartes parts de segle, els homes racialment més catalanistes i de més valor moral, han estat incompresos per la MASSA, mentre hem vist els llocs representatius escalats pels arribistes i pels inconscients.

»El seny del poble català, no ha pagat amb la gratitud que es mereixen els seus millors homes.

»En fer aquesta afirmació, volem dir que el nostre poble és ingrát? No! Però sí que potser ha pecat de massa ingenu en els moments més decisius de la seva història, començant pel compromís de Casp (1412) i acabant per les eleccions del 20 de novembre de 1932. Data històrica, la de l'elecció del primer Parlament Català.

»Moltes vegades, però, el polític potser no podrà arribar allà on ell voldria, però tampoc no deu deixar-se portar per l'entusiasme inconscient de les multituds, car les masses populars, són com un infant al qual no es deu contradir, però tampoc no deu deixar-se'l anar allà on ell vulgui.

»Com que de revolucions, igual polítiques que socials, no se'n produeixen pas massa sovint, quan aquestes es presenten cal assegurar-les.

»El poble català té moments de grandesa ciutadana, moments d'entusiasme delirant i a l'ensem assenyat. Això ens indueix a creure, encara més, que no ha tingut mai els seus directors (els polítics) a l'altura del moment, això és, no se l'ha sabut conduir en els seus moments àlgids. Sempre han estat els polítics els primers de recular, amb l'excusa que el poble no hauria respost. Podríem recordar alguns moments de la nostra època: Temps de la Solidaritat, Assemblea de Parlamentaris, proclamació de la República Catalana, manifestació pro-Estatut íntegre, etc., etc. Dit d'una manera més breu; al nostre poble encara no se l'ha posat mai a prova. Per culpa de qui? Hauria respost? Aquesta és la incògnita.»

Continuant les narracions dels fets catalans, en els temps dels anys 20, podem comprovar que la constant és la política. Partits de dretes i esquerres, i aldarulls continuats. Els governs de la República se succeïen contínuament. L'onze d'agost de 1921, Maura de nou és Cap de Govern. Entra Francesc Cambó com a ministre de Finances.

Francesc Cambó i Batlle. Polític, escriptor, financer i mecenes. Nasqué el 2 d'octubre de 1876 a Verges (Baix Empordà). Fou figura important dins la Lliga. Dels seus escrits de més relleu són de destacar «Per la concòrdia», «Les dictadures» i «La valoración de la peseta». Morí a Buenos Aires (Argentina), l'any 1947.

L'any 1922 cau el Govern Maura-Cambó, i Sánchez Guerra forma nou Govern.

Com és de suposar, les coses dins la República no anaven pas massa bé, i el cop d'estat del General Primo de Rivera,

del dia 13 de setembre de 1923, acaba amb el període republicà.

La dictadura durà del 1923 al 1930. El país recobra una mica la tranquil·litat, però el fet nacional català sempre en surt ressentit. Per decret són destituïts tots els ajuntaments catalans. També per reial decret, és prohibit l'ús de la bandera catalana. Decret en virtut del qual la Mancomunitat s'ha d'adaptar a la Dictadura.

El 23 d'abril de 1925, l'organització clandestina Estat Català llança l'emprèstit «Pau Claris» per a obtenir diners per a l'exèrcit català.

En una de les cares de l'emprèstit es llegeix: «Emprèstit de Catalunya. Estat Català. 1.000 pessetes. Emissió del 23 d'abril de 1925. Títol n.º—. Pel govern provisional de Catalunya. Signat. Francesc Macià.» A l'altra cara diu: «Per la llibertat de Catalunya. Per la cultura dels catalans. Per la riquesa catalana. Per la pau social. Pel millorament i significació del Proletariat. Bons de l'Emprèstit de Catalunya. La valor d'aquest paper moneda serà reconeguda i feta efectiva amb 1.000 pessetes or, tantost estigui constituït i instaurat plenament l'Estat Català.»

Durant els temps de la Dictadura del General Primo de Rivera, hi hagué molta pressió i repressió envers el catalanisme, suspensió de les formes culturals nacionalistes catalanes, com els Orfeons i moltes associacions esportives.

Francesc Macià no desisteix en el seu propòsit, i se'n va a Moscou per demanar ajut a fi de proclamar la República Catalana.

El dia 31 d'agost de 1925, el general Primo de Rivera sofreix un atemptat del qual surt amb vida.

Francesc Macià, intentant entrar al Principat amb 600 homes armats, és detingut a Prats de Molló per les autoritats franceses.

Continuen en el Principat les tensions, vagues generals, aldarulls, etc.

El 28 de gener de 1930 dimiteix el General Primo de Rivera, i entra el govern del General Berenguer. Prim marxa a París, on morí el dia 16 de març. El dia 17 d'agost d'aquest any se signa el Pacte de Sant Sebastià.

L'any 1931, Francec Macià torna a Catalunya. És proclamada la República Espanyola, i n'és President provisional Niceto Alcalá Zamora. Alfons XIII marxa d'Espanya camí del seu desterrament.

El dia 14 d'abril de 1931, Francesc Macià proclama la República Catalana.

Francesc Macià renuncia a la República Catalana per la Generalitat i l'Estatut d'Autonomia. Macià amb aquest fet afronta la impopularitat, conducta que demostra el tremp polític d'un home. Tarradellas ho reconeix també en el llibre d'Ernest Udina *Josep Tarradellas, l'aventura d'una fidelitat*, quan diu: «Molts han interpretat malament aquell gest de Macià perquè són uns utopistes: ni el 14 d'abril a la plaça de Sant Jaume no va haver-hi tanta gent com es diu, ni aquella campanya injusta de 'Macià ha traït' no va passar d'alguns cercles reduïts. Els fets d'abril de 1931 s'han de considerar amb una visió més alta i noble; succeí un fet històric gairebé únic i incomparable, perquè un país, Espanya, dóna la llibertat a un altre país, Catalunya, en el marc del mateix Estat. Espanya va oferir un fantàstic exemple de liberalisme i la nostra llibertat no va costar ni un mort.»

Bé, continuant els fets de la nostra història, ara dins uns fets que ja podem tocar amb les mans, el dia 15 de setembre de 1932 és aprovat l'Estatut de Catalunya. I el dia 5 de desembre del mateix any és constituït el Parlament de Catalunya.

Francesc Macià és nomenat President de la Generalitat i Lluís Companys President del Parlament.

Francesc Macià i Llusa nasqué a Vilanova i la Geltrú, el 21 d'octubre de 1859. És el primer president de la Generalitat. Estigué molt vinculat a les terres lleidatanes, i fou elegit deu cops diputat per les Borges Blanques. Gran lluitador i incansable defensor de Catalunya, mor el dia 25 de desembre de 1933.

Lluís Companys i Jover neix al Tarròs, municipi de Tornabous (Lleida), el dia 21 de juny de 1882. Polític i advocat. És el segon President de la Generalitat Catalana, en succeir al President Macià, per causa de la seva mort. Fou elegit el dia 31 de desembre de 1933.

El fet del 6 d'octubre. No es pot negar que Lluís Companys era un home enamorat de Catalunya i les seves llibertats. Lluís Companys era un home que venia d'una casa de pagès hisendada, d'aquestes planes d'Urgell, situada al terme de Tornabous, en un grup de masies que se'n diu el Tarròs. La masia, les finques i la seva família, resten vivint aquí a la nostra comarca. Moltes vegades he anat a la seva masia, a comprar-los productes cerealístics i, com és natural, sempre que entrava a la finca, venia al meu pensament el nom del Lluís Companys, darrer president de la Generalitat Catalana amb funcions legals (avui, sortosament, no puc dir

darrer, car ja tornem a tenir president de la Generalitat Catalana).

Lluís Companys fou un home que, quan prenia una determinació, fos encertada o no, es responsabilitzava totalment de l'abast dels seus actes, i no abandonà mai la seva obligació d'home responsable. El fet del 6 d'octubre, que Lluís Companys proclamà l'Estat Català, fou un acte de valent. Sota el seu punt de vista d'home català defensor de les llibertats del seu poble, repeteixo, fou un acte de valent, però molt pensat amb el cor i no massa pensat amb el cap. Perquè les possibilitats d'èxit eren molt poques. Jo, encara no entenc massa com varen calcular les possibilitats, ell i el seu equip, car a la matinada del dia 7 s'adonen de la impossibilitat del triomf, i es rendeixen a l'exèrcit, en aquella mínima declaració de guerra. D'acord amb el seu caràcter, assumeix totalment i absolutament la responsabilitat del fet.

Lluís Companys és condemnat a presó, amb una sentència de 30 anys, juntament amb els membres del Govern de la Generalitat. Així, doncs, a conseqüència del 6 d'octubre, és empresonat el Govern de la Generalitat i deixat en suspens l'Estatut d'Autonomia.

16 de febrer de 1926. Aquest dia, en les eleccions, triomfa rotundament en tot l'Estat Espanyol el Front Popular. En conseqüència és alliberat el Govern de la Generalitat Catalana, i torna a ocupar el seu lloc, i l'Estatut d'Autonomia és restablert.

26 d'abril de 1936. És destituït Alcalà Zamora de la Presidència de la República Espanyola.

10 de maig de 1936. Manuel Azaña és elegit president de la República Espanyola.

13 de juliol de 1936. És assassinat el líder monàrquic José Calvo Sotelo, a Madrid.

18 de juliol de 1936. Alçament de l'Exèrcit espanyol, acabat pel general Franco, ajudat de la Falange, els monàrquics de diferents tendències i la quasi totalitat de les dretes espanyoles.

Període 1936-1939. Guerra Civil. Aquesta fou una guerra civil, entre germans, de totes les regions d'Espanya. És, sens dubte, el tipus pitjor de guerra, en el qual tothom defensa uns drets diferents d'una mateixa Pàtria. Al cap de tres llargs anys de conflagració bèl·lica, que molts de nosaltres recordem, les forces del general Franco guanyen la partida. Així, doncs, el Govern de la República Espanyola, el Govern Basc, el Govern de la Generalitat de Catalunya, caminen cap a l'exili.

El dia 26 de gener de 1939, les tropes del general Franco entren a Barcelona, i el dia 1 d'abril del mateix any queda definitivament dominada tota la península.

Analitzant fredament les conseqüències i repercussions d'aquesta guerra civil sobre la nostra desfeta nacional catalana, no té una explicació massa lògica. Perquè sembla que, havent estat les causes de la confrontació unes causes purament ideològiques de dretes i d'esquerres, els drets de les coses més volgudes d'un poble s'havien de respectar, si els vencedors volien portar una política de concòrdia envers els vençuts, tenint en compte que en tots els pobles, en acabar la guerra, hagueren de viure uns i altres. Potser, el voler és una cosa i el poder n'és una altra. Car després d'una guerra fratricida, les ferides que queden són molt greus, i

és amb seguretat que, per la por de possibles rebrots de rebel·lia, la repressió es portà en termes molt durs.

Tots els pobles tenien gent empresonada, o en camps de concentració, a l'espera de retornar, mitjançant avals que justificuessin llur conducta. Però molta gent que, sigui per les circumstàncies que sigui, no s'atreveïen a passar per aquests sistemes de control, s'exiliaren forçosament de la pàtria, bé fugint cap a França —on n'entraren veritables quantitats—, o bé fugint cap a Mèxic.

La postguerra fou molt dura, perquè estàvem completament aïllats de l'exterior, i ens haguérem de valer per nosaltres mateixos. Nosaltres, als pobles, anàvem campant, però a les ciutats es passà veritable fam.

En aquests dies de postguerra hi hagué un fet que va commoure tots els catalans. El dia 13 d'agost de 1940, el president de la Generalitat Catalana en l'exili és detingut a París pels nazis, i entregat a les autoritats espanyoles. El dia 24 de setembre és traslladat a Madrid. I, després d'un Consell de Guerra sumaríssim, és condemnat a mort. Un dia gris per a Catalunya, el dia 15 d'octubre del 1940, en el Castell de Montjuïc de Barcelona, deixava d'existir Lluís Companys i Jover, que fou president de la Generalitat de Catalunya, aquell home lleidatà, que donà amb valentia i d'acord amb la seva consciència el seu tribut de sang per la Catalunya que tant estimava. I així, de peu davant del piquet d'execució, descalç segons la seva voluntat, tocant amb els peus la terra catalana, llançà un «Visca Catalunya» al temps que ressonaven els trets.

A la mort de Companys, li succeí Josep Irla i Bosch, polític nascut a Sant Feliu de Guíxols l'any 1874. La seva presidència a l'exili fou del 1940 al 1954. L'any 1958 morí.

El món estava immersit en plena Guerra Mundial, la segona en el que va de segle. L'exèrcit espanyol envià al front un cos d'exèrcit voluntari, denominat «División Azul». Però a diferència de la Primera Guerra Mundial, que anà a favor dels aliats, aquesta vegada l'exèrcit anà en ajut de les forces de l'Eix.

La Guerra Mundial s'acaba l'any 1945 i dona la sensació com si les tensions se suavitessin un poc. Tanmateix, el poble rebé les conseqüències d'aquest període, i els que passem dels quaranta sabem molt bé el que comporta una postguerra.

Any 1945, començament de la nova vida. Continuem vers l'objectiu, que és comentar les coses que fan referència al nostre poble català, la pressió de la força opressora no es pot mantenir sempre amb la mateixa intensitat, car aquesta força té un desgast natural, i amb l'ajut de les circumstàncies, i de nosaltres mateixos, la força que pressiona va minvant.

Una forta circumstància que hi ajudà, fou la victòria per part dels aliats sobre les forces alemanyes, ja que els països occidentals tendien a les democràcies. Les publicacions en català començaven a sortir a la llum. L'any 1943 surt la primera edició de les *Obres Completes* de Jacint Verdaguer, a la «Biblioteca Perenne», tot seguit les de Joan Maragall i Santiago Rusiñol, i d'aquesta manera anaren sortint la majoria dels nostres poetes i escriptors. A mi, personalment, em varen fer un gran favor aquestes publicacions, en aquells temps que mancaven tant.

El govern de Franco se suavitza de cara a l'exterior. Comencen els tractats amb els Estats Units de Nord-Amèrica.

Arriba a Espanya el nét d'Alfons XIII, Joan Carles, que sota la custòdia del Govern de Franco, inicia la preparació per a ser futur rei d'Espanya, preveient d'aquesta manera la reinstauració monàrquica.

1954. *Josep Tarradellas i Joan*. Polític, nascut a Cervelló (el Baix Llobregat) l'any 1899. Els antics diputats del Parlament de Catalunya exiliats li confereixen la presidència de la Generalitat de Catalunya en l'exili.

Any 1960. Ara sí, ara el país va canviant. Econòmicament, hem tingut un atur produït per l'inici del cèlebre Pla d'Estabilització, l'any 1959. Però pel que fa als fets del poble, i en dir poble em refereixo al poble català, el canvi és total. Grups de nacionalistes catalans inicien, dins la clandestinitat, moviments catalanistes tot esperant la caiguda de la dictadura. Però, el més important per mi, és l'aparició de grups de joves que comencen un moviment diguem-ne contestatari, en forma de cançons. La Nova Cançó Catalana forma part d'una manera rotunda en el reivindicament del sentiment català.

La immigració que sempre ha estat forta a Catalunya, durant el període de postguerra ho ha estat encara més. Però d'ençà de l'any 1960 és extremadament forta, i ha influït d'aital manera, que la forma característica nacional de vida catalana ha canviat. D'aquest fet immigratori, si te'n recordes amic lector, en iniciar el llibre he dit que en faria un tractament a part, a causa de la seva importància.

Del 1960 al 1970, tot el país té una expansió econòmica sense precedents. La gent entrem de ple en l'època de la «societat de consum». Però la dictadura continua semblant

que no tingui fi. I, així com en temps de Macià el seu eslògan era que tots tinguessin «l'hortet i la casa», ara l'eslògan nacional és «ja tenim auto». El fet turístic en el país ha estat decisiu, no solament pel creixement econòmic, sinó per la introducció de nous costums.

L'any 1973, a conseqüència de la crisi de l'Orient Mitjà, entrem en plena depreciaió econòmica, i els productes energètics s'encareixen. Però, com que durant aquest temps d'esplendor turístic hem anat pregonant pels quatre vents que «*Spain is diferent*», ens ho hem cregut nosaltres mateixos, i no en fem ni cas.

Amic lector, arribem al 1975. La data ja és tan cap aquí, que en aquests moments tu, jo i la història ja som un sol cos, aquí i ara. Però com que falta tan poc per a arribar al 1980, any en què he decidit comunicar-me amb tu, m'atreveixo a empenyer una miqueta més per arribar al final.

El 20 de novembre de 1975, mor a Madrid el general Francisco Franco. El país es pregunta. Què passarà? Tants anys sota el mateix règim autoritari ens ha insensibilitzat dels temes polítics. Reconec que aquells dies del final de novembre de 1975 no estàvem espantats, però no sabíem el que ens passava. Recordo que tots, dins les cases, miràvem els esdeveniments retransmesos per televisió.

Joan Carles I, fill de Don Joan de Borbó i nét d'Alfons XIII, a la mort de Franco, pren possessió com a Cap d'Estat. Arias Navarro forma govern com a president. Al poc temps, a principis de juliol de 1976 Adolfo Suárez és nomenat nou president del Govern Espanyol.

Sota la direcció del President electe, Adolfo Suárez, el país es va democratitzant. Els partits polítics es legalitzen i la gent anem conscienciant-nos en la nova forma de convivència democràtica.

El president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, Josep Tarradellas, té alguns contactes amb el president del Govern espanyol, Adolfo Suárez, i accepta de retornar al nostre país per fer-se càrrec de la presidència de la Generalitat de Catalunya amb caràcter provisional. Reconec que la tasca feta pel president Josep Tarradellas és molt meritòria per al futur de Catalunya, car ell ens ha donat una lliçó de polític veterà. Ell ha fet creu i ratlla al passat i, oblidant-se de recances i malentesos, ens ha donat el seu total suport per a construir aquesta Catalunya autònoma, tan desitjada per tots els catalans.

Durant aquests darrers anys hem hagut de fer moltes votacions per diferents motius. Molts de nosaltres no en sabíem, de votar. I ara, molts diem que ja està bé de tant votar. Què hi farem! Doncs sí, és veritat, hem votat molt; una vegada pel referèndum, dues per eleccions generals, una altra vegada per aprovar la Constitució, una altra encara per votar l'Estatut d'Autonomia, una altra vegada per votar les eleccions municipals i darrerament per votar les eleccions del Parlament de Catalunya.

Aquestes eleccions al Parlament de Catalunya, que es feren el dia 20 de març d'aquest any 1980, donaren com a resultat l'elecció del president electe de la Generalitat de Catalunya, *Jordi Pujol i Soley*.

Bé amic lector, hem arribat a desflar tot el cabdell del fil de la nostra història. Durant el relat hem pogut veure i ana-

litzar el desenvolupament de la nostra Catalunya al llarg dels segles. Hem pogut veure els moments gloriosos i difícils de la nostra terra. Ens hem sentit immersos dins els fets —almenys aquest ha estat el meu objectiu— per a poder fer-nos una idea cabdal, amb un aspecte analític envers ells.

La nostra història, que en aquests moments es troba caminant per un camí planer, de costats sembrats de llibertats i que té al davant com a destí la grandesa de la nostra Pàtria, necessita del nostre ajut. Ajut que li hem de prestar formant tots junts un sol cos, apinyant-nos els uns amb els altres. I si en algun moment sentim que defalleixen els nostres ànims, invoquem amb amor la Pàtria, a la manera i amb les paraules del nostre mestre Àngel Guimerà, dient ben fort:

«Va doncs, oh Pàtria, que t'ho imploren
damunt la terra els que s'hi estan,
davall la terra aquells que foren,
i més lluny que els estels els qui vindran.»

QUARTA PART

IMMIGRACIÓ

Emigrar: Anar-se'n del seu país per habitar en un altre.
(*Diccionari Català-Valencià-Balear Alcover*)

L'emigrant

Dolça Catalunya
pàtria del meu cor,
quan de tu s'allunya
d'enyorança es mor.

I

Hermosa vall, bressol de ma infantesa,
blanc Pirineu,
marges i rius, ermita al cel suspesa,
per sempre adéu!
Arpes del bosc, pinsans i caderneres,
cantau, cantau,
jo dic plorant a boscos i riberes:
adéu-siau!

II

¿On trobaré tos sanitosos climes,

ton cel daurat?
mes ai, mes ai! ¿on trobaré tes cimes,
bell Montserrat?
Enlloc veuré, ciutat de Barcelona,
ta hermosa Seu,
ni eixos turons, joiells de la corona
que et posà Déu.

III

Adéu, germans: adéu-siau, mon pare,
no us veuré més!
oh! ¿si al fossar on jau ma dolça mare,
jo el llit tingués!
¿Oh mariners, lo vent que me'n desterra
que em fa sofrir!
estic malalt, mes ai! ¿tornau-me a terra,
que hi vull morir!

La poesia dedicada a l'emigrant, de Jacint Verdaguer, parla per si sola del fet emigratori. Abans d'endinsar-me en el tan important tema de la immigració com a fet transcendental dins la nostra societat del Principat de Catalunya, crec convenient comentar una mica sobre el factor emigració, considerant que és el fet que origina el moviment d'un lloc a un altre.

Que els catalans som molt enyoradissos de la nostra pàtria quan ens allunyen d'ella, és de tothom conegut. Tanmateix, el motiu és obvi: som enyoradissos perquè tenim quelcom a enyorar.

Analitzant la poesia de Verdaguer, ens en podem adonar perfectament.

«Hermosa vall, bressol de ma infantesa, blanc Pirineu...» canta el mestre. Qui és que allunyat de sa pàtria no recorda els racons paisatgístics íntims de sa infantesa? Jo que sempre he viscut en el pla d'Urgell, quan surto de viatge, vingui pel costat que sigui al retorn, m'agrada i em sento satisfet de contemplar els nostres característics plans des de tots els angles. Si retorno pel costat de Barcelona, en haver passat la ciutat de Cervera, i poc després d'ultrapassar la Cullada, puc contemplar la ciutat de Tàrraga en primer terme i al fons el pla d'Urgell. Aquests plans, dels quals la vista no pot arribar-ne a trobar la fi i que, mirant cap a la dreta, estan emmarcats per les muntanyes, molts cops cobertes de blanca neu, del Pirineu. I si miro a l'esquerra, l'emmarquen els turons secans de les Segarres lldant amb les terres del Camp de Tarragona. I aquesta visió de la meua comarca d'Urgell, la puc variar de punt de mira segons del costat que vingui, perquè tots els camins convergeixen als nostres plans des de tots els punts cardinals.

Tothom té les imatges de la comarca o del barri en la ciutat que li han servit de bressol en la infantesa, gravades en els seus records. Però aquests records es poden anar enfondint més i més, fins arribar en un punt que pots delimitar el teu lloc de convivència. I en el lloc on vius, coneixes totes les contrades, tots els camins, les classes d'animals que hi conviuen, els cultius i, el més important, ets coneixedor de la gent que tens al teu entorn. I el mateix cas el tens tu, amic de la ciutat, que la recordes, que recordes el teu barri juntament amb la seva gent.

«On trobaré tos sanitosos climes...». Des del Pirineu a la mar, passant per les planes, tenim a Catalunya tota classe

de climes. A l'hivern en tenim de benignes en les costes de la nostra mar Mediterrània, o ben gelats i escabrosos al cim de les muntanyes. De boirosos a les planes i ventosos a la part de tramuntana, serè o llevat. I a l'estiu podem passar de les frescors de les valls frondoses, a la més rigorosa calor dels nostres plans.

«Enlloc veuré, ciutat de Barcelona...». Els catalans n'estem enamorats, del Cap i Casal de Catalunya. La dita diu: «Barcelona és bona si la bossa sona, però tant si sona com si no sona, Barcelona és bona». Recordo molt bé la primera vegada que vaig visitar-la. Tenia set anys i érem en temps de la postguerra. Aquella Barcelona i la d'ara no s'assemblen pas massa. Llavors hi havia poc moviment, els auto-taxi corrien amb gasogen i a les pujades calia ajudar-los amb una mica de benzina. Pels carrers de tant en tant passava un tramvia amb el seu característic soroll. Hi ha coses que estan igual, com són els monuments a Colom, l'arc de Triomf, la Catedral, la Sagrada Família, el parc de la Ciutadella, el Tibidabo, Montjuïc, el parc Güell. Però una de les coses que ha conservat la seva forma especial de ser i que més recordo és la Rambla. La Rambla que dona al mar, aquesta Rambla de les Flors tan inconfusible, única arreu del món.

«Adéu germans, adéu-siau mon pare...». Aquest és un punt que tots sentim amb semblant intensitat. Qui és que no es recorda dels seus, quan n'està allunyat? Estic d'acord que, segons les condicions en què es trobi —em refereixo a si s'està bé, en l'aspecte felicitat, o no tan bé, en l'aspecte dissort—, sentirà més o menys enyorança dels seus. Però en

un moment dat i en lloc adequat, sentirà el sentiment d'enyorança.

«Estic malalt, mes ai!, tornau-me a terra, que hi vull morir!». Aquest és un sentiment nostàlgic. És com si volguéssim retornar a l'origen, als orígens de la vida. Grans monuments escampats arreu del món i senzilles sepultures, donen fe del desig humà, respecte al lloc de descans etern. Amb tota seguretat que aquest desig és perquè considerem que en el lloc d'origen tot ens coneix —i en dir tot, vull dir la gent i àdhuc la terra— i confiem que el que ens uneix ens pot guardar millor.

I per acabar aquest article sobre l'emigrant, afegiré finalment el que diu el mestre en iniciar el seu vers: «Dolça Catalunya, Pàtria del meu cor, quan de tu s'allunya d'enyorança es mor.»

El poeta anomena Catalunya, perquè era català i el seu sentiment era català, però cal interpretar, amic lector, el seu sentiment com a sentiment universal, car en cas d'haver nascut en un altre país hauria cantat al país dels seus orígens. Així, doncs, el lloc pot ser qualsevol lloc del món, i cadascú tindrà enyorança de la seva pròpia terra. I prova que aquest fet és universal, és l'instint d'agrupar-se els emigrants d'una mateixa nacionalitat, per sentir-se apropats a la seva terra amb més intensitat com més allunyats estan d'ella.

MOTIUS D'EMIGRACIÓ

Necessitats pecuniàries. — Hi ha moltes zones de la terra que per motius variats són míseres i subdesenvolupades. La gent que les habiten senten el desig i tenen el deure de cercar allò que creuen més convenient per a llur família. Així, doncs, l'objectiu queda prefixat, la recerca d'una terra de promissió imaginària, però existent. Amb tota seguretat que abans de prendre el determini de canviar de lloc, tant el cap de família com la pròpia família han passat dies i nits sense dormir, fent i desfent castells imaginaris de sa pròxima odissea. Però la necessitat, la penúria, no té fronteres, i la determinació arriba un moment, i és tan important com si s'hagués de triar entre la vida i la mort. Un cop la decisió presa, comença l'emigrant la seva gran aventura.

Amic lector, podem dir amb total seguretat que quasi tots provenim d'emigrants. En un moment dat i pel motiu que sigui, algun avantpassat nostre es decidí a canviar de lloc, i va fer una passa molt curta o molt llarga. I hem de considerar que nosaltres estem on estem per la decisió i l'esperit de superació dels qui ens han precedit.

Esperit aventurer. — Aquest és un tipus d'emigració que més aviat es produeix en solitari. És gent normalment jove que té tota una vida i un món al seu davant. Dins aquest apartat també hi podem incloure el colonitzador, encara que porti la seva família (aquest cas del colon no es dona dintre el territori de l'Estat espanyol, però sí que es dona, per exemple, avui dia, al Brasil, a Austràlia i en algun altre Estat).

L'emigrant amb esperit aventurer és un cas que no té

massa problemes, car s'adapta amb tota facilitat al nou ambient i en qualsevol circumstància. És potser el que té a les mans l'abast del triomf amb més facilitat, dins la nova societat que ha escollit per afincar-se. Adhuc pot formar una família amb bastant facilitat.

El cas del colon i la seva família que va terres endins en llocs desconeguts, és un poc més complicat, però en cas d'assolir l'objectiu tenen normalment la vida, econòmicament parlant, assegurada.

Gent sense fronteres. — Aquest és un tipus d'emigrant que no té massa incidència, perquè és minoritari. El seu nivell cultural sol ésser bastant alt, i això li dóna una visió diferent de les coses. Normalment és persona que no té problemes lingüístics ni racials i es mou cap al lloc que ell creu més convenient. Jo crec que aquest tipus, en l'avenir, anirà incrementant-se, a causa del sistema de vida moderna, que tendeix a rompre barreres.

Exiliats. — Dins aquest apartat també hi podem incloure els expulsats i desterrats. Si fem una mica de memòria de la nostra història catalana, recordarem que en la nostra terra hi ha hagut molts casos que pertanyen a aquest apartat; l'expulsió dels jueus, la dels moriscs i la de la Companyia de Jesús. Els desterraments són casos més aïllats i personals. I els casos d'exiliats són els més nombrosos. Però tots tenen un comú denominador, perquè totes aquestes accions són promogudes per moviments de canvis de poder polític.

L'exiliat, que és el que tractaré en aquest article, com a més nombrós i significatiu en la nostra història, a causa de

la quantitat, prompte s'organitza, àdhuc en forma de govern en l'exili, sense perdre l'esperança de retornar algun dia a la pàtria. Nosaltres els catalans tenim exemples molt clars d'aquest tipus d'incident.

Normalment després de tota guerra civil un contingent nombrós de ciutadans es veu obligat a expatriar-se. Podem detallar i recordar els casos més significatius dins el nostre Principat, durant els temps moderns, com és el cas d'exiliats després de la guerra de Successió, el de la guerra Napoleònica a l'arribada de Ferran VII i els exiliats de la Guerra Civil passada.

Guerra de Successió. — Parlant d'aquests temps, recordaràs amic lector que Aragó, Catalunya i València prengueren part a favor de la causa de Carles arxiduc d'Àustria contra Felip V. En guanyar la causa Felip V, molta gent se n'anaven dels països al començament esmentats. La forma de fugir fou per mar fins a les Illes Balears, en gran manera fins a Menorca, que en aquell temps pertanyia a Anglaterra. Des d'allí es dirigiren a Roma o Viena. A Roma s'hi varen quedar els eclesiàstics, i l'element civil i militar va anar a Viena per gaudir de la protecció de l'emperador Carles. Anys després, en signar-se la pau de Viena entre Felip V i l'emperador Carles, molts dels exiliats s'acolliren a l'indult i retornaren a la seva pàtria.

Temps de Ferran VII. — Després de les guerres Napoleòniques i en acabar la guerra dels Malcontents, l'any 1831, els exiliats catalans creen a França la Junta General Catalana en l'exili.

Guerra Civil 1936-1939. — I darrerament, parlant de la nostra Guerra Civil, molta gent s'exiliaren formant els governs en l'exili corresponents. Es formà el de la República Espanyola, el govern d'Euskadi i el de la Generalitat de Catalunya, tots en l'exili.

Els contingents més forts des del nostre Principat, anaren al sud de França i a la República de Mèxic.

Recordo, amic lector, que durant un viatge que vaig fer per les terres de França l'any 1955, em vaig parar a dinar a Toulouse, i el cambrer que em serví em parlà en correcte castellà, i un altre que passava pel costat també. Tot intrigat vaig pensar si havia arribat a Espanya, car realment ho semblava. Els vaig preguntar el perquè d'aquella circumstància, i em respongueren que era a causa que en aquella ciutat del sud de França eren milers els exiliats espanyols, per conseqüència de la Guerra Civil del 36/39, que hi vivien. Si no recordo malament la xifra, em parlà de més de 100.000. Potser el cambrer l'exagerà.

El temps ha anat passant i no es para mai. Com sempre, és un bon solucionador de problemes. Avui tenim a Espanya un govern democràtic, emparat dins una monarquia constitucional parlamentària, i l'objectiu del govern cap a l'estat de les autonomies comença a funcionar. Molts d'aquells exiliats han tornat a casa seva, i l'avenir es presenta més prometedor.

DIFERENTS POBLES FORMANT UN ESTAT

He parlat de diferents tipus d'emigració. Els que es mouen per necessitats pecuniàries, els d'esperit d'aventura, la

gent sense fronteres i els exiliats. Però he de remarcar que a excepció del tipus darrer, l'exiliat, tots els altres són totalment adaptables dins un mateix territori, que format per diferents països forma un Estat. Els moviments diguem-ne regionalistes, per donar-los un nom, són molt vius en tots els estats de l'Europa occidental. Però com que estem vivint i treballant a Catalunya, i Catalunya forma part de de l'Estat espanyol, parlaré una mica sobre les diferents formes de costums i llengües dels pobles d'Espanya, com a fet diferencial entre uns i altres.

Imaginem-nos, amic lector, per un instant, que posant-nos a nosaltres mateixos com a protagonistes d'un imaginari viatge al voltant d'Espanya, emprenguéssim el viatge a fi i efecte de conèixer la seva geografia i la seva gent. Però estic pensant que per a fer l'experiència més real, ens cal una altra condició. Imaginem-nos, posats a imaginar, que som estrangers, per exemple anglesos, i que sabem parlar una mica la llengua castellana dins uns canons acadèmics.

Així, doncs, tu i jo, ara com a companys de nacionalitat anglesa entrem a Espanya, procedents del sud de França per la Jonquera, en la província catalana de Girona, dins el nostre auto, passem el control fronterer i, en els tràmits de duana, amb el nostre poc castellà parlat ens anem defensant, i mirant-nos l'un a l'altre comentem que sembla que ens podrem entendre, lingüísticament parlant.

Prenem la direcció de Barcelona i com que viatjar fa molta set parem en un poble a beure una cervesa. Amb el nostre just castellà ens anem defensant, però no sé què ens passa que no entenem ni gota del que parlen entre ells, els habitants del país. Tot estranyats preguntem, i, oh sorpresa!,

ens assabentem que aquella gent no parla la llengua castellana, sinó que parla la llengua catalana, car és la seva llengua i la que es parla a Catalunya.

Per a nosaltres dos això ha estat una novetat, però anem fent camí i arribem a Barcelona. En arribar en aquesta bonica ciutat, comprovem que una part de gent parla en castellà i una altra en català. Preguntant, ens assabentem que hi ha molta gent immigrada vivint i treballant a la ciutat i en tot Catalunya, i que usualment parlen en castellà, car moltes vegades fa de llengua pont entre els mateixos immigrants de diferents llengües dins el territori de l'Estat. A més, ens diuen que la llengua catalana normalment els és molt difícil d'aprendre, en gran manera per la seva fonètica. Bé, pensem, nosaltres també tenim casos semblants a Anglaterra: al nord, al país de Gal·les, la gent parla gal·lès. Així, doncs, ho entenem i prosseguim el nostre viatge, sense més comentaris.

Emprenem la ruta cap a Lleida, i en entrar-hi parem a posar benzina a l'auto i comprovem que la gent continuen parlant la llengua del país, la catalana. Continuem en direcció a Saragossa, on tenim intenció de pernoctar. En arribar busquem hostalatge i poc després podem comprovar que allí sí que parlen castellà, un castellà una mica entonat en forma de cantarella, però ens entenem bé. Parlant amb la gent del país ens assabentem que estem en l'antic regne d'Aragó.

L'endemà al matí ens llevem i amb l'auto prenem la ruta de Madrid. Hi arribem a l'hora de dinar i veiem que la gent parla en castellà. Això sí, un castellà més ortodox i per a nosaltres una mica més fàcil d'entendre. Fem el comentari

del bé que ens entenem, i que el que vàrem veure a Catalunya devia ser un cas aïllat. Passem el dia a Madrid i l'endemà al matí emprenem la direcció de València.

En arribar a València ens torna a sorprendre la forma de parlar de la gent d'aquella part, car amb nosaltres parlaven en castellà i entre ells d'una altra manera. Ens assabentem i veiem que allí es parla el valencià, llengua germana del català, i que estem en l'anomenat regne de València.

El clima d'aquella part ens agrada molt, i estem dubtant entre seguir la ruta sud o si anem a visitar les Illes Balears. Després de la pertinent deliberació, prenem el determini d'anar a les Illes. Embarquem l'auto en un vaixell i a la matinada entrem a la badia de la Ciutat de Mallorca. El clima i la calma de l'illa ens plau moltíssim, però la nostra sorpresa és gran en observar que entre la gent no es parla el castellà. Ens assabentem que a les Illes, antic regne de Mallorca, es parla el mallorquí i que el mallorquí també és llengua germana del català.

Sense adonar-nos-en, fet i fet, hem romàs una setmana visitant les Illes Balears, en totes les illes hem pogut comprovar més o menys la mateixa característica lingüística. Finalment prenem amb una mica de recança la decisió d'anar-nos-en d'aquells paratges que a nosaltres els anglosaxons ens agraden tantíssim, en gran manera pel seu clima i tranquil·litat. Però sentint-ho molt, si volem complir l'objectiu prefixat hem d'emprendre el camí sens pèrdua de temps. Després de preparar l'equipatge, embarquem nosaltres i l'auto en direcció a Cartagena.

Arribem a Cartagena, i després de desembarcar podem observar que el nostre castellà no solament ens serveix per

a entendre'ns amb la gent, sinó que també ens serveix per a entendre'ls quan parlen entre ells. Ens assabentem que estem en el regne de Múrcia. El clima és un poc calorós i decidim anar-nos-en per pernoctar a Sevilla.

Parem a dinar en un poble del camí i parlant amb la gent notem que també parlen en castellà, un castellà una mica peculiar, i preguntant ens assabentem que estem a Andalusia, i que l'accent que notem en la seva parla és perquè ells són andalusos i parlen l'andalús. L'endemà passem el dia recorrent els carrers i jardins, i mentre decidim quina ruta agafem. Estem temptats d'anar a visitar les ciutats de Ceuta i Melilla a l'altra banda de l'estret. I en parlar de l'estret recordem que estem tocant a casa nostra, respecte a la nostra possessió anglesa del Penyal. Però veient que el temps se'ns va escurçant i que el clima és molt calorós, decidim emprendre camí cap al nord, ja de retorn, direcció Badajoz. Ens parem a dinar a Badajoz, i podem observar que la gent parlen molt semblant als andalusos. Però ells ens diuen que no estem a Andalusia, sinó que estem a Extremadura, terra de conqueridors. Analitzant la qüestió lingüística podem comprovar que, aquestes llengües del sud, totes són molt iguals a la castellana, amb variants més aviat fonètiques.

Estant a Extremadura també tenim la temptació de desviar-nos cap a Portugal, però no, no pot ser, i ho deixem per a una altra ocasió —potser l'any vinent—. Enfilem la ruta de Valladolid amb la intenció de pernoctar-hi. En arribar-hi observem que amb el nostre castellà acadèmic ens fem entendre bastant bé, i ens comenten que estem en el centre de Castella la Vella, antic regne de Castella. Nosaltres els

contestem que ja coneixem Castella, car hem visitat la capital, Madrid. Però ells ens contesten que Madrid pertany a Castella la Nova, i que nosaltres en aquest moment estem a Castella la Vella. I d'aquesta manera ens assabentem que hi ha dues Castelles. No ho sabíem.

Sortim a l'endemà al matí cap a Lleó, i notem que el clima ja s'apropa bastant al nostre, car refresca bastant i ens atansem al mar Cantàbric. Parem a esmorzar en un poblet, i parlant amb la gent també comprovem que parlen castellà i ens diuen que estem en el regne de Lleó. Semblava que ja havíem acabat amb els problemes lingüístics.

Enfilem la ruta en direcció a la Corunya, a fi d'arribar-hi a la nit. En baixar de l'auto i parlant amb la gent ens assabentem que ells parlen el gallec, car estem a Galícia i el gallec és sa llengua. Passem un dia a Galícia i emprenem el camí en direcció a Oviedo, comprovant que la gent torren a parlar en castellà, i assabentant-nos que estem a Astúries.

Després de passar-hi el dia i descansar, continuem el camí cap a Santander, on fem una petita parada. La gent també parla castellà i ens diuen que estem a Cantàbria. Havent dinat continuem cap a Sant Sebastià, comentant pel camí que era hora de retornar cap a casa, car el temps se'ns acabava. Gairebé ja havíem acomplert l'objectiu de voltar Espanya, i no pensàvem pas trobar noves formes lingüístiques; però no fou així, i en arribar a Sant Sebastià ens assabentem que estem a Bascònia i que allí es parla el basc; bé basc, en diuen l'euskera, que és la llengua més antiga dins l'Estat espanyol, i que no té cap semblança amb cap altra.

Per acabar de complir amb l'objectiu de visitar i conèi-

xer totes les regions espanyoles, solament ens resta Navarra. Però ens sap molt de greu i hem exhaurit tot el temps disponible. Així, doncs, anem fins a Bilbao, on embarquem l'auto i nosaltres direcció Anglaterra.

Embarcats dins el *Ferry*, anem comentant i analitzant els diferents aspectes del viatge que hem realitzat al voltant d'Espanya, i arribem a la conclusió que el que hem vist no és un país, sinó una muntanya de països diferents. I per països diferents entenem el fet diferencial de races i llengües, amb diferents costums i formes de vida juntament amb diferents climes i paisatges.

Amic lector, tornem al camp de la vida real?

Perdona el viatge que t'he fet fer, potser una mica massa llarg, per arribar a una conclusió que podia haver fet d'una manera molt més ràpida, però el meu objectiu és remarcar els fets dels moviments d'emigració cap a diferents regions, països, nacions o autonomies del territori de l'Estat espanyol. Aquesta denominació de regions, països, nacions o autonomies, mirem-ho pel costat que sigui, jo crec que volen dir el mateix. Voler discutir sobre aquest punt és pura demagògia. Jo crec que l'important i l'únic a defensar són les llibertats i el mutu respecte entre els diferents pobles que formen un Estat.

L'emigrant que sortit del seu lloc d'origen arriba al seu lloc de destí es converteix en immigrant i aquesta persona, ara denominada immigrant, tota la seva voluntat i desig els té posats a integrar-se totalment dins la terra que l'acull.

LA IMMIGRACIÓ

Immigrar. — Venir a establir-se a un país el qui és d'un altre país (*Diccionari Català-Valencià-Balear* Alcover).

REPOBLACIÓ DESPRÉS DE LA RECONQUESTA

En el primer volum del llibre *Història de Lleida*, escrit per Josep Lladonosa i Pujol, obra que és d'agrair per la seva dedicació i esforç de l'autor a aconseguir-la, hi ha un estudi exhaustiu de la repoblació dins el terme de Lleida durant els anys 1150-1210. Trasllado una petita part de la relació del llibre esmentat, perquè puguem fer-nos càrrec del moviment de repoblació, en una de les darreres zones conquerides als sarraïns.

Relació de repobladors als ravals i l'horta de Lleida

Ramon Berenguer IV	Ramon de Sadaó	Urgell
»	»	Ramon de Vall-llebrera Mig Segre
»	»	Bernat de Fonts Ribagorça
»	»	Dominica de l'Albufera ?
»	»	Pere Gasch Gascunya
»	»	Guillem de Vilanova Mig Segre
»	»	Pere de Guerrari Gascunya
»	»	Pere Escrivà Barcelonès
»	»	Arnau de Basella Mig Segre
»	»	Arnau Sanç de Gia Ribagorça
»	»	Pere Capellà Ribagorça
»	»	Sanç de Cardiel Aragó
»	»	Pere d'Uncastell Ribagorça

Ramon Berenguer IV	Joan d'Uncastell	Ribagorça
»	Ponç de Sas	Pallars
»	Ramon Martí de Conill	Segarra
»	Guillem de Conill	Segarra
»	Arnau Moltó	Segarra
»	Guillem de Lluçà	Llitera
»	Ricard d'Anglesola	Urgell
»	Guillem Morrud	Ribagorça
»	Gombau de Ribelles	Solsonès
»	Bernat Rodolf	Llenguadoc
»	Guillem d'Alcarràs	Anoia
»	Duran de Simorra	Llenguadoc
»	B. Benet, i Bertran Català	Llenguadoc
»	B. Bent. i Bertran Català	Barcelonès
»	Pere d'Abella	Pallars
»	Pere de Sanaüja	Solsonès
»	Ramon de Lillet	Berguedà
»	Guerau de Marimon	Segarra
»	Joan Gelabruivis	França
»	Pere de Tarascó	Provença
Alfons I	Ramon de Tarascó	Provença
»	Pere Barrau	Pallars
»	Pere de Pontelles	Ribagorça
»	Esteve de Marimon	Segarra
»	Guillem Rossell	Solsonès
»	Guillem Rodon	Llenguadoc?
»	Ramon Pere de Sanaüja	Solsonès

MOVIMENT IMMIGRATORI A CATALUNYA

El moviment de repoblació després de la reconquesta fou intens dins la nostra terra, en gran manera per gent del nord del nostre Principat. A les darreries del segle xv i fins al segle xvii, el nostre Principat es veié envaït per gent vinguda de l'altra banda del Pirineu. Així, doncs, grans onades migratòries occitanes entraren a Catalunya i arribaren fins al regne de València. Els occitans repoblaren gran part del regne valencià, per causa de quedar més afectat que ningú amb l'expulsió dels moriscs l'any 1609.

Després de la Revolució Francesa de l'any 1789, una onada molt forta de gent francesa arribà al Principat, pels motius que en la part històrica ja he comentat. Algun historiador, referint-se a aquests temps, ha dit que a Barcelona la pobresa i la indigència arribaren a extrems no sospitats mai.

Però el veritable moviment migratori amb onades de gent, aquesta vegada de parla castellana, comença a Catalunya al final del segle passat i durant el temps de la II República. Recordem aquella Catalunya que tenia en temps de Ferran II el Catòlic 300.000 habitants. Doncs a l'arribar l'any 1936, any en què canvia el període polític, la cosa ha anat d'aquesta manera:

	<u>Catalunya</u>	<u>Barcelona</u>
Any 1500	300.000	—
» 1900	1.966.000	533.000
» 1930	2.791.000	1.000.000
» 1936	2.919.000	1.062.000

Durant el període esmentat la immigració principal és nodrida per Múrcia, Aragó i Andalusia, en aquest ordre. Els motius més importants d'aquest fet foren la crisi econòmica d'Espanya, i la gent que vingueren a Catalunya arribaven amb l'esperança de trobar-hi feina.

Quan finalitzà la guerra, l'any 1939, la immigració a Catalunya es paralitzà, però en canvi vingueren grans onades de gent militar d'ocupació. A partir de l'any 1950 el país es despertà econòmicament i ara grans onades d'immigrants envaeixen el Principat. Els principals grups per ordre d'importància són: andalusos, castellans, aragonesos, murcians i gallecs. La dècada del 60 al 70 fou molt activa en el sentit migratori, i prova d'aquest fet és el creixement demogràfic al Principat, que ha passat de 3.000.000 d'habitants aproximadament l'any 1936 a 6.000.000 d'habitants en aquest any de 1980.

D'aquesta forma podem dir que avui dia tenim a Catalunya una població immigrant o descendent d'immigrants, vivint-hi i treballant-hi, aproximada d'un 50 per cent.

IMMIGRACIÓ A PAÏSOS DE PARLA IGUAL

Nosaltres, els lleidatans, tenim una forta experiència d'aquest tipus d'immigració —diguem-ne interna—, dins el nostre mateix Principat de Catalunya. Crec, i no voldria equivocar-me, que de tots els pobles i les contrades de la nostra província, tenim gent a Barcelona o en les ciutats industrials. Això significa que nosaltres som uns dels primers a tenir tendència al canvi de lloc, a la busca de condicions de vida noves i millors. Recordo que, no fa pas molts anys,

àdhuc es feren uns petits paperets adhesius, per normalment posar-los darrera el vidre de l'auto, on es podia llegir «I un altre de Lleida». De gent lleidatana a la ciutat de Barcelona en trobaràs pertot arreu.

Aquest fet existeix en totes les zones de Catalunya, amb un fort moviment cap a les ciutats. ¿Comporta algun problema d'assimilació, d'integració o bé racista? No, no en porta cap ni un. Per què? Perquè tothom és de la mateixa raça i parlen igual llengua.

Però analitzant bé l'aspecte de la raça, no té massa importància comparat amb la llengua, car podem comprovar que l'emigració que surt via països sud-americans o centre-americans, tot i essent moltes vegades en part raça diferent, tampoc no hi ha problema, car en parlar tots la mateixa llengua s'integren ràpidament als països de destí.

Així doncs, arribem a la conclusió que el factor més important en el fet de la integració de l'immigrant és la llengua. En el supòsit que el seu color de pell sigui igual el de la gent del país on emigra.

IMMIGRACIÓ A PAÏSOS DE PARLA DIFERENT

Aquest és el tipus d'immigrant que presenta veritable problemàtica, car la persona que se'n va a un país de diferent parla a la seva, o s'hi integra o jamai no podrà treure's el segell d'immigrant. Indubtablement no s'hi podrà integrar de cap de les maneres si no aprèn a parlar el llenguatge del país. Reconec que a nosaltres els catalans, que som bilingües forçats de naxiença, en aquest cas la força ens ha fet favor, car podem adreçar-nos al món de parla hispana, i

també pot ser que, en parlar d'una manera habitual dues llengües, ens sigui bastant fàcil si ens convé adaptar-ne alguna altra.

Els casos que jo conec de gent del nostre país que marxen a viure a països de parla no hispana, tots s'han integrat perfectament, adaptant-se a la seva llengua. Així doncs, sense cap mena de dubte, la integració correcta de tot immigrant requereix que parli d'igual manera que parlen en el país on va.

IMMIGRACIÓ A UN PAÍS DINS UN MATEIX ESTAT, PERÒ DE PARLA DIFERENT

Bé amic lector, aquest és el cas que ha motivat escriure aquesta quarta part del llibre. El fet immigratori dins un país que pertanyi al mateix Estat, però de parla diferent. Dins l'Estat espanyol tenim dues zones, a més de la nostra, d'una considerable diferenciació lingüística important.

— La d'influència catalana: Catalunya, Illes Balears i València.

— La d'influència gallega: Galícia.

— La d'influència basca: Bascònia.

També n'hi ha alguna altra de menys important, però solament parlaré de les tres esmentades, en especial la d'influència catalana.

El regionalisme és un fet que ha explotat en la majoria d'estats europeus. Possiblement per l'enyorança i els records de les seves passades èpoques, i pot ser també molt bé que com a defensa dels costums i les tradicions de llurs

pobles. Pobles que se senten veritablement realitzats sobre la base de la seva pròpia cultura.

Aquí, en la província de Lleida, tenim un cas d'identitat diferenciada dins la nostra pròpia terra, en la Vall d'Aran. Ells reclamen que es respecti la seva llengua i els seus costums. Personalment ho trobo molt encertat i penso que molts els farem costat. He parlat d'aquest fet nostre de la Vall d'Aran, perquè suposo que hi ha moltes altres zones amb característiques diferenciades, però com que no vull allargar-me massa i amb tota seguretat no conec els casos, en parlo solament per donar-ne constància.

Galícia és una regió al nord-oest de la península. La seva llengua és el gallec. Tenen tradició emigrant. Darrerament la població està bastant estancada demogràficament parlant, en la xifra aproximada de 2.600.000 habitants.

Bascònia és una regió situada al nord de la península, en el golf de Biscaia. La seva llengua és l'euskera. Són gent expansiva i reben contingents immigratoris de la resta de les altres regions de l'Estat espanyol, de parla castellana. La població és en augment, i passa dels 2.000.000 d'habitants.

València és una regió situada al llevant. La seva llengua és el valencià, llengua germana de la catalana. La seva població és expansiva i té immigració de gent de parla castellana. Té una població aproximada de 3.500.000 habitants.

Les Illes Balears estan situades en la mar Mediterrània, davant de les costes llewantines. La seva llengua és el mallorquí, germana de la llengua catalana. Té immigració de gent de parla castellana. És una zona d'expansió i té una població d'uns 700.000 habitants.

Catalunya. Regió al nord-est peninsular. La nostra llen-

gua és el català. Llengua que també es parla al Principat d'Andorra i a la marge dreta del riu Noguera Pallaresa a la província d'Osca (poso Andorra com a cas d'excepció, i no poso els territoris de fora de l'Estat espanyol que parlen català). Al Principat de Catalunya tenim forta immigració de gent de parla castellana, i de gent que fan servir llur llengua com a llengua de comunicació, encara que no sigui la d'ells.

Les regions esmentades, unes autonòmiques i altres en camí de ser-ho, dintre l'Estat de les autonomies, són regions, nacions, pàtries o països autònoms (no sé quina denominació donar-los per no ferir cap susceptibilitat de ningú) que parlen i pensen en la seva pròpia llengua, que no és la castellana, única fins aquests moments, com a llengua oficial, dins l'Estat Espanyol.

Centrant-me dins la nostra Catalunya, aquest fet és real i indiscutible, car el poble sempre ha parlat la seva llengua i ha pensat en la seva llengua. I prova d'aquest fet, amic lector, és que posant-me a mi mateix com a exemple, i basant-me en la tesi del «sentiment català», que és el meu, et vull dir que jo puc parlar, llegir i escriure en diferents llengües, però solament puc parlar, llegir, escriure i *pensar* en català.

Clouré aquest capítol dient que crec que les persones que pensem amb veritable «sentiment català», sempre rebrem sens cap mena de discriminació tot immigrant que tingui intenció de viure i treballar a Catalunya. L'únic obstacle que podrà trobar, i no ho puc negar, serà la forma i el temps que trigui a integrar-se respecte a la llengua. Reconec que el problema lingüístic per a molta gent és quasi insalvable,

però com podran observar no ho serà gens per als seus fills, que hi entraran amb tota facilitat. I cas que algú no pugui salvar aquesta barrera, tindran l'avantatge que, parlant en castellà, podrem perfectament entendre'ns i no es trobaran desplaçats.

DIFERENTS CLASSES D'IMMIGRANTS

Gent de parla catalana movent-se dins l'àrea catalana

Fa una estona que ja he parlat del cas dels lleidatans quan ens movem per dins de Catalunya. En ser lleidatà se m'ha escapat la ploma abans d'hora, car el tema pertany a aquest apartat.

Els habitants de les Illes Balears, València i Catalunya es mouen sense cap dificultat, car com he dit abans la llengua homologa moltes coses. Però aquests moviments també tenen el problema de la decisió i el de la nostàlgia a l'hora d'abandonar la seva llar, el seu poble, la seva gent, els seus costums i tantes altres coses.

Els que vénen a treballar amb intenció de quedar-se

L'immigrant que se sobreentén que no sap la llengua catalana i té intenció de venir per quedar-se per sempre, és una persona que pren la decisió igualment que en el cas anterior, però amb molta més valentia. Car ell s'ho mira sota un prisma com si anés a un país estranger. Deixa igualment la llar, el poble, la gent i ses costums, però se'n desconnecta pel motiu de la distància, i quan retorna circumstancialment

per qualsevol motiu li costa molt més no solament en el que fa referència al temps, sinó al pecuniari, que normalment és el que li manca més. Ell sap que té la intenció totalment formada de traslladar-se a unes altres terres, i allí novament arrelar. Per mi és el tipus més meritori, dins les diferents formes d'immigració.

Els que vénen amb intenció de fer diners i retornar a casa seva.

L'immigrant que ve amb aquesta intenció s'assembla una mica al tipus aventurer anomenat al principi. Ell és lliure per a moure's dins el país on va, sense cap mena de lligams. Però li manca una llibertat, en tenir la intenció de retornar al seu punt d'origen; vol dir que té llaços que, a diferència del tipus aventurer, el condicionen. Normalment, solen ser lligams familiars —dona, fills, pares—, o també poden ser materials —casa, béns, propietats—, o bé totes dues coses juntes. O encara n'hi pot haver una altra, que tingui molta enyorança i amor a la seva terra.

Els que vénen amb la intenció de l'anterior, però per diferents motius es queden

Aquest tipus d'immigrant que té la mateixa intenció que l'anterior, descobreix noves coses, o té algun incident i finalment es queda aquí entre nosaltres.

Què li ha passat? Per què ha pres aquesta decisió? Pot haver-hi molts motius. Un dels primers i més senzills és que si és una persona soltera, trobi la seva mitja taronja ja molt

arrelada aquí amb nosaltres, i com que l'amor no té fronteres, es quedi. També pot donar-se la circumstància que en trobar tanta gent de la seva terra no es trobi tan desplaçat com es pensava i decideixi cridar tota la seva família i instal·lar-se definitivament entre nosaltres. Pot també descobrir que en les zones desenvolupades hi ha moltes més facilitats econòmiques per a ell i per a tots els seus, i que prescindint dels seus arrelaments econòmics en llur terra vulgui també iniciar aquí una nova forma de vida.

Els que vénen per tasques de l'administració estatal

Aquesta és una persona que complint la seva obligació i amb vocació professional del seu ofici, ve a Catalunya moltes vegades voluntari i algunes obligat, a les ordres d'un organisme administratiu, per desenvolupar el seu treball en un lloc determinat. Dins aquest camp hi podem incloure militars, juristes, polítics, administradors d'organisme, etc. Al cap d'un temps de curta o llarga durada, normalment són traslladats en un altre lloc dins el territori de l'Estat espanyol, per continuar-hi prestant els seus serveis. Però també he pogut comprovar que molts demanen de quedar-se aquí entre nosaltres, i molts altres, en arribar llur jubilació, també romanen aquí.

Els que tenen un ofici liberal professional

Aquest tipus d'immigració no té massa incidència dins de casa nostra, perquè el seu nombre no és gran. Sí que és molt qualitatiu per motiu de les seves professions, com són:

metges, advocats, arquitectes, químics, enginyers, veterinaris, professors, apotecaris, etc. Normalment vénen a Catalunya per al millor desenvolupament de la seva professió, i també per la bona remuneració pecuniària dels seus serveis.

FORMES INTEGRADORES DE L'IMMIGRANT

Viure i treballar a Catalunya

Aquest sol fet ja comporta una bona forma d'integrar-se, car el contacte amb la gent del país va posant a poc a poc dins de cadascú petites llavoretes que un bon dia germinen.

Els immigrants obrers, que és el tipus que té la majoria, i que fa que parlem llargament del fet immigratori dins el nostre Principat, s'integren amb més o menys promptitud, o amb més o menys eficàcia, segons el lloc on viuen i treballen. Si viuen i treballen en un nucli petit, per exemple un poble, tenen molta més facilitat d'integrar-se que si viuen i treballen en una capital gran. En un poble, en trobar-se junts grups reduïts d'immigrants, han de contactar forçosament amb la gent del país. A les capitals, normalment, s'agrupen formant barriades completes de gent de la mateixa parla, que viuen moltes vegades totalment desconnectats de la gent del país, formant veritables *getthos*.

Torno a repetir que el factor lingüístic és peça fonamental d'integració. I es pot comprovar que, a partir de la segona generació, quasi tots els fills d'immigrants parlen correctament el català i s'integren totalment dins la societat catalana. D'aquesta manera s'han convertit en bilingües com nosaltres, i ens trobem en un pla de plena igualtat.

Endinsar-se en la cultura

Com que tots els que treballem i vivim a Catalunya, formem sens dubte el poble de Catalunya, i com que les bases culturals d'un poble no solament emanen del poble, sinó que un poble es constitueix de la gent i la terra, crec que hem de procurar compartir els moviments culturals del nostre país d'una manera agermanada.

Tenim aquí a Catalunya, moltes formes, gràcies als esforços de gent desinteressada, per a poder-nos agrupar mitjançant formes d'esplai, centres culturals, grups folklòrics, orfeons, cors, grups sardanistes, grups muntanyistes, grups excursionistes, penyes esportives, grups de joves, i moltes altres associacions, que fan labor de veritable gresol per a la integració total i absoluta del poble.

Si s'aconsegueix aquest contacte, i jo crec que sí, en gran part dins la joventut, que són els futurs homes de Catalunya, i si aconseguim conscienciar-nos tots que treballem per la mateixa causa, que és fer una Catalunya gran i lliure, dins una Espanya gran i lliure, dins una Europa gran i lliure i dins un món gran i lliure, haurem aconseguit un somni convertit en realitat, de convivència agermanada entre tots els que vivim en aquest món.

L'ensenyament, peça fonamental

Hem pogut observar i analitzar, en la part històrica d'aquest llibre, que moltes vegades durant els segles ens han estat privats els drets naturals com a poble lliure, a causa d'una sèrie de circumstàncies que ja sabem. I també hem pogut deduir que el fet més important per a la conservació

de l'esperit i l'ànima d'un poble és la seva llengua en forma parlada i escrita.

Catalunya, avui, a les darreries de l'any 1980, té una condició nova dins la seva forma de vida i que jamai no havia tingut, ni en temps de llibertat plena, ni en temps de llibertat diguem-ne mitja, ni en temps de quasi cap llibertat. Avui Catalunya té la condició nova d'estar integrada per gent d'arrels totalment catalanes, juntament amb gent vinguda de fora que s'hi arrela formant un nou grup, quasi diria jo meitat meitat.

El problema de l'ensenyament i la forma en què s'ha de fer. Aquí rau el problema. ¿Com decidirem la forma d'ensenyament a Catalunya? Els radicals nacionalistes catalans (no ho sé, però m'ho imagino, coneixedor com sóc de la seva trajectòria política) suposo que voldrien l'ensenyament totalment en la nostra llengua catalana.

Els radicals nacionalistes castellans, amb tota seguretat desitjarien tot el contrari.

Tots tenen la seva raó, però cap de les seves solucions és possible, sota pena de trencar les estructures de les llibertats.

¿Com ho farem per a trobar el punt d'equilibri que respecti els parers de tots i no fereixi sentiments dels membres que componen la societat catalana? Aquí està la qüestió. Suposo que uns dirien: ensenyament en català i una assignatura de gramàtica, història i llengua castellana. I els altres, dirien: ensenyament en castellà i una assignatura de gramàtica, història i llengua catalana.

¿Quina és la solució mitja per a equilibrar aquesta situació, que jo analitzo com a imaginària? Veritablement no ho

sé. Si ho sabés, no dubtaria ni un moment a donar la solució. Però el que sí sé és que aprofundint el fet i pensant amb el cap sembla a primera vista que no interessa perdre l'avantatge que atorga poder parlar bastant bé la llengua castellana. I com que nosaltres els catalans parlem la nostra llengua catalana de naixement, el que estem fent és enriquir els nostres coneixements per poder comunicar-nos no solament amb 10.000.000 d'habitants de possible parla catalana, sinó amb 350.000.000 d'habitants d'una parla que nosaltres també entenem i parlem. Aquesta conclusió suposo que és òbvia.

Bé amic lector, suposo que pensaràs: «Això és parlar per parlar. El tema no és aquest. La qüestió és, com se soluciona el problema?»

Doncs bé, si fóssim un país molt ric..., bé, país ric, no és això el que vull dir. Si fóssim en un país molt ric i estiguéssim tots tan acomodats econòmicament, podríem plantejar-nos la solució mitjançant el sistema de fer dos tipus d'ensenyament igual, però amb diferents llengües majoritàries i en diferents escoles. En un tipus d'escola preferència de la llengua catalana, i en l'altra preferència de la llengua castellana, tal com he comentat abans. D'aquesta manera tot-hom sortiria assabentat en l'essencial amb les dues llengües per sa mútua convivència i no es veuria obligat a prescindir de la seva, àdhuc podent escollir la de la seva preferència, essent oficials el català i el castellà dins el territori de Catalunya.

Però aquesta fóra una solució que doblaria el pressupost de les despeses d'ensenyament dins el nostre Principat de Catalunya. I suposo que les nostres despeses no ha per-

meten. Així doncs, hem de cercar una solució nova i viable. ¿Quina pot ser aquesta solució? Jo no sóc qui, ni estic preparat per a donar-la. Persones molt més qualificades suposo que estan estudiant la solució a aquest problema. Espero que tinguin l'encert de valorar les posicions per a respectar les llibertats de tothom, i d'aquesta manera fer honor al nostre «seny català.»

Hi ha discriminació a Catalunya?

En aquest apartat tenim tres punts a tractar. La discriminació lingüística, la cultural i la racial. Tots els punts són atacables amb més o menys grau. Però de cap de les maneres té el to que hi ha en altres països, on he pogut experimentar personalment aquests problemes discriminatoris.

On més he pogut comprovar aquest fet en tots els seus punts és en un dels països més desenvolupats de la terra, els Estats Units de Nord-Amèrica. Visitant Nova Orleans, en l'estat del sud de Louisiana, vaig poder observar que després de tants anys de la proclama de les llibertats i drets del poble nord-americà, subsisteix el problema entre blancs i negres. I també existeix amb la gent de parla hispana. Els de raça negra no tenen problema lingüístic, però en tenen un de molt pitjor, el color de la seva pell. En el sud es veuen poquíssims negres integrats amb els blancs, el que sí que es veu són negres en llocs de servei per als blancs. L'única solució que tenen és emigrar cap al nord, si volen millorar la seva condició dins la societat nord-americana. Recordo que parlant amb un taxista de raça negra, dins el seu auto amb un fort aire condicionat —car allí l'estiu és molt calorós, i

s'ha de veure per creure-ho—, li vaig comentar, sabedor de llur problema, per què no marxaven cap al nord per a millorar la seva situació. I em contestà amb aquella parla calmosa tan característica, que al nord per viure s'havia de treballar molt i que feia molt de fred. Jo crec que, analitzant la contesta del negre, d'acord que al nord tindrien més diners i estarien més integrats en la societat blanca, però en anar-se'n perden la seva forma característica de viure, els records dels seus avantpassats esclavitzats en els camps de cotó i moltes altres coses que solament ells saben. I davant d'aquestes condicions es resisteixen a canviar de vida.

Les persones de parla hispana entren a onades continuades, algunes oficialment i d'altres clandestinament, per la frontera mexicana. Em cridà l'atenció en mirar un programa en un canal televisiu, un tascó televisiu intercalat en el programa, que més o menys deia així, amb un correcte castellà centro-americà: *«Mensaje dirigido a personas de habla hispana: si tienen algún problema, si alguien les amenaza o se encuentran en alguna dificultad, acudan a la Jefatura de Policía del distrito tal...»* Aquí tenim un problema lingüístic, perquè en no poder-se comunicar amb la gent del país tenen veritables entrebancs.

Així doncs, veiem que els immigrants dels països de parla diferent a la seva, sí que tenen un problema de discriminació. Alemanya és un país que conec bastant bé, i també té molt acusat el problema d'integració dels immigrants, per causa de la llengua.

Recordo que, anant en un autobús dels que surten de l'estació de tren de Colònia, vaig observar un quadre d'aquells que es poden filmar. Va pujar a l'autobús, per la por-

ta del davant, on el conductor fa al mateix temps de cobrador, una dona gran —amb seguretat passava dels 70 anys— i es quedà esperant ser la darrera per poder ensenyar al conductor un paperet, on suposo que hi havia una adreça. El conductor sense obrir boca —car era innecessari, perquè es podia veure d'una hora lluny que no era alemanya—, li indicà que segués en un lloc prop d'ell. Aquesta dona gran, vestida tota de negre, amb un mocador al cap també negre, carregada amb un gran farcell, amb faccions de cara potser turca, solament se li podien veure els ulls fixats en tot moment en el conductor, implorant de forma mímica que no l'abandonés i que li indiqués el lloc on havia de davallar. Sempre portà el paper a la mà de forma vista. Com volent dir al conductor. Sóc aquí! No te n'oblidis! Suposo que arribà al seu destí, car jo vaig davallar de l'autobús sense poder veure el final. Però em quedà gravada l'expressió d'aquella dona gran, sola, en un país estrany, esperant un gest de favor, que havia demanat per mitjans escrits i mímics.

Parlant també d'Alemanya, recordo que anant des de Dorsstmond a Düsseldorf amb tren, vaig agafar la línia lenta minera, que para a totes les estacions, per veure amb els meus ulls la veritable zona minera del Rhur. Recordo que vaig agafar el tiquet de segona classe, que és la més barata, per poder veure més bé el tipus de gent que habitava en aquelles zones, on la majoria era immigrant. Assegut en un banc de fusta em vaig posar a mirar la gent. Recordo que era dis-sabte i el tren anava ple de gent minera. El tipus de gent era morena, la majoria de raça turca, grega, romanesa, italiana o espanyola. Solament se'ls ceien els ulls, que ressaltaven en la seva cara morena emmascarada pel carbó. Parlant amb

ells, vaig poder comprovar que no n'hi havia cap que parlés la llengua alemanya. I els vaig preguntar, com era això. Em contestaren que no els feia cap falta dins la mina. Tota la setmana fins al dissabte se la passaven vivint a la zona minera, i esperaven com a únic objectiu arribar al cap de setmana per a trobar-se amb els companys de nacionalitat per parlar de les seves coses, de la seva gent, de la seva terra, i sobretot per buidar vasos de cervesa o de vi, fins a perdre la noció de les coses, i d'aquesta manera poder oblidar-se de la seva dissort i ofegar la seva enyorança. Em digueren que el seu anhel era l'espera del retir, i que amb la paga del retir retornarien al país d'origen, a casa seva, amb la seva muller i els seus fills, per viure-hi com a generals. Perquè amb aquells diners al seu país serien homes rics.

De fets de discriminació en podria omplir pàgines senceres, però el meu objectiu és arribar a la conclusió que el fet immigratori a Catalunya no té res de semblant amb els problemes immigratoris a altres països industrialitzats centroeuropeus o de l'àrea occidental.

Referent a la pregunta, hi ha discriminació a Catalunya?, pel que fa a la gent no nada a Catalunya i de parla diferent a la nostra, hi ha la discriminació natural que comporta una llengua i una cultura diferent. I, en parlar de la cultura, tinguem en compte que nosaltres els catalans de naixement i tradicionals, moltes èpoques les hem soterrades per manca de llibertats. Aquest fet comporta una sèrie de friccions entre gent de diferents cultures, en guardar nosaltres zelosament com a fet diferencial els nostres costums culturals. Ara que sortosament tenim llibertat, crec que la introducció dins el terreny cultural català és per a tothom igual. I quant

a la llengua, ningú no s'ha de sentir discriminat ni desprotegit —a la manera d'aquella dona gran, viatjant dins l'autobús per Alemanya—, car tots sabem que usant la llengua castellana ens entenem perfectament. Encara que ja saps que el meu sincer consell és que tothom qui vulgui ser català, que procuri i intenti parlar català, almenys com a tribut de gratitud a la terra que l'acull.

Enyorança i records

En el supòsit que la majoria d'immigrants i els seus fills s'hagin integrat dins els costums de la societat catalana. Societat i costums enriquides per l'aportació d'ells mateixos i els seus costums, indiscutiblement sempre quedarà dins els seus més profunds sentiments l'enyorança i els records de l'origen de les seves arrels.

En començar aquesta quarta part del llibre, he dit que els catalans som un poble molt enyoradís. Jo crec que tots els pobles són enyoradissos de les seves coses. Tots en tenim, de coses per a enyorar i recordar. Forma part dels lligams amb els nostres avantpassats, amb la nostra terra, amb la nostra història i amb els nostres propis fets.

Amic lector, com que el millor és predicar amb l'exemple, a casa meva tenim, al racó d'una paret, un rellotge d'aquells de cordes i pesos, d'engrenatges grossos i xifres romanes daurades, que repeteix les hores i les mitges hores, totes les hores del dia i de la nit, sense parar-se mai, si el diumenge a la nit havent sopat se li dóna corda. Aquest rellotge el portà el meu pare de la casa pairal de Vilanova de Bellpuig, on diu que el va dur el seu avi des de Montgai. Per

a mi aquest rellotge no és un rellotge qualsevol, per a mi és un rellotge que té història, història de la meva gent, gent de la meva sang. Aquest rellotge, si pogués parlar, amb tota seguretat em contaria moltes coses de la meva gent, de les seves alegries o dissorts, de la nostra terra. Tanmateix ell ja parla, mitjançant el seu tocar constant, i marcant les hores va dient: «La nostra terra i la nostra gent han tingut un passat, ara tenim un present i caminem cap un prometedor avenir.»

També guardem objectes de la casa de la mare. Un dels que més història té és una calaixera de marqueteria, del temps en què Catalunya estava més connectada cap al nord que cap a Espanya, moble que jo trobo referenciat en els papers del meu tresavi, allà en el segle XVIII. Ella amb seguretat ens parlaria del temps de Felip IV o Felip V; qui ho sap, les coses que ha contemplat!

Repetint que els catalans som un poble molt enyoradís, jo crec que tots els pobles ho són perquè conec bastant bé les diferents regions d'Espanya i pertot arreu he pogut contemplar objectes antics guardats zelosament. Prova de l'interès de la gent a conservar les coses dels seus avantpassats, és l'eufòria dins el camp d'antiguitats durant aquesta època, quan els antiquaris no es deixen una golfà sense remenar, a la busca d'objectes antics.

Aquest factor de record i enyorances, és un factor d'àmbit mundial, que es manté viu en tots els països. Recordo un cas original de tribut al record dels avantpassats, vivència observada per mi, en una casa de camp de Dinamarca. La casa es trobava en la península de Jutlàndia, dins un complex agrícola-ramader, i vaig ser-hi invitat per a sopar.

L'acte de sopar, per a la gent nòrdica, és un fet important, familiarment parlant dels més significatius del dia. Il·luminats amb llum elèctrica com és de suposar, no hi manca pas l'altra llum, la llum espiritual i romàntica, per mitjà d'una espelma encesa al mig de la taula. Aquesta llum d'espelma dóna un toc d'intimitat i de calor familiar. Després d'una jornada de treball, la família aplegada al voltant de la taula, vestits d'una forma quasi festiva, van comentant les coses habituals dins una llar. La mestressa de la casa, dona escandinava, rossa, alta i bonica, amb molt d'orgull em comentà que la fusta del sòl del menjador i la cuina que estàvem trepitjant era fusta d'un dels vaixells vikings, dels seus avantpassats, i que ells feien vida damunt d'aquelles fustes —ben polides i encerades— amb recordança i gratitud envers ells.

Fets com aquest es troben per tots els diferents llocs de la terra. Recordo també, als Estats Units de Nord-Amèrica, veure en les cases, normalment rurals, rifles de repetició «Winchester», penjats darrera la porta d'entrada a casa, i deien orgullosos que era el rifle del seu avi o pare, i que amb ell s'havien defensat els seus avantpassats dels pell-roges.

Les cases n'estan plenes, de records, i el món també. Escampats per tot el món, hi ha monuments que testimonien fets, o immortalitzen persones, amb record, amb enyorança i com a tribut al passat.

Tots aquests comentaris vénen a compte per a arribar a un punt prefixat, com ja et pots imaginar. I el punt és que les arrels dels nostres orígens no podrem mai arrencar-les i traslladar-les del tot. L'immigrant s'ha traslladat del punt

del seu origen en un altre punt, ell és una persona que aquest sentiment el té com tothom, però més accentuat.

Aquest sentiment d'enyorança i records es veu i és tan evident, que quan l'immigrant té la més petita ocasió, retorna normalment al seu lloc d'origen per reviure durant uns dies els records de la seva infantesa, per fer xerrades amb els seus amics i tornar a veure la seva terra. Segurament que la intensitat d'aquest desig de retorn als llocs d'origen es va perdent a cada canvi generacional dins les famílies d'immigrants, però els records mitjançant objectes, queden com a testimoni viu, dins de cada lloc on tenen l'allotjament.

L'immigrant no massa allunyat del seu lloc d'origen, àdhuc aprofita el cap de setmana per passar un dia o unes hores entre els records, la seva gent i la seva terra.

Amic lector, he parlat de moltes coses respecte al fet migratori, i amb tota seguretat que potser m'he deixat algun detall per comentar, o he dit quelcom amb què algú no està d'acord. Solament em resta dir que he tractat aquest difícil punt de la immigració amb tota la meva bona voluntat.

ELS ALTRES CATALANS DE CANDEL

Per acabar amic lector, i en honor al llibre més llegit en llengua catalana respecte al fet de la immigració dins el nostre Principat, dedicaré aquest darrer capítol a fer alguns breus comentaris sobre *Els altres catalans*, de Candel. En primer lloc felicito Candel pel seu *best-seller* i per l'encert tan meravellós en tractar el delicat tema migratori. Aprofito l'avinentsa per dir que estic completament d'acord

amb la seva definició, quan diu: «L'home acaba estimant la terra on viu, sobretot si aquesta terra no li és hostil; i és aquesta generositat la que, al capdavant, el venç, i se'l fa seu.» I també estic d'acord amb la resta del contingut del llibre, tret d'uns tres o quatre punts que crec que no estan prou matisats. Com pots suposar amic lector, si has llegit «Els altres catalans», un dels punts on discrepo és en un dels comentaris referents a Lleida.

I en la terra ferma Lleida

Lleida és la capital de província del Principat de Catalunya més propera a les terres de parla castellana. Aquest fet fa que moltes vegades Lleida sigui terra de trànsit per a la gent que s'endinsa a Catalunya, fent molts cops parades transitòries en les nostres terres, en gran manera en la capital. Al mateix temps la ciutat de Lleida té un gran contingent de persones que diàriament s'hi traslladen des de totes les comarques que la volten, àdhuc les aragoneses. El seu objectiu és fer-hi compres i comandes de serveis, car és la capital del Segre, la que més condicions reuneix en tota la rodalia.

Que a Lleida capital és parla molt el castellà? Jo crec que el mateix que en qualsevol altra capital. Que els lleidatans són antibarcelonins? En la part de la immigració ja he fet comentaris sobre la forta incidència de la nostra gent respecte a Barcelona, però cal remarcar la nostra vinculació comercial i cultural amb el «Cap i Casal de Catalunya».

Valdria dir que, si ho recordem, Lleida fou la terra dels valerosos il·lergets Indíbil i Mandoni del temps de dominació

cartaginesa i romana. Que les primeres lletres escrites en la nostra llengua vernacle, foren els mots de l'epitafi del comte Bernad, escrits l'any 844 en l'Acta d'Urgell, damunt la seva tomba. I també he de comentar que el comtat d'Urgell sempre estigué vinculat i fou decisiu en la història de Catalunya. I que el darrer comtat lliure del Principat fou el de Pallars.

Jo crec, doncs, que totes les províncies catalanes són iguals de catalanes. De cap de les maneres una més que l'altra, perquè totes han aportat els seus fets a la nostra història.

Cognoms

Cal diferenciar si el cognom d'una persona és el patern o el matern, perquè no és el mateix. Una persona que de primer cognom es digui Rius, Puig o Puigdevall no vol dir de cap manera que sigui català de soca-rel, car pot tenir per segon cognom el de García, Fernández o López, i en aquest cas hi ha un tant per cent molt elevat que la persona que porti el cognom matern com en el cas que he exposat tingui molta més tendència a parlar amb la llengua materna. I així, doncs, portant un cognom ben català pot molt bé ser que parli habitualment en castellà.

El mateix cas es pot invertir i, aplicant la mateixa teoria, pot molt bé ser que una persona que porti el primer cognom castellà parli per la influència del seu cognom matern en català.

I també podem acceptar, basant-nos en els drets humans

i les llibertats, que cadascú parli la llengua que més li agradi o convingui.

Els casals

Els catalans, diu, tenim tendència a reunir-nos en casals i critiquem els altres quan ho fan.

L'immigrant català, i no solament l'immigrant a l'exterior, sinó àdhuc a l'interior, és veritat que té tendència a a juntar-se. Un cas ben clar el tenim els lleidatans a Barcelona amb el «Centre Comarcal Lleidatà».

Jo trobo molt normal i li dono suport totalment, aquest fet d'agrupar-se en un lloc, on cadascú es trobi amb els seus, amb persones de la seva mateixa cultura i llengua, per, d'aquesta manera, poder apagar l'enyorança que un immigrant sempre guarda amb més o menys grau de la seva terra.

Però vull remarcar que els catalans, tot i essent molt enyoradissos i molt zelosos dels nostres costums i de la nostra parla, quan ens trobem en un país estrany, sigui de la llengua que sigui, ens hi integrem totalment. Car sens cap mena de dubte no podríem imposar la nostra llengua, perquè seria completament iHògic.

Aquest és un fet molt polèmic a Catalunya, car s'ha anat imposant a poc a poc, des dels temps de Ferran d'Antequera, allà en el segle xv, una llengua forastera que se sobreposà damunt la nostra. Ja he deixat ben clar abans que jo accepto el bilingüisme amb tota normalitat, sempre que ens respectem els uns als altres.

Diferents llengües dins les llars

En *Els altres catalans* s'usa molt la forma de canvi de llengua segons l'interlocutor que tenim. Sí, és veritat, quan parlem en grup i entremig n'hi ha de parla castellana, quan ens adrecem a ell parlem en castellà i normalment quan parlem entre nosaltres, dins el mateix grup i conversa, parlem en català. És un fet de subconscient molt difícil d'evitar. També s'insisteix molt en la forma de parlar dins les llars, formades per matrimonis castellans-catalans o catalans-castellans, i sobretot si tenen fills joves. Ara ja no solament és una conversa de gent normal, sinó de converses familiars on es canvia la llengua segons amb qui es parla, dins un mateix grup i en el mateix moment.

Aquests temes es tracten com a cosa anormal. I jo voldria dir que és un fet molt normal, en gran manera en les llars netament de parla catalana. Perquè nosaltres des de fa molts anys, més ben dit, des de l'invent de la ràdio i darreument de la ràdio-televisió, sempre hem tingut invitats d'honor amb parla castellana, i es pot comprovar sense cap dificultat que, en les llars purament catalanes, tots parlem amb la nostra llengua catalana, i que normalment sempre sentim al mateix temps la veu invitada castellana que ressona constantment barrejada amb la nostra.

Avui, sortosament, ja es comença a sentir alguna transmissió en català, i crec que amb el temps ens hi anirem adaptant, car hi estem tan poc acostumats que, essent la nostra pròpia llengua, estic convençut que sona com a estranya per a un gran tant per cent de catalans.

COMIAT

Amic lector, hem arribat a la fi de l'objectiu prefixat en iniciar aquest llibre. Hem tingut una conversa potser una mica llarga i en algun punt segurament pesada. Hem desfilat els temes del «sentiment català» parlant, jo crec que amicalment, tu i jo. Tots dos hem après coses, car jo he buïdat coses que tenia ganes de comentar-te i tu, amb seguretat, n'has après alguna d'interessant pel que fa al nostre «sentiment català».

Per acabar, i en acomiadar-me de tu, voldria dir-te una cosa més encara. I voldria dir-te que per a mi solament n'hi ha una, de classe de catalans. I d'aquesta manera et dic:

Som catalans, sempre que vulguem ser-ho, els qui vivim i treballem a Catalunya. I els fills de catalans que vulguin ser-ho, escampats arreu del món.

Amic lector,

A reveure